

สัมพันธภาพในครอบครัวกับความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ
ในเขตเทศบาลนครสวรรคร์ จังหวัดนครสวรรคร์

สารนิพนธ์

ของ

อรนุช อุดมสมฤดี

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

ตามหลักสูตรการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาจิตวิทยาพัฒนาการ

มีนาคม 2550

สัมพันธภาพในครอบครัวกับความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ
ในเขตเทศบาลนครสวรรค จังหวัดนครสวรรค

สารนิพนธ์

ของ

อรนุช อุดมสมฤดี

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

ตามหลักสูตรการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาจิตวิทยาพัฒนาการ

มีนาคม 2550

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

สัมพันธภาพในครอบครัวกับความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ
ในเขตเทศบาลนครสวรรคร์ จังหวัดนครสวรรคร์

บทคัดย่อ

ของ

อรนุช อุดมสมฤดี

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

ตามหลักสูตรการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาจิตวิทยาพัฒนาการ

มีนาคม 2550

อรนุช อุดมสมถิติ. (2550). *สัมพันธภาพในครอบครัวกับความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ ในเขตเทศบาลนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์*. สารนิพนธ์ กศ.ม. (จิตวิทยาพัฒนาการ).

กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์:

อาจารย์สมเกียรติ ทิพย์ทัศน์.

การวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมาย 1.) เพื่อศึกษาระดับสัมพันธภาพในครอบครัว และความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ 2.) เพื่อศึกษาเปรียบเทียบสัมพันธภาพในครอบครัว ตามตัวแปร เพศ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา ฐานะทางเศรษฐกิจ และลักษณะครอบครัวของผู้สูงอายุ 3.) เพื่อศึกษาเปรียบเทียบความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ ตามตัวแปร เพศ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา ฐานะทางเศรษฐกิจ และลักษณะครอบครัวของผู้สูงอายุ 4.) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสัมพันธภาพในครอบครัวกับความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ กลุ่มตัวอย่างได้แก่ ผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ จำนวน 200 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสอบถามข้อมูลพื้นฐานส่วนบุคคล แบบสอบถามสัมพันธภาพในครอบครัว แบบสอบถามความพึงพอใจในชีวิต สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ การทดสอบค่าที (t-test) การทดสอบค่าเอฟ (F-test) การหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (Pearson's product moment correlation)

ผลการศึกษาพบว่า

ผู้สูงอายุมีระดับสัมพันธภาพในครอบครัวอยู่ในระดับปานกลาง และมีความพึงพอใจในชีวิตอยู่ในระดับปานกลาง และผู้สูงอายุที่มีเพศ สถานภาพสมรส ลักษณะครอบครัวที่แตกต่างกันมีสัมพันธภาพในครอบครัวแตกต่างกัน ส่วนผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษา และฐานะทางเศรษฐกิจแตกต่างกัน มีสัมพันธภาพในครอบครัวไม่แตกต่างกัน และผู้สูงอายุที่มีเพศ และ ฐานะทางเศรษฐกิจ แตกต่างกันมีความพึงพอใจในชีวิตแตกต่างกัน ส่วนผู้สูงอายุที่มีเพศ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา ฐานะทางเศรษฐกิจ และลักษณะครอบครัวที่แตกต่างกันมีความพึงพอใจในชีวิตไม่แตกต่างกัน ในการศึกษาความสัมพันธ์พบว่าสัมพันธภาพในครอบครัวของผู้สูงอายุมีความสัมพันธ์ทางบวกกับความพึงพอใจในชีวิต ($r = .254$) ทั้งหมดทดสอบนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

FAMILY RELATION AND LIFE SATISFACTION OF THE ELDERLY IN NAKHONSAWAN CITY
MUNICIPALITY , NAKHONSAWAN PROVINCE

AN ABSTRACT
BY
ORANUT UDOMSOMRUDEE

Presented in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Master of Education Degree in Developmental Psychology
at Srinakharinwirot University
March 2007

Oranut Udomsornrudee. (2007). *Family Relation and Life Satisfaction of The Elderly in Nakhonsawan City Municipality, Nakhonsawan Province*. Master's Project, M.Ed. (Developmental Psychology). Bangkok: Graduate School, Srinakharinwirot University. Project Advisor: Somkiat Thippayatat.

The purposes of this research were: 1). to study the level of family relation and life satisfaction of elderly, 2). to compare family relation of the elderly on the basis of sex, marital status, educational level, economic status and family characteristic of the family, 3). to compare life satisfaction of the elderly on the basis of sex, marital status, educational level, economic status and family characteristic of the family, and 4). to study the relationship between family relation and life satisfaction of the elderly.

The sample of this research included 200 elderly . The instruments for collecting the data were questionnaires on biosocial factors, questionnaires on family relation of the elderly and the test on life satisfaction of the elderly. The statistical methods and procedures for analyzing the data were percentage, mean, standard deviation, t-test, F-test, and Pearson's product-moment correlation coefficient.

The findings indicated that the elderly in Nakhonsawan City Municipality, Nakhonsawan Province were found to be at a mediocre level of family relation and Life satisfaction ; a significant difference at the .05 level was also found in their family characteristic variables. The elderly , on the basis of their sex, marital status, and family characteristic ,were found to be significantly different in their family relation at the .05 level , whereas no significant difference was found in their life satisfaction on the basis of educational level and economic status. The elderly, on the basis of sex, marital status, educational level, economic status, and family characteristic, were found to have no significant difference in their life satisfaction. The findings also indicated a positive correlation at the .05 level of significance between family relation and life satisfaction of the elderly in this study.

ประกาศคุณูปการ

สาธิตนิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยดี เนื่องจากผู้วิจัยได้รับความกรุณาอย่างยิ่งจากอาจารย์ สมเกียรติ ทิพย์ทัศน์ อาจารย์ที่ปรึกษาสาธิตนิพนธ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประณต เค้าฉิม ประธาน กรรมการควบคุมสาธิตนิพนธ์ และผู้ช่วยศาสตราจารย์วัฒนา ศรีสัตย์วาจา กรรมการควบคุมสาธิตนิพนธ์ ท่านทั้งสามได้เสียสละเวลาอันมีค่าเพื่อให้คำปรึกษา และให้คำแนะนำตลอดจนตรวจทานแก้ไข ข้อบกพร่องต่าง ๆ ในการทำสาธิตนิพนธ์ฉบับนี้ อีกทั้งทำให้ผู้วิจัยได้รับประสบการณ์ในการทำงานวิจัย และรู้ถึงคุณค่าของงานวิจัยที่จะช่วยให้การทำงานในด้านการพัฒนาเป็นไปอย่างมีคุณค่ามากขึ้น และท่านทั้งสามยังเป็นแบบฉบับของอาจารย์ที่ทุ่มเทให้กับศิษย์และงานด้านวิชาการอย่างไม่เหน็ดเหนื่อย ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์คณะมนุษยศาสตร์ทุกท่าน ที่ให้ความรู้แก่ผู้วิจัยในการศึกษาตลอดหลักสูตรการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาจิตวิทยาพัฒนาการ

และผู้วิจัยต้องขอขอบคุณผู้สูงทุกท่านที่ให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถามให้แก่ผู้วิจัยในการจัดทำสาธิตนิพนธ์ให้สำเร็จลุล่วงด้วยดี

ท้ายสุดนี้ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ พ่อ แม่ พี่ น้อง และเพื่อน ๆ ทุกคน ที่ให้ทั้งกำลังใจ และกำลังใจที่ดีเยี่ยมแก่ผู้วิจัย ตลอดระยะเวลาที่ศึกษาและทำงานวิจัย

อรนุช อุดมสมฤดี

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ.....	1
ภูมิหลัง.....	1
ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า.....	3
ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า.....	3
ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า.....	3
ตัวแปรที่ศึกษา.....	4
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	5
กรอบแนวคิดในการศึกษาค้นคว้า.....	7
สมมติฐานของการศึกษาค้นคว้า.....	7
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	9
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ.....	10
ความหมายของผู้สูงอายุ.....	10
การแบ่งกลุ่มผู้สูงอายุ.....	11
ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ.....	13
การเปลี่ยนแปลงของผู้สูงอายุ.....	16
ปัญหาของผู้สูงอายุ.....	21
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับสัมพันธภาพในครอบครัว.....	26
ความหมายของความสัมพันธ์ในครอบครัว.....	26
แนวคิดด้านครอบครัวและความสัมพันธ์ในครอบครัว.....	27
องค์ประกอบของความสัมพันธ์ในครอบครัว.....	31
ปัจจัยทางชีวสังคมที่ส่งผลต่อสัมพันธภาพในครอบครัว.....	32
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับความพึงพอใจในชีวิตผู้สูงอายุ.....	35
ความหมายของความพึงพอใจในชีวิต.....	35
ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความพึงพอใจในชีวิต.....	36
การวัดความพึงพอใจในชีวิต.....	40
งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความพึงพอใจในชีวิต.....	45

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
2 (ต่อ)	
ปัจจัยทางชีวสังคมที่ส่งผลต่อความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ.....	49
งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสัมพันธภาพในครอบครัวกับความพึงพอใจในชีวิต.....	53
3	
วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า.....	56
การกำหนดประชากรและการเลือกกลุ่มตัวอย่าง.....	56
การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า.....	56
การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	61
การจัดกระทำและการวิเคราะห์ข้อมูล.....	62
4	
ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	63
สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล.....	63
ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	64
5	
สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	77
สังเขปความมุ่งหมาย สมมติฐาน และวิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า.....	77
สรุปผลการศึกษาค้นคว้า.....	79
อภิปรายผล.....	81
ข้อเสนอแนะ.....	87
บรรณานุกรม.....	88
ภาคผนวก.....	95
ประวัติย่อผู้ทำสารนิพนธ์.....	102

บัญชีตาราง

ตาราง	หน้า
1 ร้อยละของผู้สูงอายุที่มีงานทำ จำแนกตามลักษณะทางเศรษฐกิจที่สำคัญ.....	25
2 จำนวนคน และร้อยละของผู้สูงอายุ จำแนกตาม เพศ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา ฐานะทางเศรษฐกิจ และลักษณะครอบครัว.....	64
3 ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของสัมพันธภาพในครอบครัวของผู้สูงอายุ จำแนกตาม เพศ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา ฐานะทางเศรษฐกิจ และลักษณะครอบครัว.....	66
4 ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ จำแนกตาม เพศ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา ฐานะทางเศรษฐกิจ และลักษณะครอบครัว.....	67
5 ความแตกต่างของคะแนนสัมพันธภาพในครอบครัวของผู้สูงอายุ จำแนกตามเพศ.....	69
6 การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียวของคะแนนสัมพันธภาพในครอบครัว ของผู้สูงอายุ จำแนกตามสถานภาพสมรส.....	69
7 การทดสอบความแตกต่างคะแนนสัมพันธภาพในครอบครัวรายคู่ของ สถานภาพสมรสของผู้สูงอายุ.....	70
8 การวิเคราะห์ความแตกต่างของคะแนนสัมพันธภาพในครอบครัวของผู้สูงอายุ จำแนกตามระดับการศึกษา.....	71
9 การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียวของคะแนนสัมพันธภาพในครอบครัว ของผู้สูงอายุ จำแนกตามฐานะทางเศรษฐกิจ.....	71
10 การวิเคราะห์ความแตกต่างของคะแนนสัมพันธภาพในครอบครัวของผู้สูงอายุ จำแนกตามลักษณะครอบครัว.....	72
11 การวิเคราะห์ความแตกต่างของคะแนนความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ จำแนกตามเพศ.....	73
12 การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียวของคะแนนความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ จำแนกตามสถานภาพสมรส.....	73
13 การวิเคราะห์ความแตกต่างของคะแนนความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ จำแนกตามระดับการศึกษา.....	74

บัญชีตาราง (ต่อ)

ตาราง	หน้า
14 การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียวของคะแนนความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ จำแนกตามฐานะทางเศรษฐกิจ.....	74
15 การวิเคราะห์ความแตกต่างของคะแนนความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ จำแนกตามลักษณะครอบครัว.....	75
16 ความสัมพันธ์ระหว่างสัมพันธภาพในครอบครัว กับความพึงพอใจในชีวิต ของผู้สูงอายุ ที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์.....	76

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ

หน้า

1	กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	7
---	---------------------------	---

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

ในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา วิทาศาสตร์และเทคโนโลยีมีการเปลี่ยนแปลงเจริญก้าวหน้ามาก สำหรับในด้านการแพทย์และสาธารณสุขได้รับการพัฒนาให้มีประสิทธิภาพมาก จึงทำให้ช่วงชีวิตของมนุษย์ยืนยาวมากขึ้น มีประชากรสูงอายุเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จากผลดังกล่าวประเทศไทยเปลี่ยนจากโครงสร้างวัยเยาว์มาสู่โครงสร้างประชากรสูงอายุ เพราะประชากรวัยเยาว์และวัยแรงงานกำลังลดลงเนื่องจากผลของการลดอัตราการเกิด อัตราการตายของทารกที่เพิ่มสูงขึ้นจากผลการติดเชื้อเอชไอวีจากพ่อแม่ รวมทั้งอัตราการตายของประชากรในวัยแรงงานที่สูงขึ้น จึงเป็นผลให้จำนวนผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นมาก (เกริกศักดิ์ บุญญาพงษ์.2539 : 8) ประกอบกับอายุขัยเฉลี่ยของประชากรไทยยืนยาวขึ้น โดยใน พ.ศ.2539 ผู้สูงอายุชายมีอายุขัยเฉลี่ย 66.6 ปี ผู้สูงอายุหญิงจะมีอายุขัยเฉลี่ย 71.1 ปี (สถาบันวิจัยประชากรและสังคมมหิดล.2539 : 35) คาดว่าในปี พ.ศ.2543-2548 อายุขัยเฉลี่ยชายเพิ่มเป็น 68 ปี หญิงเพิ่มเป็น 72.4 ปี (World Population Prospects, Escap Sheet.1991 : 7)

และในสภาพการณ์ปัจจุบันปัญหาผู้สูงอายุกำลังเป็นที่น่าสนใจอย่างกว้างขวางของนักวิชาการ ผู้บริหารทั้งในระดับประเทศและระดับชาติ เนื่องจากปรากฏอย่างแน่ชัดแล้วว่า จำนวนผู้สูงอายุมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นทุกปี จากผลการศึกษาปัญหาประชากรของโลกพบว่า ผู้สูงอายุที่มีอายุเกิน 60 ปีขึ้นไปมีจำนวนเพิ่มขึ้นทุกประเทศทั่วโลกซึ่งมีถึง 600 ล้านคน แต่พลเมืองของโลกที่เป็นหนุ่มสาวมีจำนวนลดลงโดยลำดับ ซึ่งเกิดปัญหาทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคมเป็นอย่างมาก อันเป็นผลต่อการพัฒนาทุกด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งประมาณว่าในปี พ.ศ.2550 จะมีจำนวนผู้สูงอายุถึง 1,000 ล้านคน หรือประมาณ 12-15 เปอร์เซ็นต์ ของประชากรในประเทศต่าง ๆ

จากการสำรวจสถิติผู้สูงอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไปของประเทศไทย พ.ศ.2538 มีจำนวนผู้สูงอายุ 4.8 ล้านคน คาดว่าจะเพิ่มขึ้นเป็น 11 ล้านคนในปี พ.ศ.2563 (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจ.2538.)

ในขณะที่ผู้สูงอายุมีจำนวนเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ สังคมไทยก็เปลี่ยนเป็นสังคมเมือง ทำให้มีการทำงานนอกบ้านมากขึ้น มีการเปลี่ยนแปลงระบบครอบครัวจากระบบครอบครัวขยายมาเป็นระบบครอบครัวเดี่ยว (พีรสิทธิ์ คำานวนศิลป์ และคณะ.2523 : 40) โดยสร้างครอบครัวและขนาดของครอบครัวลดลงจากจำนวนเฉลี่ย 5 คน ในปี 2523 เป็น 4 คนในปี 2533 และคาดว่าจะเหลือเพียง 3 คนในปี 2543 (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.2538 : 25) ประกอบกับ

การเกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในสังคม ทำให้เกิดผลกระทบต่อสังคมและโครงสร้างของครอบครัว ซึ่งผู้สูงอายุต้องใช้ชีวิตในช่วงบั้นปลายท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ผู้สูงอายุต้องปรับเปลี่ยนวิถีการดำเนินชีวิต เพื่อความอยู่รอดในสังคม ซึ่งในอดีตที่ผ่านมาผู้สูงอายุเป็นหลักของครอบครัว เป็นที่นับถือยกย่องของสมาชิกในครอบครัว และมีบทบาทในการเป็นผู้ดูแลเด็กให้การอบรมสั่งสอน รวมทั้งเป็นผู้ปกครองดูแลบุตรหลานในครัวเรือน แต่ผลการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่มีต่อโครงสร้างของครอบครัว และในปัจจุบันคนส่วนใหญ่มีภาระการประกอบอาชีพมากขึ้น เพราะการแข่งขันทางเศรษฐกิจที่เพิ่มสูงขึ้น และค่าครองชีพที่สูงขึ้นตามไปด้วย ทำให้สมาชิกครอบครัวต้องทำงานนอกบ้าน ซึ่งในชนบทจะเห็นว่าคนวัยหนุ่มสาว มีการอพยพเข้าเมืองมาเพื่อประกอบอาชีพมากขึ้น ผู้สูงอายุมีหน้าที่อยู่บ้าน เนื่องจากข้อจำกัดในเรื่องร่างกายและสุขภาพ บางครั้งอาจต้องอยู่ตามลำพัง ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเกิดการเปลี่ยนแปลงไป การที่ผู้สูงอายุต้องอยู่ตามลำพัง ต้องช่วยเหลือตนเอง ความใกล้ชิดสนิทสนมกับบุตรหลาน ปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวลดลง สัมพันธภาพในครอบครัวเปลี่ยนแปลงไปด้วย

สำหรับทางด้านจิตใจนั้น ผู้สูงอายุยังเป็นวัยที่ต้องพบการสูญเสียต่าง ๆ เช่น การสูญเสียบุคคลที่รัก ทั้งคู่สมรส ญาติพี่น้อง และเพื่อน นอกจากนั้นการสูญเสียตำแหน่งหน้าที่การงานเป็นเหตุให้ขาดรายได้ หรือมีรายได้ลดลง รวมทั้งโอกาสในการทำกิจกรรมในสังคมลดลงด้วย สิ่งเหล่านี้มีอิทธิพลต่อสภาพจิตใจของผู้สูงอายุ ทำให้บางคนไม่สามารถยอมรับหรือสามารถปรับตัวต่อสภาวะเหล่านี้ได้ จึงเกิดความเครียดทางจิตใจขึ้น และแสดงพฤติกรรมถดถอยให้ผู้อื่นเห็น (ศรีเรือน แก้วกังวาล.2533 : 13) ซึ่งจะมีผลทำให้ผู้สูงอายุมีความพึงพอใจในชีวิตต่ำจนอาจเกิดผลร้ายต่อจิตใจทำให้มีปัญหาทางจิตขึ้น (ผ่องพรรณ เกิดพิทักษ์.2530 : 206) ส่วนผู้ที่สามารถปรับตัวต่อสภาวะดังกล่าวได้ จะมีความรู้สึกพึงพอใจในชีวิต ซึ่งความพึงพอใจในชีวิตเป็นสิ่งที่พึงปรารถนาของบุคคล เพราะเป็นองค์ประกอบสำคัญในการดำรงชีวิตอย่างมีความสุขและสะท้อนให้เห็นถึงคุณภาพชีวิตของบุคคลนั้น (อ้างอิงจาก สุรกุล เจนอบรม.2534 : 38)

ดังนั้นในการศึกษาคั้งนี้ ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสัมพันธภาพในครอบครัวกับความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่กับครอบครัว ในเขตเทศบาลนครสวรรคร์ จังหวัดนครสวรรคร์ ซึ่งเป็นภูมิลำเนาเดิมของผู้วิจัย เพื่อที่จะได้ทราบว่าสัมพันธภาพในครอบครัว มีผลต่อความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ ในเขตเทศบาลนครสวรรคร์ จังหวัดนครสวรรคร์ มากน้อยเพียงใด และข้อมูลที่ได้น่าจะทำให้เกิดประโยชน์ และสามารถนำข้อมูลที่ได้ไปใช้ในการส่งเสริมสัมพันธภาพที่ดีให้เกิดขึ้นในครอบครัวมากขึ้น และน่าจะเป็นการช่วยส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเกิดความพึงพอใจในชีวิตได้มากขึ้นอีกด้วย

ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ตั้งความมุ่งหมายไว้ดังนี้

1. เพื่อศึกษาระดับสัมพันธภาพในครอบครัว และความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ ในเขตเทศบาลนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์
2. เพื่อเปรียบเทียบสัมพันธภาพในครอบครัวของผู้สูงอายุ ในเขตเทศบาลนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ ตามตัวแปร เพศ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา ฐานะทางเศรษฐกิจ และลักษณะครอบครัวของผู้สูงอายุ
3. เพื่อเปรียบเทียบความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ ในเขตเทศบาลนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ ตามตัวแปร เพศ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา ฐานะทางเศรษฐกิจ และลักษณะครอบครัวของผู้สูงอายุ
4. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสัมพันธภาพในครอบครัวกับความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ ในเขตเทศบาลนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

1. การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ จะทำให้ทราบถึงระดับสัมพันธภาพในครอบครัวของผู้สูงอายุ ที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ เพื่อที่จะสามารถนำไปเป็นข้อมูลและหาวิธีการที่จะส่งเสริมความสัมพันธ์ในครอบครัวให้เพิ่มมากขึ้น
2. การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ จะทำให้ทราบถึงข้อมูลที่เป็นประโยชน์ที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างสัมพันธภาพในครอบครัวกับความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ และเพื่อที่จะสามารถนำข้อมูลนั้นมาหาวิธีการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุที่มีความพึงพอใจในชีวิตเพิ่มมากขึ้น และมีความสุขมากขึ้น

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า คือ ผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า คือ ผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ ที่สามารถให้ข้อมูลและเป็นกลุ่มตัวอย่างที่ครอบคลุมตัวแปรที่ศึกษา โดยใช้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 200 คน

ตัวแปรที่ศึกษา

กรณีที่ 1 เปรียบเทียบสัมพันธภาพในครอบครัว และความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ ตามปัจจัยชีวิตสังคม

1. ตัวแปรอิสระ แบ่งเป็นดังนี้
 - 1.1 เพศ
 - 1.1.1 เพศชาย
 - 1.1.2 เพศหญิง
 - 1.2 สถานภาพสมรส
 - 1.2.1 คู่
 - 1.2.2 โสด
 - 1.2.3 หม้าย/หย่า/แยกกันอยู่
 - 1.3 ระดับการศึกษา
 - 1.3.1 ต่ำกว่ามัธยมศึกษา
 - 1.3.2 มัธยมศึกษาขึ้นไป
 - 1.4 ฐานะทางเศรษฐกิจ
 - 1.4.1 มีเงินใช้จ่ายไม่เพียงพอ
 - 1.4.2 มีเงินใช้จ่ายเพียงพอ
 - 1.4.3 มีเงินใช้จ่ายเกินพอ
 - 1.5 ลักษณะครอบครัวของผู้สูงอายุ
 - 1.5.1 ครอบครัวเดี่ยว
 - 1.5.2 ครอบครัวขยาย
2. ตัวแปรตาม ได้แก่
 - 2.1 สัมพันธภาพในครอบครัวของผู้สูงอายุ
 - 2.2 ความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ

กรณีที่ 2 ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสัมพันธภาพในครอบครัว กับความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ

ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ สัมพันธภาพในครอบครัวของผู้สูงอายุ และความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. **ผู้สูงอายุ** หมายถึง ผู้ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป ทั้งเพศชายและเพศหญิง ที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์
2. **สถานภาพสมรส** หมายถึง สถานภาพสมรสของกลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุที่ใช้ในการศึกษาโดยแบ่งเป็น
 - คู่
 - โสด
 - หม้าย/หย่า/แยกกันอยู่
3. **ระดับการศึกษา** หมายถึง ระดับการศึกษาสูงสุดที่ผู้สูงอายุสำเร็จการศึกษาแบ่งเป็น
 - ต่ำกว่ามัธยมศึกษา
 - มัธยมศึกษาขึ้นไป
4. **ฐานะทางเศรษฐกิจ** หมายถึง ความเพียงพอในการใช้จ่ายเงิน แบ่งเป็น
 - มีเงินใช้จ่ายไม่เพียงพอ
 - มีเงินใช้จ่ายเพียงพอ
 - มีเงินใช้จ่ายเกินพอ
5. **ลักษณะครอบครัวของผู้สูงอายุ** หมายถึง กลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องทางสายโลหิตแบ่งเป็น
 - ครอบครัวเดี่ยว หมายถึง ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ร่วมกับสามี/ภรรยา หรือสามี/ภรรยาและบุตร เท่านั้น
 - ครอบครัวขยาย หมายถึง ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ร่วมกับสามี/ภรรยา หรือสามี/ภรรยาและบุตร แล้วยังมีผู้อื่นที่เป็นญาติอาศัยอยู่ด้วย เช่น ปู่ ย่า ตา ยาย ลุง ป้า น้า อา หลาน เป็นต้น

นิยามศัพท์ปฏิบัติการ

1. **สัมพันธภาพในครอบครัวของผู้สูงอายุ (Family Relation)** หมายถึง ลักษณะพฤติกรรมที่บุคคลในครอบครัวปฏิบัติต่อผู้สูงอายุในด้านต่าง ๆ ดังนี้
 1. การแสดงความรัก ความห่วงใยของสมาชิกในครอบครัวเดียวกัน ได้แก่ มีการยินดีให้กำลังใจในทุก ๆ เรื่อง มีความกลมเกลียว และให้เกียรติยกย่องผู้มีอาวุโสกว่า
 2. การพักผ่อนร่วมกันในครอบครัว ได้แก่ การดูโทรทัศน์ การไปซื้อของ การรับประทานอาหารร่วมกัน การสนทนาพูดคุยกัน

3. การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของผู้สูงอายุ การมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นและรับรู้เรื่องต่าง ๆ ภายในครอบครัว และการพาไปวัดเพื่อศึกษาธรรมะ

ซึ่งวัดได้จากแบบสอบถามสัมพันธภาพในครอบครัวของผู้สูงอายุที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) โดยได้ปรับปรุงจากแบบสอบถามของรัตนา สนิธิ์ภาพ (2541 : 115-116) โดยใช้เกณฑ์การแปลความหมายดังนี้

- ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ 2.34-3.00 หมายความว่า สัมพันธภาพในครอบครัวอยู่ในระดับสูง
- ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ 1.67-2.33 หมายความว่า สัมพันธภาพในครอบครัวอยู่ในระดับปานกลาง
- ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ 1.00-1.66 หมายความว่า สัมพันธภาพในครอบครัวอยู่ในระดับต่ำ

2. ความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ หมายถึง

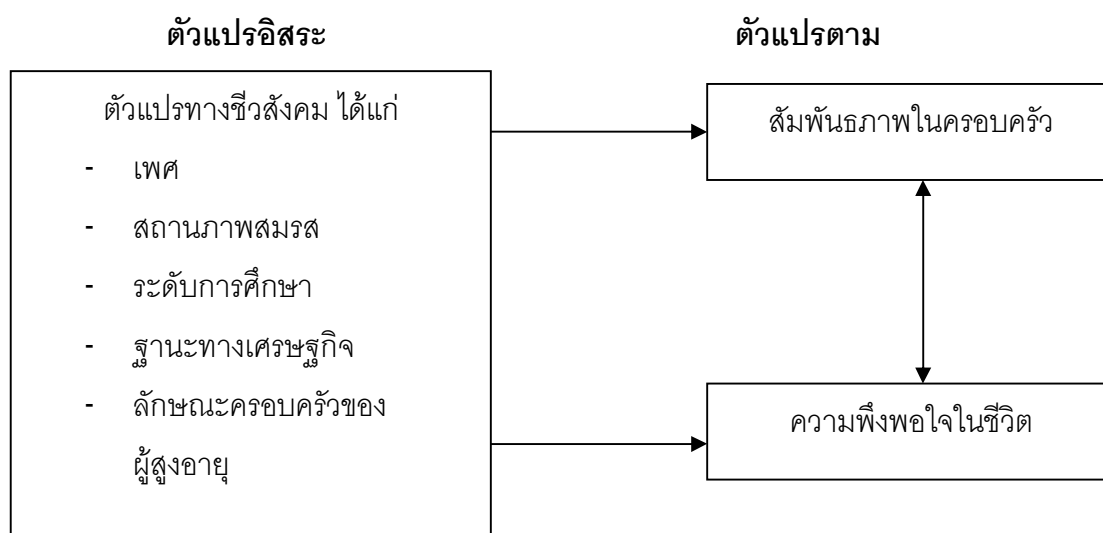
- (ก) ความรู้สึกว่ามีความสุข
- (ข) ความรู้สึกอึดอัดอึดใจ
- (ค) ความรู้สึกว่าตนมีค่า
- (ง) ความรู้สึกพอใจในตนเอง
- (จ) ความรู้สึกยอมรับความสำเร็จและความล้มเหลวในชีวิต
- (ฉ) การเห็นแง่ดีของตน
- (ช) การมองโลกในแง่ดี
- (ฌ) การเห็นแง่ดีของผู้อื่น
- (ฉ) ความรู้สึกยอมรับสภาพร่างกายตามวัยของตน

โดยวัดได้จากแบบทดสอบความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุของนิวการ์เทน และคนอื่น ๆ (Neugarten; et al..1961) ซึ่งแปลเป็นฉบับภาษาไทยและปรับปรุง โดย ศรีเรือน แก้วกังวาล (2530 :2-3,18) เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) โดยใช้เกณฑ์การแปลความหมายดังนี้

- ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ 4.21-5.00 หมายความว่า ผู้สูงอายุมีความพึงพอใจในชีวิตในระดับมากที่สุด
- ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ 3.41-4.20 หมายความว่า ผู้สูงอายุมีความพึงพอใจในชีวิตในระดับมาก
- ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ 2.61-3.40 หมายความว่า ผู้สูงอายุมีความพึงพอใจในชีวิตในระดับปานกลาง
- ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ 1.81-2.60 หมายความว่า ผู้สูงอายุมีความพึงพอใจในชีวิตในระดับน้อย
- ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ 1.00-1.80 หมายความว่า ผู้สูงอายุมีความพึงพอใจในชีวิตในระดับน้อยที่สุด

กรอบแนวคิดในการศึกษาค้นคว้า

1. เพื่อเปรียบเทียบสัมพันธภาพในครอบครัว และความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ ตามตัวแปรชีวิตสังคม
2. เพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างสัมพันธภาพในครอบครัวกับความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ

ภาพประกอบ 1 แสดงกรอบแนวคิดในการศึกษาค้นคว้า

สมมติฐานของการศึกษาค้นคว้า

1. ผู้สูงอายุเพศชายและผู้สูงอายุเพศหญิง มีสัมพันธภาพในครอบครัวแตกต่างกัน
2. ผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรส คู่ มีสัมพันธภาพในครอบครัว สูงกว่าผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรส โสด หม้าย หย่า และแยกกันอยู่
3. ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาแตกต่างกัน มีสัมพันธภาพในครอบครัวแตกต่างกัน
4. ผู้สูงอายุที่มีฐานะทางเศรษฐกิจแตกต่างกัน มีสัมพันธภาพในครอบครัวแตกต่างกัน
5. ผู้สูงอายุที่มีลักษณะครอบครัวแตกต่างกัน มีสัมพันธภาพในครอบครัวแตกต่างกัน
6. ผู้สูงอายุเพศชาย มีความพึงพอใจในชีวิตสูงกว่า ผู้สูงอายุเพศหญิง
7. ผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรสคู่ มีความพึงพอใจในชีวิตสูงกว่า ผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรส โสด หม้าย หย่า และแยกกันอยู่
8. ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาแตกต่างกัน มีความพึงพอใจในชีวิตแตกต่างกัน
9. ผู้สูงอายุที่มีฐานะเศรษฐกิจแตกต่างกัน มีความพึงพอใจในชีวิตแตกต่างกัน
10. ผู้สูงอายุที่มีลักษณะครอบครัวแตกต่างกัน มีความพึงพอใจในชีวิตแตกต่างกัน

11. สัมพันธภาพในครอบครัวของผู้สูงอายุ มีความสัมพันธ์ทางบวก กับความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และได้นำเสนอตามหัวข้อต่อไปนี้

1. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ
 - 1.1 ความหมายของผู้สูงอายุ
 - 1.2 การแบ่งกลุ่มผู้สูงอายุ
 - 1.3 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ
 - 1.4 การเปลี่ยนแปลงของผู้สูงอายุ
 - 1.5 ปัญหาของผู้สูงอายุ
2. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับสัมพันธภาพในครอบครัว
 - 2.1 ความหมายของสัมพันธภาพในครอบครัว
 - 2.2 แนวคิดด้านครอบครัวและความสัมพันธ์ในครอบครัว
 - 2.3 องค์ประกอบของความสัมพันธ์ในครอบครัว
 - 2.4 ปัจจัยทางชีวสังคมที่ส่งผลต่อสัมพันธภาพในครอบครัว
3. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ
 - 3.1 ความหมายของความพึงพอใจในชีวิต
 - 3.2 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความพึงพอใจในชีวิต
 - 3.3 การวัดความพึงพอใจในชีวิต
 - 3.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความพึงพอใจในชีวิต
 - 3.5 ปัจจัยทางชีวสังคมที่ส่งผลต่อความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสัมพันธภาพในครอบครัวกับความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ

1. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ

1.1 ความหมายของผู้สูงอายุ

คำที่ใช้เรียกบุคคลว่า คนแก่ คนชราหรือผู้สูงอายุนั้น โดยทั่วไปเป็นคำที่ใช้เรียกบุคคลที่มีอายุมาก ผมหงอก หน้าตาเหี่ยวเฉา การเคลื่อนไหวเชื่องช้า พจนานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถานให้ความหมายคำว่า “ชรา” ว่าแก่ด้วยอายุ, ชำรุดทรุดโทรม (ศศิพัฒน์ ยอดเพชร. 2544 : 8 ; อ้างอิงจาก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง. 2530 : 163) แต่คำนี้ไม่เป็นที่นิยมมากนักโดยเฉพาะในกลุ่มผู้สูงอายุ และกลุ่มนักวิชาการ ที่พิจารณาแล้วเห็นว่าคำนี้ ก่อให้เกิดความหดหู่ใจและความถดถอยสิ้นหวัง ดังนั้นที่ประชุมคณะผู้อาวุโส โดยมี พล.ต.ต. หลวงอรรถสิทธิสุนทร เป็นประธาน จึงได้กำหนดคำให้เรียกว่า ผู้สูงอายุ ขึ้นแทนตั้งแต่วันที่ 1 ธันวาคม 2512 เป็นต้นมา ซึ่งคำนี้ได้ให้ความหมายที่ยกย่อง ให้เกียรติ แต่ผู้ที่ชราภาพว่าเป็นผู้ที่สูงทั้งวัยวุฒิ คุณวุฒิ และประสบการณ์ด้วย (ศศิพัฒน์ ยอดเพชร. 2544 : 8-9)

ต่อมา คำว่า ผู้สูงอายุจึงได้รับการยอมรับจากสังคมและตัวผู้ที่เป็นผู้สูงอายุมากขึ้น บุคคลต่าง ๆ ในสังคมก็ได้ให้นิยามความหมายของผู้สูงอายุไว้อย่างมากมาย ดังนี้

กรมประชาสัมพันธ์ กระทรวงมหาดไทย (จันทรพิชญ์ เนียมอินทร์. 2539 : 8 ; อ้างอิงจาก กรมประชาสัมพันธ์ กระทรวงมหาดไทย. 2525 : 11) ได้ให้ความหมายของคำว่า ผู้สูงอายุ หมายถึง การพัฒนาการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องในระยะสุดท้ายของช่วงอายุของมนุษย์ ซึ่งเริ่มตั้งแต่เกิดและดำเนินต่อไปจนถึงอายุขัยของสิ่งมีชีวิตนั้น ๆ และกำหนดให้บุคคลที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปเป็นผู้สูงอายุ

ชุตินา เจริญกุล (2531 : 12) ให้ความหมายว่าผู้สูงอายุว่า หมายถึง สภาวะที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป มีความอ่อนแอทางร่างกายและจิตใจ อาจเจ็บป่วยหรือความพิการเกิดร่วมเป็นวัยที่เกิดการเปลี่ยนแปลงสู่ความเสื่อมทางร่างกายและจิตใจ การเปลี่ยนแปลงจะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับพันธุกรรม สิ่งแวดล้อม และภาวะโภชนาการ และการเปลี่ยนแปลงของแต่ละบุคคล

ศรีธรรม ชนะภูมิ (2535 : 31) กล่าวว่า ผู้สูงอายุหรือวัยชรา เริ่มตั้งแต่อายุ 60 ปีขึ้นไป ภาวะชรามีความแตกต่างกันในแต่ละบุคคล ขึ้นอยู่กับการบำรุงรักษา พันธุกรรม และการพัฒนาในอดีต วัยชราเป็นระยะสุดท้ายของชีวิตอาจยาวนาน 10-20 ปี หรือมากกว่านั้น แตกต่างกัน ถ้ามีการเตรียมตัวเตรียมใจก่อนเข้าสู่วัยนี้ล่วงหน้ามาตั้งแต่วัยกลางคน จะสามารถปรับตัวรับบทบาทของวัยชราได้ตามสมควรแก่ฐานะ วัยสูงอายุเป็นวัยของการพักผ่อนอย่างสงบ มีการพัฒนาจิตใจสามารถปรับตัวต่อสภาพต่าง ๆ ในชีวิตได้อย่างภาคภูมิใจ

ประพิณ วัฒนกิจ (2531 : 8) ให้ความหมายว่า ผู้สูงอายุ หมายถึง ผู้ที่มีอายุเกิน 60 ปี เป็นวัยที่พ้นจากการทำงานของทางราชการหรือรัฐวิสาหกิจหรือสำนักงานของภาคเอกชนบางแห่ง โดยทั่วไปผู้ที่ก้าวสู่วัยนี้จะมีการเปลี่ยนแปลงทางสรีรวิทยาอย่างเห็นได้ชัด

ละออง สุวิทยาภรณ์ (2534 : 1) กล่าวว่า การที่จะกำหนดว่าเริ่มเข้าสู่วัยผู้สูงอายุเมื่อใด ขึ้นอยู่กับความแตกต่างทางด้านเศรษฐกิจ และสังคมของแต่ละประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกา ถือเอาอายุ 65 ปี กลุ่มประเทศสแกนดิเนเวีย ถือเอาอายุ 67 ปี สำหรับประเทศไทยได้กำหนดว่าผู้สูงอายุ คือ ผู้ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปตามเกณฑ์การปลดเกษียณ ซึ่งตรงกับที่ประชุมสมัชชาโลก ว่าด้วยเรื่องผู้สูงอายุ ณ กรุงเวียนนา ประเทศออสเตรีย ในปี พ.ศ.2525 ตกลงใช้อายุ 60 ปี เป็นเกณฑ์มาตรฐานโลกในการกำหนดผู้ที่จะเรียกว่าเป็นผู้สูงอายุ

สรุปได้ว่า ผู้สูงอายุ หมายถึง ผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป เป็นวัยที่มีประสบการณ์ในชีวิตมากมาย อยู่ในช่วงที่ชีวิตมีการเสื่อมถอยทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และอารมณ์ และเป็นผู้ซึ่งสมควรได้รับการยกย่อง เทิดทูน ช่วยเหลือ และ ดูแลให้มีความสุข

1.2 การแบ่งกลุ่มผู้สูงอายุ

การแบ่งกลุ่มของผู้สูงอายุนั้น ได้มีผู้ที่แบ่งผู้สูงอายุไว้หลายคน โดยมักจะแบ่งออกตามลักษณะต่าง ๆ ที่สำคัญดังนี้

ศรีเรื่อน แก้วกังวาล ได้กล่าวถึงการแบ่งกลุ่มของผู้สูงอายุ ตามลักษณะของจิตสังคม และชีววิทยา โดยแบ่งช่วงสูงอายุออกเป็น 4 ช่วงดังนี้ (ศรีเรื่อน แก้วกังวาล, 2540 : 514; อ้างอิงจาก Craig, 1991; Hoffman et al. 1988.)

1. ช่วงไม่ค่อยแก่ (the young - old)

ช่วงนี้อายุประมาณ 60-69 ปี เป็นช่วงที่คนต้องประสบกับความเปลี่ยนแปลงของชีวิตที่เป็นภาวะวิกฤตหลายด้าน เช่น การเกษียณอายุ การจากไปของมิตรสนิท คู่ครอง รายได้ลดลง การสูญเสีย ตำแหน่งทางสังคม โดยทั่ว ๆ ไปช่วงนี้บุคคลยังเป็นคนที่แข็งแรง แต่อาจต้องพึ่งพิงผู้อื่นบ้างอย่างไรก็ดี สำหรับบุคคลที่มีการศึกษาสูง รู้จักปรับตัว ช่วงนี้ยังเป็นช่วงที่เราจะมีสมรรถภาพด้านต่าง ๆ ใกล้เคียงกับคนหนุ่มสาวมาก การปรับตัวในช่วงนี้มีข้อเสนอแนะว่าควรใช้แบบ "engagement" คือ ยังเข้าร่วมกับกิจกรรมต่าง ๆ ทางสังคมทั้งในครอบครัวและนอกครอบครัว

2. ช่วงแก่ปานกลาง (the middle-aged old)

อายุประมาณตั้งแต่ 70-79 ปี เป็นช่วงที่คนเริ่มเจ็บป่วย เพื่อนและสมาชิกในครอบครัวที่อายุใกล้ ๆ กันอาจเริ่มล้มหายตายจากมากขึ้น เข้าร่วมกิจกรรมของสังคมน้อยลง การปรับตัวในระยะนี้มักเป็นไปในรูปแบบ "disengagement" คือไม่ค่อยยุ่งเกี่ยวกับกิจกรรมของครอบครัวและสังคมมากนักอีกต่อไป

3. ช่วงแก่จริง (the old-old)

อายุประมาณ 80-90 ปี ผู้มีอายุยืนถึงระดับนี้ปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมยากขึ้น เพราะสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมสำหรับคนอายุถึงขั้นนี้ต้องมีความเป็นส่วนตัวมากขึ้น ไม่วุ่นวาย แต่ก็ต้องอยู่ใน

สิ่งแวดล้อมที่ยังกระตุ้นความมีสมรรถภาพในแง่ต่าง ๆ ตามวัย (both privacy and stimulating) ผู้สูงอายุนั้นต้องการความช่วยเหลือจากผู้อื่นมากกว่าในวัยที่ผ่านมา เริ่มข้อมนึ่งถึงอดีตมากยิ่งขึ้น

4. ช่วงแก่จริง ๆ (the very old-old)

อายุประมาณ 90-99 ปี ผู้มีอายุยืนถึงระดับนี้มีจำนวนค่อนข้างน้อย ความรู้ต่าง ๆ ด้านชีววิทยา สังคม และจิตใจของคนวัยนี้ยังไม่มีการศึกษามากนัก แต่อาจกล่าวได้ว่าเป็นระยะที่มักมีปัญหาทางสุขภาพ ผู้สูงอายุนั้นควรทำกิจกรรมที่ไม่ต้องมีการแข่งขัน ไม่ต้องมีการบีบคั้นเรื่องเวลาที่ต้องทำให้เสร็จ ควรทำกิจกรรมอะไร ๆ ที่พอออกพอใจและอยากทำในชีวิต สำหรับผู้สูงอายุก่อนหน้านี้ที่ได้อ่านผ่านวิฤตต่าง ๆ ของชีวิตมาแล้วด้วยดีมากมาย จะเป็นคาบระยะแห่งความสุขสงบพอใจในตนเอง

ประชากรในกลุ่มผู้สูงอายุทุกช่วงวัยนี้มีตั้งแต่ผู้ยังมีสมรรถภาพ เต็มไปด้วยความรู้ ความคิด ความเชี่ยวชาญ ความมีชีวิตชีวา เรื่อยไปถึงผู้ที่มีปัญหาทางอารมณ์ จิตใจ สุขภาพ สังคม ไปจนถึงผู้แก่หง่อมที่ช่วยตนเองไม่ได้ และ/หรือผู้ที่เลอะเลือน

บรลุก ศิริพานิช (2538 : 125) แบ่งผู้สูงอายุออกเป็น 3 กลุ่มตามอายุและภาวะสุขภาพทั่ว ๆ ไป คือ

1. ผู้สูงอายุนับต้น มีอายุระหว่าง 60-70 ปี ระดับนี้สภาวะทางกายภาพและสรีรวิทยายังไม่เปลี่ยนแปลงไปมาก ยังสามารถช่วยเหลือตนเองได้เป็นส่วนใหญ่
2. ผู้สูงอายุนับกลาง มีอายุระหว่าง 71-80 ปี ระดับนี้สภาวะทางกายภาพและสรีรวิทยาเริ่มเปลี่ยนแปลงไปแล้วเป็นส่วนใหญ่ ทำให้การช่วยเหลือตนเองบกพร่อง เริ่มต้องการความช่วยเหลือในบางอย่าง
3. ผู้สูงอายุนับปลาย มีอายุตั้งแต่ 80 ปีขึ้นไป ระดับนี้สภาวะทางกายภาพและสรีรวิทยาเปลี่ยนแปลงไปอย่างเห็นได้ชัด บางคนมีความพิการ บางคนช่วยเหลือตนเองไม่ได้ บางอย่างจำเป็นต้องได้รับความช่วยเหลือ

ยูริก และคนอื่น ๆ (Yurick, et al. 1980 : 81) แบ่งผู้สูงอายุออกตามสถาบันผู้สูงอายุแห่งชาติของสหรัฐอเมริกา (National Institute of Aging) เป็น 2 กลุ่ม คือ

1. กลุ่มผู้สูงอายุวัยต้น (young old) มีอายุ 60-74 ปี ยังไม่ชรามาก เป็นวัยที่ยังทำงานได้ถ้ามีสุขภาพกายและจิตดี
2. กลุ่มผู้สูงอายุวัยท้าย (old old) มีอายุ 75 ปีขึ้นไป ถือว่าเป็นวัยชราแท้จริง

ในการแบ่งกลุ่มผู้สูงอายุนั้น ได้มีผู้ทำการแบ่งกลุ่มเป็นหลายอย่างแตกต่างกันไป แต่ในการทำวิจัยครั้งนี้ ได้แบ่งกลุ่มผู้สูงอายุออกตามยูริก และคณะที่แบ่งผู้สูงอายุออกตามสถาบันผู้สูงอายุแห่งชาติของสหรัฐอเมริกา เพื่อที่จะได้ทำการศึกษาและทำความเข้าใจได้อย่างตรงกัน

1.3 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุนั้น ได้มีผู้คิดและผู้ที่นำมาปรับปรุงแนวคิดต่าง ๆ จากอดีตจนถึงปัจจุบัน โดยมีทฤษฎีหรือแนวคิดต่าง ๆ ที่แบ่งได้ดังนี้ (อภากร ชัยสุริยา.2543 : 13-17)

1.3.1 ทฤษฎีที่เกี่ยวกับความชราด้านชีววิทยา เป็นทฤษฎีที่พยายามอธิบายถึงสาเหตุแห่งความชราของสังขาร มี 4 ชนิด คือ

1.3.1.1 ทฤษฎีทำลายตนเอง (Autoimmunity Thoery) ทฤษฎีนี้เชื่อว่า ความชราเกิดจากร่างกายสร้างภูมิคุ้มกันปกตินี้ลดลง พร้อม ๆ กับการสร้างภูมิคุ้มกันชนิดทำลายตนเองมากขึ้น การสร้างภูมิคุ้มกันปกตินี้ลดลงจะทำให้ร่างกายต่อสู้เชื้อโรค และสิ่งแปลกปลอมได้ไม่ดีทำให้เกิดความเจ็บป่วยง่าย และเมื่อเกิดขึ้นแล้วก็มักจะรุนแรงเป็นอันตรายต่อชีวิต การสร้างภูมิคุ้มกันชนิดทำลายตนเองขึ้นมากเป็นผลร้ายต่อชีวิต โดยมักจะไปทำลายเซลล์ของร่างกายเอง ถ้าเซลล์นั้นเป็นเซลล์ชนิดที่เจริญแล้ว ไม่มีการแบ่งตัวใหม่ ก็จะเป็นอันตรายอย่างยิ่งยวดต่อสังขาร

1.3.1.2 ทฤษฎีความผิดพลาด (Error Theory) ทฤษฎีนี้เชื่อว่าเซลล์มีการทำงานอย่างต่อเนื่องกัน โดยมีการทำงานร่วมกันของ D.N.A. และ R.N.A. เพื่อสังเคราะห์โปรตีนเมื่อคนหรือสัตว์มีอายุมากขึ้น ยีนของผู้นั้นจะค่อย ๆ เกิดความผิดปกติ กล่าวคือ มีการส่งต่อข้อมูลทางพันธุกรรม (Genetic Code) ผิดพลาดไปจากเดิม ความผิดปกตินี้จะค่อย ๆ มากขึ้นจนถึงจุดหนึ่งที่ทำให้เซลล์ต่าง ๆ ของร่างกายเสื่อมและหมดอายุลง

1.3.1.3 ทฤษฎีเรดิคัลอิสระ (Free Radical Theory) ทฤษฎีนี้เชื่อว่ากรเสื่อมทำลายของเซลล์ภายในร่างกาย เป็นผลมาจากมีการสะสมของเรดิคัลอิสระ (Free Radical) ซึ่งเป็นสารประกอบทางเคมีที่เกิดขึ้นจากปฏิกิริยาเคมีขั้นสุดท้ายของออกซิเจนในเซลล์ปกติ สารประกอบเคมีเหล่านี้ จะมีปฏิกิริยาสูงกับสารอื่น ๆ ภายในเซลล์ โดยเฉพาะสารที่ไม่ละลายในไขมัน จึงเกิดการทำลายและรั่วไหลของผนังเซลล์ได้ง่าย และทำให้มีคอลลาเจนและอีลาสตินเกิดขึ้นมากมาย จนเนื้อเยื่อเสียความยืดหยุ่นไป

1.3.1.4 ทฤษฎีความเสื่อมถอย (Wear and Tear Theory) โดยเชื่อว่าความชราเป็นกระบวนการที่กำหนดไว้แล้ว เป็นโปรแกรม มีลักษณะกลไกคล้ายเครื่องยนต์ เมื่อเซลล์ทำงานไปเป็นเวลานานย่อมมีการสึกหรอ และกระบวนการเหล่านี้จะมีอัตราของการเสื่อมและถดถอยสูงต่ำแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับว่ามีปัจจัยที่ก่อให้เกิดความเครียดมากน้อยเพียงใดในแต่ละบุคคล ซึ่งกระบวนการของความชราในกล้ามเนื้อลาย กล้ามเนื้อหัวใจและพวกเซลล์ประสาททั้งหลายสามารถอธิบายได้ด้วยทฤษฎีนี้

1.3.2 ทฤษฎีเกี่ยวกับความชราด้านจิตวิทยา เป็นทฤษฎีที่พยายามอธิบายถึงสาเหตุที่ทำให้คนชรามีบุคลิกเปลี่ยนแปลงไปมีอยู่ 2 แนวคิด คือ

1.3.2.1 ทฤษฎีบุคลิกภาพ (Personality Theory) ทฤษฎีนี้กล่าวว่า “ ผู้ชราจะเป็นสุขหรือทุกข์ขึ้นอยู่กับภูมิหลังและการพัฒนาจิตใจของผู้นั้น” ถ้าผู้ชราเติบโตขึ้นมาด้วยความมั่นคงอบอุ่น มีความรักแบบถ้อยที่ถ้อยอาศัย เห็นความสำคัญของคนอื่น รักผู้อื่น และทำงานร่วมกับผู้อื่นได้เป็นอย่างดี ก็มักจะเป็นคนชราที่ค่อนข้างมีความสุข สามารถอยู่กับลูกหลานหรือผู้อื่นได้โดยไม่ค่อยมีความเดือดเนื้อร้อนใจ แต่ถ้าเป็นผู้ชราที่เติบโตมาในลักษณะที่ร่วมมือกับใครไม่ใคร่เป็น ไม่อยากช่วยเหลือผู้ใด จิตใจคับแคบ ถือว่าตัวใครตัวมัน และมักจะรู้สึกที่ตัวเองทำคุณกับใครไม่คอยขึ้น ก็มักจะเป็นผู้ชราที่ไม่ค่อยมีความสุข ชีวิตบั้นปลายมักจะเศร้าสร้อยน่าสงสาร

ทฤษฎีนี้เห็นว่าบุคลิกภาพเป็นตัวแปรสำคัญในการตัดสินความพึงพอใจในชีวิต เพราะชนิดของบุคลิกภาพที่ต่างกัน ต้องการระดับของกิจกรรมที่ต่างกันในการที่จะทำให้มีความพึงพอใจในชีวิตสูง ซึ่งบุคลิกภาพที่สามารถอธิบายทฤษฎีนี้ได้คือ

“ Reorganizers” คือ พยายามที่จะคงไว้ซึ่งวัยกลางคนโดยการค้นหาบทบาทใหม่ ๆ เพื่อทดแทนบทบาทที่สูญเสียไป ในการกระทำดังกล่าว ผู้สูงอายุจะทำกิจกรรมมากและคงไว้ซึ่งระดับความพึงพอใจในชีวิตสูง

“ Disengaged” คือ พวกที่เลิกแสดงบทบาทต่าง ๆ ด้วยความสมัครใจ พวกนี้ชอบอยู่เฉย ๆ มากกว่า และมีกิจกรรมอยู่ในระดับต่ำ แต่จะมีความพึงพอใจในชีวิตอยู่ในระดับสูง

ทฤษฎีนี้ได้มองความมีอายุในลักษณะของสภาวะการปรับตัวของสังคมและบุคลิกภาพของคนว่า ในวัฏจักรแห่งชีวิตของคนจะมีพลวัตของสังคมอยู่ในตนเองที่คนจะต้องปรับตัวด้วยการยอมรับถึงสภาพการเปลี่ยนแปลงที่คงให้สมดุล เพื่อความอยู่รอดได้ ในสังคม ซึ่งมีพฤติกรรมที่แสดงออกให้เห็นคือ มีสุขภาพดียอมรับความเป็นจริง และมีความพึงพอใจในชีวิต แต่ถ้าผู้ที่ประสบปัญหาล้มเหลวในการปรับตัวจะก่อให้เกิดปัญหาด้านสุขภาพ ไม่ยอมรับความจริงและก่อให้เกิดความซึมเศร้าใจ

1.3.2.2 ทฤษฎีความปรารถนา (Intelligence Theory) ทฤษฎีนี้เชื่อว่า ผู้ชราที่ยังปรารถนาและคงความเป็นปราชญ์อยู่ได้ ก็ด้วยเป็นผู้ที่มีความสนใจสิ่งต่าง ๆ อยู่ มีการค้นคว้าและพยายามที่จะเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา ผู้ที่มีลักษณะเช่นนี้ได้จะต้องเป็นผู้ที่มีสุขภาพดี และมีเงินใช้สอยโดยไม่เดือดร้อนเป็นเครื่องเกื้อหนุน

1.3.3 ทฤษฎีเกี่ยวกับความชราด้านสังคมวิทยา เป็นทฤษฎีที่พยายามวิเคราะห์เหตุที่ทำให้ผู้สูงอายุต้องมีสภาพทางสังคมเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม รวมทั้งยังเป็นทฤษฎีที่พยายามจะช่วยให้ผู้สูงอายุในสังคมมีความสุข ซึ่งจะกล่าวถึงเฉพาะทฤษฎีที่เกี่ยวข้องเพียง 4 ทฤษฎี คือ

1.3.3.1 ทฤษฎีบทบาท (Role Theory) ทฤษฎีนี้เชื่อว่า ความเป็นอยู่ของบุคคลจะถูกกำหนดโดยบทบาทหน้าที่ต่าง ๆ บุคคลจะอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขและดีเพียงใดขึ้นอยู่กับ การปฏิบัติตนต่อบทบาทที่ตนกำลังเป็นอยู่ได้เหมาะสมเพียงใด โดยที่อายุจะเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ

ประการหนึ่ง ในการที่จะกำหนดบทบาทของแต่ละบุคคล ในแต่ละช่วงชีวิตที่ดำเนินไปของบุคคลนั้น ดังนั้นบุคคลจะปรับตัวต่อความเป็นผู้สูงอายุได้ดีเพียงใด จึงน่าจะขึ้นอยู่กับการยอมรับบทบาทในแต่ละช่วงชีวิตที่ผ่านมาของตนเอง อันจะส่งผลไปถึงการยอมรับบทบาททางสังคมที่กำลังจะมาถึงหรือกำลังจะเปลี่ยนไปในอนาคต ทฤษฎีบทบาทนี้ยังมีความเกี่ยวข้องกับทฤษฎีที่สำคัญอีก 2 ทฤษฎี คือ ทฤษฎีกิจกรรม และทฤษฎีการแยกตนเอง

1.3.3.2 ทฤษฎีกิจกรรม (Activity Theory) ทฤษฎีนี้เชื่อว่า กิจกรรมทางสังคม เป็นแก่นแท้ของชีวิต และจำเป็นสำหรับทุกวัย กิจกรรมจึงเป็นสิ่งสำคัญสำหรับผู้สูงอายุ ทั้งนี้เนื่องจากการมีบทบาทที่ดีทางสังคมของผู้สูงอายุ ขึ้นอยู่กับความคล่องแคล่วที่ยังคงอยู่ทัศนคติเกี่ยวกับตนเอง (Self Conception) และเกี่ยวกับโลกซึ่งจะเป็นทัศนคติที่ต้องพึ่งพิงไร่นั้น เป็นผลมาจากการสังสรรค์ และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม ทฤษฎีกิจกรรมยืนยันว่าผู้สูงอายุที่สามารถดำรงกิจกรรมทางสังคมไว้ได้ จะเป็นผู้ที่มีความพึงพอใจในชีวิตสูงอ มีภาพพจน์เกี่ยวกับตนเองในด้านบวก กล่าวโดยสรุป ทฤษฎีกิจกรรมเป็นทฤษฎีที่เชื่อว่าผู้สูงอายุ จะมีชีวิตเป็นสุขได้ควรมีบทบาทหรือกิจกรรมทางสังคมตามสมควร เช่น การมีงานอดิเรกทำหรือการเป็นสมาชิกกลุ่ม กิจกรรมสมาคม ชมรม เป็นต้น

1.3.3.3 ทฤษฎีการแยกตนเอง (Disengagement Theory) หรือทฤษฎีไร้ภาระผูกพัน เป็นทฤษฎีที่ปรากฏครั้งแรกในหนังสือชื่อ *Growing Old* ของ Elaine Coming และ William E. Henry ในปี ค.ศ. 1961 ทฤษฎีนี้กล่าวไว้ว่าเป็นเรื่องธรรมดาและหลีกเลี่ยงไม่ได้ ที่ผู้สูงอายุต้องลดกิจกรรมของตนเองและบทบาททางสังคม เมื่อตนเข้าสู่วัยสูงอายุ ผู้สูงอายุพยายามจะหลีกเลี่ยงหนีความกดดันและความตึงเครียด โดยการถอนตัวออกจากสังคม ซึ่งเป็นผลจากการที่รู้สึกว่าคุณเองมีความสามารถลดลง นอกจากนี้ยังมีความเชื่ออีกว่าการที่ผู้สูงอายุไม่เกี่ยวข้องกับกิจกรรม และบทบาททางสังคมนั้นเป็นการถอนสถานภาพและบทบาทของตนเองให้แก่หนุ่มสาว หรือคนที่จะมีบทบาทหน้าที่ได้ดีกว่า ทั้งนี้เพราะความต้องการสูงสุดของสังคม คือ ต้องการทักษะแรงงานใหม่มากกว่าการได้จากผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุที่มีอายุ 70 ปี ขึ้นไปจะคุ้นเคยต่อการไม่เกี่ยวข้องกับสังคมหลังจากที่รู้สึกกระวนกระวาย วิตกกังวลและมีความบิบบั่นในช่วงต้น ๆ ในที่สุดผู้สูงอายุจะยอมรับสภาพใหม่คือไม่เกี่ยวข้อง

1.3.3.4 ทฤษฎีความพึงพอใจในชีวิต (Life Satisfaction Theory) ทฤษฎีนี้ได้รับการพัฒนาโดย Robert Havighurst, Bernice Neugarten และ Sheldon Tobin ได้ชี้ให้เห็นว่าผู้สูงอายุที่ประสบความสำเร็จมีพื้นฐานมาจากการมีความสุขและความพอใจในชีวิตทั้งในอดีตและปัจจุบัน องค์ประกอบที่ชี้ให้เห็นชีวิตที่น่าพอใจมีดังนี้คือ ความสนุกสนาน ความกระตือรือร้น ความตั้งใจ ความอดทน และการยอมรับในภาระหน้าที่ซึ่งเกิดจากการกระทำของตนเองและบุคคลอื่น การยอมรับในความสำเร็จของบุคคล การมีแนวความคิดต่อตนเองในทางบวก และความรู้สึกโดยทั่วไปมีการแสดงออกมาอย่างมีความสุขและการมองโลกในแง่ดี

จากที่กล่าวมาแล้วนั้น เป็นเพียงส่วนหนึ่งในหลายทฤษฎีที่พยายามจะอธิบายปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องกับความสูงอายุ แต่จะพบว่าทฤษฎีเหล่านี้ไม่มีทฤษฎีใดที่สามารถอธิบายสาเหตุแห่งการเปลี่ยนแปลงทั้งร่างกาย อารมณ์ จิตใจ และสภาพทางสังคมของผู้สูงอายุได้ทั้งหมด แต่ทฤษฎีเหล่านี้สามารถที่จะนำมาเป็นกรอบแนวคิดในการเข้าใจสาเหตุแห่งความชรา บุคลิกภาพ พฤติกรรม รวมทั้งบทบาทและสถานภาพของผู้สูงอายุที่เปลี่ยนแปลงได้

1.4 การเปลี่ยนแปลงของผู้สูงอายุ

ประสพ รัตนากร ได้ศึกษาการรักษาผู้ป่วยอัมพาตและสมองพิการ ส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ แทนที่จะเจริญวัยเจริญสุขกลับต้องทรมานจากโรคที่ช่วยตนเองไม่ได้ ปัจจัยที่จะนำไปสู่การสูงอายุอย่างวัยงามด้วยความสุขใจ คือ การออกกำลังกาย รับอากาศบริสุทธิ์ อาหารมีคุณค่า อุจจาระปกติ เป็นยาดีที่ชะลอความแก่ ท่านมีแนวคิดในการมองการเปลี่ยนแปลงของผู้สูงอายุในลักษณะ 3 ด้าน คือ การเปลี่ยนแปลงด้านกายภาพและสรีรวิทยา (Anatomical and Physiological change), การเปลี่ยนแปลงด้านอารมณ์และจิตใจ (Psychology change), การเปลี่ยนแปลงด้านสังคมและวัฒนธรรม (Social and Cultural change) (รัตนา ลินธิรภาพ. 2541 : 20 ; อ้างอิงจาก ประสพ รัตนากร.2537 : 3)

1.4.1 การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพและสรีรวิทยาของผู้สูงอายุ (สมศักดิ์ ศรีสันติ สุข.2539 : 54-57)

การเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายของผู้สูงอายุ จะมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เรื่อย และค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา ตั้งแต่เกิดจนถึงตาย และการเปลี่ยนแปลงนี้แตกต่างกันในระยะเวลาเร็วหรือช้าในแต่ละบุคคล

1.4.1.1 การเปลี่ยนแปลงด้ายกายภาพ จะปรากฏดังนี้

ผิวหนัง ผู้สูงอายุจะมีผิวหนังแห้ง เหี่ยวย่น และตกกระเป็นแห่ง ๆ จากการเสื่อมของต่อมไขมันและจำนวนเนื้อเยื่อ (collagen) ลดลงชั้นต่าง ๆ ของผิวหนังจะบางลง ทำให้เกิดบาดแผลได้ง่าย ไขมันใต้ผิวหนังจะลดจำนวนลง ต่อมเหงื่อจะลดการทำงาน หลังเหี่ยวน้อยลง มีผลทำให้การระบายความร้อนของร่างกายในผู้สูงอายุลดลง นอกจากนี้เล็บมีความเจริญเติบโตลดลง 50% และบางแตกเปราะง่าย

กล้ามเนื้อชนิดลาย (striated muscle) ลดจำนวนลงและมีเซลล์ไขมันเข้าไปแทรกในเซลล์กล้ามเนื้อมากขึ้น มีความแข็งแรงของกล้ามเนื้อลดลง

กระดูก มักจะเปราะบางจากการสูญเสียของแคลเซียม การดูดซึมลดลง หรือภาวะสูญเสียแคลเซียมของกระดูกซึ่งเกิดจากฮอร์โมนเอสโตรเจน ซึ่งหลังออกมาน้อย เป็นผลทำให้กระดูกบางลง ทำให้โอกาสแตกหักได้ง่าย

เส้นเลือด โดยทั่วไปผนังเส้นเลือดจะแข็งตัวและหนาขึ้น ทำให้รูเส้นเลือดแคบลง การไหลเวียนไม่ดี มักจะเกิดเส้นเลือดดำโป่งพองด้วย

1.4.1.2 การเปลี่ยนแปลงทางสรีรวิทยา

มีผู้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสรีรวิทยาของผู้สูงอายุ ได้กล่าวถึงสรีรวิทยาของผู้สูงอายุไว้ว่า เมื่อมีอายุมากขึ้นจะมีการเปลี่ยนแปลงทางสรีรวิทยาของอวัยวะต่าง ๆ กล่าวคือ อวัยวะบางอย่างอาจมีการเปลี่ยนแปลงน้อยแต่อวัยวะบางอย่างมีการเปลี่ยนแปลงมาก ระยะเวลาที่อวัยวะต่าง ๆ ทำหน้าที่ได้สูงสุดนั้นอยู่ในช่วงอายุ 20-30 ปี หลังจากนั้นก็จะเริ่มลดน้อยลงด้วยอัตราที่ค่อนข้างช้า(ชูศักดิ์ เวชแพศย์. 2531 : 3) ดังต่อไปนี้

การเปลี่ยนแปลงทางด้านอวัยวะต่าง ๆ

อวัยวะรับรสและกลิ่น มีความสามารถในการรับรสและกลิ่นลดลง

ตา มีความเปลี่ยนแปลงในการปรับตาต่อความมืดและสว่างลดลง สายตาจะยาว ผู้สูงอายุที่อายุมาก ๆ จะมีการเปลี่ยนแปลงกลายเป็นต้อกระจก

หู มีความสามารถได้ยินเสียงลดลง ผู้ชายจะเสียการได้ยินมากกว่าผู้หญิง บางครั้งจะมีเสียงอื้อในหู

สมอง เซลล์สมองจะตายไป และจำนวนเซลล์สมองลดลง ทำให้ขนาดสมองเล็กลง ปลายประสาทลดลง จำนวนรับความรู้สึกลดลงและใยประสาทนำส่งลดลง ความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงระบบประสาทและสมอง กล่าวคือ ผู้สูงอายุมีความจำเสื่อม หลงลืม อารมณ์แปรปรวน บางรายมีความสับสน ซึมเศร้า จำเรื่องราวในอดีตได้ดีกว่าปัจจุบัน

หัวใจ เนื่องจากกล้ามเนื้อหัวใจจะมีเนื้อพังผืดและมีไขมันสะสมมากขึ้นทำให้การยืดหยุ่นของกล้ามเนื้อหัวใจลดลง

หลอดเลือดหัวใจ ตีบ ภาวะผนังเส้นเลือดแข็งและหนาขึ้น ทำให้เลือดไปเลี้ยงกล้ามเนื้อหัวใจลดลง

ลิ้นหัวใจ แข็ง ตีบ ปิดไม่สนิท มีแคลเซียมเกาะติด ทำให้ลิ้นหัวใจทำงานลดลง

ความดันโลหิต การที่เส้นเลือดมีผนังหนาตีบ ทำให้เลือดไหลผ่านลำบากจึงเกิดภาวะแรงดันเลือดสูง

1.4.1.3 การเปลี่ยนแปลงทางด้านระบบต่าง ๆ ของร่างกาย

ระบบทางเดินหายใจ หลอดลมจะอักเสบและมีการไออยู่เสมอกัน มีเสมหะมาก กล้ามเนื้อที่ใช้ในการหายใจอ่อนสมรรถภาพลง ทำให้ทรวงอกขยายตัวได้น้อย มีผลทำให้ถุงลมโป่งพองได้ง่าย เป็นไข้หวัดเล็กน้อยก็จะมีอาการปอดบวมและปอดอักเสบด้วย

ระบบทางเดินอาหาร การย่อยและการดูดซึมอาหารและการหลั่งน้ำย่อยต่าง ๆ ลดลง ตับจะมีขนาดและน้ำหนักลดลง เพราะมีการเก็บคอเลสเตอรอลและวิตามินลดลง ระบบการทำงานของเอนไซม์ลดลง มีผลทำให้ตับมีสมรรถภาพในการทำลายพิษต่าง ๆ ที่เข้าสู่ร่างกายลดลง

ระบบทางเดินปัสสาวะ นับตั้งแต่ไตลงมาทำให้เกินนิ่วในไต ไตอักเสบ และกระเพาะปัสสาวะอักเสบ ผู้สูงอายุชายบางรายต่อมลูกหมากมีขนาดโตขึ้น ทำให้มีการขัดขวางทางเดินปัสสาวะ ทำให้ปัสสาวะลำบาก สำหรับผู้สูงอายุหญิงอาจจะมีอาการคันอวัยวะเพศ ทำให้ผิวหนังแห้งเพราะฮอร์โมนลดลง

ระบบต่อมไร้ท่อ มีการลดลงของฮอร์โมนต่าง ๆ ทำให้กล้ามเนื้อลีบ กระดูกผุเปราะ อ่อนเพลีย ซึมเศร้า และซีฟจรู้อา ได้พบว่าอาการเบาหวานมากขึ้นในผู้สูงอายุ

ระบบอวัยวะสืบพันธุ์ ผู้สูงอายุชายจะมีต่อมลูกหมากโตมากขึ้น อาจจะทำให้ขัดขวางทางเดินของปัสสาวะ ส่วนผู้สูงอายุหญิงเยื่อบริเวณอวัยวะสืบพันธุ์ภายนอกจะฝ่อเหี่ยวลง นอกจากนี้มดลูก ปีกมดลูก และรังไข่จะฝ่อเหี่ยวได้ เนื้อเยื่อของช่องทางอวัยวะสืบพันธุ์จะค่อย ๆ หนาขึ้น แห้ง และมีความยืดหยุ่นน้อยลงทำให้ฉีกขาดได้ง่ายขึ้น เลือดที่มาเลี้ยงบริเวณนี้ก็ลดน้อยลงกว่าเดิม การเปลี่ยนแปลงของระบบอวัยวะสืบพันธุ์ของผู้สูงอายุอาจทำให้เกิดความผิดปกติ คือ การติดเชื่อระบบทางเดินปัสสาวะ การกลั้นปัสสาวะไม่ได้ การปวดถ่ายปัสสาวะทันทีและบ่อยครั้ง การคั่งค้างของปัสสาวะ และต่อมลูกหมากโต

1.4.2 การเปลี่ยนแปลงทางด้านอารมณ์และจิตใจ

นอกจากผู้สูงอายุจะมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายที่สามารถเห็นได้ชัดเจนแล้ว การเปลี่ยนแปลงทางด้านอารมณ์และจิตใจก็เป็นอีกด้านหนึ่งที่เกิดขึ้น และเป็นปัญหาที่สำคัญในการปรับตัวปรับใจของผู้สูงอายุให้พร้อมรับกับการเปลี่ยนแปลงทางด้านนี้ ซึ่งไม่เฉพาะผู้สูงอายุเท่านั้นที่ต้องทำการปรับตัว ผู้ที่ดูแลและใกล้ชิดก็เช่นกัน ถ้าสามารถเข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงทางด้านนี้ของผู้สูงอายุได้ก็จะเป็นเรื่องที่ดีในการดูแลและเข้าใจผู้สูงอายุมากขึ้น โดยที่ในวัยนี้มีกาเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นหลายอย่าง ซึ่ง จันทรเพ็ญ เนียมอินทร์ (2539 : 14 -15) ได้อธิบายไว้ดังนี้

1.4.2.1 การสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รัก ทั้งนี้เพราะมีเพื่อนฝูงตายหรือบุคคลที่เป็นญาติสนิทหรือคู่ชีวิตที่ตายจาก ทำให้ผู้สูงวัยเกิดความรู้สึกถูกแยกถูกพรากจากบุคคลอันเป็นที่รักก่อให้เกิดความเศร้าได้ง่าย

1.4.2.2 การสูญเสียความสัมพันธ์ทางสังคมและเศรษฐกิจ เนื่องจากถึงวัยอันควรที่จะต้องออกจากการทำงาน คือปลดเกษียณ ขณะเดียวกันความสัมพันธ์ทางสังคมก็ลดลงด้วย เนื่องจากหมดภาระการติดต่อด้านธุรกิจการงานหรือหมดภาระหน้าที่รับผิดชอบ จึงทำให้ผู้สูงอายุเกิดความรู้สึกสูญเสียตำแหน่งหน้าที่การงาน รู้สึกว่าตนเองไร้คุณค่า ไม่มีเป้าหมายในชีวิต นอกจากนี้ยังมี

ผลทำให้ผู้สูงอายุขาดเพื่อน ขาดความผูกพันที่เคยมีต่อสังคมหรือต่อชุมชน และขณะเดียวกันก็ทำให้ขาดรายได้หรือรายได้ลดน้อยลง ผลจากสิ่งเหล่านี้ทำให้ผู้สูงอายุอาจปรับตัวลำบากต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นดังกล่าว

1.4.2.3 ความสูญเสียสัมพันธ์ภาพในครอบครัว เนื่องจากในวัยสูงอายุนี้ บุตรธิดาก็มักจะมีครอบครัวกันแล้ว และแยกย้ายกันไปอยู่ต่างหาก โดยเฉพาะในลักษณะของสังคมยุคปัจจุบันที่ครอบครัวเป็นแบบครอบครัวเดี่ยวมากกว่าลักษณะครอบครัวขยาย ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่ ซึ่งเป็นผู้สูงอายุกับลูกหลานของตนลดถอยโดยต่างคนต่างอยู่หรือมีการติดต่อสัมพันธ์กันหรือมีกิจกรรมร่วมกันลดลงกว่าแต่ก่อน ทำให้ผู้สูงอายุต้องอยู่อย่างโดดเดี่ยว ยิ่งขาดกำลังวังชาในากรดูแลกิจกรรมในบ้านในครอบครัวของตนเองด้วยแล้ว ก็ยิ่งทำให้ผู้สูงอายุเกิดความรู้สึกเจ็บเหงา เปล่าเปลี่ยว เกิดความซึมเศร้า เบื่อหน่ายเกิดขึ้นได้ง่าย

1.4.2.4 ความสูญเสียสมรรถภาพทางเพศ ซึ่งเป็นการสูญเสียที่ยิ่งใหญ่ทางจิตใจของคนเรา อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางสรีระเคมีของร่างกาย ทำให้เกิดการเสื่อมในสมรรถนะทางเพศ ตลอดจนความสวยงามสดดงามของรูปร่างหน้าตาก็หมดไปด้วย ผลอันนี้ทำให้ผู้สูงอายุเกิดความวิตกกังวล เพราะรู้สึกว่าตนเองขาดความดึงดูดความสนใจจากเพศตรงข้าม ยิ่งทำให้เพิ่มความหวั่นไหวต่อความมั่นคงของชีวิตยิ่งขึ้น

จากผลของการสูญเสียในสิ่งต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว มีผลทำให้เกิดความไม่มั่นคงทางใจในผู้สูงอายุเป็นอย่างมาก เกิดความรู้สึกว่าเหว่ รู้สึกหมดหวังท้อแท้ในชีวิต เกิดความซึมเศร้า ประกอบกับถูกใหม่จากการเปลี่ยนแปลงของร่างกายและพบว่า ตนเองความจำก็ไม่ได้ การได้ยินก็ไม่ชัดเจน ยิ่งทำให้อารมณ์หวั่นไหวมากยิ่งขึ้น จนทำให้ในบางคนที่ปรับตัวไม่ได้ เกิดป่วยทางสุขภาพจิตได้ในระยะนี้ ซึ่งปัญหาที่พบบ่อย ๆ คือ โรคซึมเศร้า โรคจิตในวัยสูงอายุ การฆ่าตัวตาย และโรคกลุ่มอาการทางสมองที่มีการกระทบกระเทือนทางจิตใจ อันเกิดจากเส้นเลือดตีบในสมอง

เกษม ตันติผลาชีวะ และกุลยา ตันติผลาชีวะ (2528 : 54) ได้กล่าวถึงลักษณะการเปลี่ยนแปลงของจิตใจที่พบคือ

1. การ รับรู้ผู้สูงอายุจะรับรู้สิ่งใหม่ได้ยาก เพราะความจำลดถอย ในการแปลความผู้สูงอายุจึงมักใช้ประสบการณ์ในอดีตเป็นการตัดสินใจการรับรู้ จึงมักมีความคิดเห็นไม่ตรงกับผู้อ่อนกว่ากัน
2. การแสดงออกทางอารมณ์ ส่วนใหญ่จะท้อแท้ น้อยใจว่าสังคมมิให้ความสำคัญแก่ตนเอง
3. สร้างวิถีดำเนินชีวิตของตนเอง ซึ่งแตกต่างกันไปตามเหตุและความพึงพอใจของแต่ละบุคคล

4. ความสนใจสิ่งแวดล้อม ผู้สูงอายุจะสนใจสิ่งแวดล้อมเฉพาะที่ทำให้เกิดความพึงพอใจ และตรงกับความสนใจของตนเองเท่านั้น

1.4.3 การเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมและวัฒนธรรม (สุพัตรา ธารานุกูล. 2544 : 24-25)

ปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรมทางสังคม มีส่วนเกี่ยวข้องกับสาเหตุของปัญหาทางกาย และจิตใจผู้สูงอายุ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมไทยที่มีแนวโน้มไปทางตะวันตกมากขึ้นย่อมเกิดผลกระทบต่อผู้สูงอายุ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้แก่

1.4.3.1 การเปลี่ยนแปลงสถานภาพทางสังคม เนื่องจากสังคมปัจจุบันมีลักษณะกีดกันผู้สูงอายุในด้านต่าง ๆ เช่น บทบาทที่เกี่ยวข้องกับการงานตลอดจนบทบาทในครอบครัว ผู้สูงอายุ ซึ่งเคยเป็นผู้หาเลี้ยงครอบครัวเป็นหัวหน้าครอบครัว ต้องกลับกลายเป็นผู้พึ่งพาอาศัย เป็นผู้รับมากกว่าผู้ให้ ทำให้ผู้สูงอายุเสียอำนาจและบทบาททางสังคมที่เคยมี การเปลี่ยนแปลงบทบาทมาเป็นผู้อาศัยในครอบครัวทำให้ผู้สูงอายุมีความรู้สึกที่ตนเองหมดความสำคัญ บทบาทใหม่ที่ผู้สูงอายุได้รับคือ คนเลี้ยงเด็กแทนที่บทบาทผู้นำและผู้แนะนำแนวทาง ฉะนั้น ถ้าคนเรารู้สึกว่าไม่บทบาทสำคัญ เช่นเดิม และยังต้องพึ่งพาอาศัยผู้อื่นอีกด้วย ปัจจัยเหล่านี้ก่อให้เกิดความอับอายคิดว่าตนเองเป็น ตัวปัญหาหรือภาระเรื้อรังของสังคม

1.4.3.2 การถูกทอดทิ้ง ผลของการเปลี่ยนแปลงสังคมจากสังคมแบบดั้งเดิม ไปสู่สังคมสมัยใหม่ทำให้เกิดการขยายตัวหรือการเติบโตของชุมชนเมือง ระบบการผลิตเปลี่ยนจากเกษตรกรรมเป็นอุตสาหกรรม ทำให้วิถีดำเนินชีวิตเปลี่ยนไป ผู้สูงอายุที่เป็นภาระหรือไม่สามารถประกอบอาชีพอื่นใดหรือไม่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจมักจะถูกทิ้งไว้ข้างหลัง ทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกถูกทอดทิ้ง ซึ่งทำให้เกิดความว้าเหว

1.4.3.3 การเสื่อมความเคารพ ในสมัยก่อนผู้สูงอายุได้รับการเคารพนับถือจากผู้อ่อนอาวุโส ในฐานะที่เป็นผู้มีประสบการณ์ ผู้แนะนำสั่งสอน แต่ในปัจจุบันค่านิยมเหล่านี้กำลังเปลี่ยนไปตามอย่างสังคมตะวันตก ที่ยึดถืออิสรภาพส่วนบุคคลและคิดว่าผู้สูงอายุเป็นคนไม่ทันต่อเหตุการณ์ ผู้สูงอายุควรอยู่ส่วนผู้สูงอายุ ส่วนคนหนุ่มสาวก็อยู่ตามทางของคนหนุ่มสาว ซึ่งความคิดเช่นนี้ก่อให้เกิดช่องว่างระหว่างวัย

ผู้สูงอายุที่เกษียณอายุหรือมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบพฤติกรรม ทำให้กิจกรรมที่เคยทำลดลง จะทำให้เกิดการสูญเสียบทบาทเดิม เกิดความรู้สึกด้อยในคุณค่า ผู้สูงอายุเมื่อต้องเผชิญกับการสูญเสีย ถ้าไม่มีบทบาทหรือกิจกรรมอื่นมาทดแทน อาจเกิดปัญหาด้านจิตใจและอารมณ์มากขึ้น มองโลกในแง่ร้ายสิ้นหวัง ซึมเศร้า ซึ่งเป็นอันตรายต่อสุขภาพจิต โดยที่ (เกษม ต้นติผลลาชีวะ และกุลยา ต้นติผลลาชีวะ. 2528 :12) ได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงสังคมของผู้สูงอายุดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงรูปแบบทางสังคม ในอดีตครอบครัวใหญ่มีผู้สูงอายุเป็นผู้นำ แต่ในปัจจุบันลักษณะสังคมไทยเป็นสังคมแข่งขัน มองเห็นประโยชน์ส่วนตน การพึ่งพาอาศัยลดลง การรับรู้ส่วนใหญ่มาจากภายนอก ทำให้ผู้สูงอายุขาดความสำคัญ ขาดการยอมรับและการดูแลจากบุตรหลาน

2. การเปลี่ยนแปลงสภาพทางสังคม บทบาทเกี่ยวกับงานและครอบครัว เปลี่ยนแปลงไปจากเคยเป็นหัวหน้าครอบครัว ต้องกลายเป็นผู้พึ่งพาอาศัย เป็นผู้รับมากกว่าผู้ให้ สูญเสียอำนาจและบทบาททางสังคม มีความรู้สึกว่าตนเองหมดความสำคัญ คิดว่าตนเองเป็นตัวปัญหา ภาวะสังคม

3. ความคับข้องทางสังคม การปลดเกษียณ การหยุดรับผิดชอบในภารกิจต่าง ๆ ที่เคยปฏิบัติเนื่องจากคิดว่าตนเองมีสมรรถภาพการทำงานอยู่แต่ความมีอายุทำให้คนเราต้องการการยอมรับ

4. การลดความสัมพันธ์กับชุมชน การยอมรับพิจารณาขอบข่ายงานชุมชนน้อยลง ทำให้ขาดความเชื่อมั่นที่จะเข้ากลุ่ม ไม่กล้าแสดงออก ความสัมพันธ์คุ้นเคยจึงลดลง

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมของผู้สูงอายุ จะพบว่าบทบาททางสังคมของผู้สูงอายุลดลงเกือบทุกด้าน ตั้งแต่ระบบครอบครัวที่บุตรหลานมักแยกครอบครัวออกไป ทำให้ขาดการดูแลผู้สูงอายุ พร้อมกับนี้ความสำคัญและการยอมรับในตัวผู้สูงอายุลดลงด้วย บทบาทของผู้สูงอายุในชุมชนลดลง และเปลี่ยนบทบาทจากผู้ให้มาเป็นผู้รับมากกว่า ซึ่งผู้สูงอายุอาจรู้สึกว่าเป็นภาวะสังคม อยู่ในภาวะพึ่งพิงของครอบครัว

1.5 ปัญหาของผู้สูงอายุ

ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกาย จิตใจ สังคมและวัฒนธรรมของผู้สูงอายุ ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ทำให้ผู้สูงอายุต้องเผชิญปัญหาต่าง ๆ มากมายจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ซึ่งจะต้องส่งผลกระทบต่อความสุขในการดำเนินชีวิตบั้นปลายของผู้สูงอายุเป็นอย่างยิ่ง และหากพิจารณาถึงพื้นฐานเฉพาะบุคคลที่แตกต่างกันของผู้สูงอายุภายในสังคมทั้งในเรื่อง สุขภาพร่างกาย จิตใจ อารมณ์ ฐานะทางเศรษฐกิจ รวมถึงความสัมพันธ์ภายในครอบครัว ฯลฯ ปัจจัยทั้งหมดนี้แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างพื้นฐานที่จะรองรับกับการต่อสู้กับปัญหาต่าง ๆ ซึ่งจะเป็นผลให้การปรับตัวและการแก้ไขปัญหาของผู้สูงอายุเป็นไปอย่างแตกต่างกัน บางคนก็สามารถปรับตัวและแก้ไขปัญหได้ด้วยดี แต่บางคนก็ไม่สามารถที่จะแก้ไขปัญหาก็ได้ เกิดความไม่เป็นสุขในการดำรงชีวิต ซึ่งในการศึกษาปัญหาต่าง ๆ ของผู้สูงอายุจะพบปัญหาของผู้สูงที่แบ่งเป็น 4 ด้านดังนี้

1.5.1 ปัญหาของผู้สูงอายุทางด้านร่างกาย

ปัญหาทางด้านร่างกายของผู้สูงอายุ ซึ่งได้แก่ปัญหาสุขภาพและความเจ็บป่วยเป็น ปัญหาที่มีความชุกเพิ่มขึ้นตามอายุอย่างชัดเจนทั้งการเจ็บป่วยเรื้อรังและเฉียบพลัน และจะทำให้ ผู้สูงอายุที่เคยมีสถานะที่สามารถดูแลตนเองได้ พึ่งพาตนเองได้ ต้องเปลี่ยนแปลงสถานะเป็นผู้การ พึ่งพามุบุคคลอื่นภายในครอบครัว ซึ่งจะสร้างความยากลำบากให้กับตัวผู้สูงอายุเองและผู้ให้การดูแล

สำนักงานสถิติแห่งชาติ (2545 : 37) โดยที่ปัญหาทางด้านร่างกายที่เกิดจากโรคที่ ผู้สูงอายุส่วนใหญ่เป็นกันมาก 5 อันดับแรกได้แก่ ปวดเมื่อยตามร่างกาย ปวดหลังร้อยละ 75.1 ปวดข้อ (ข้อเสื่อม) ร้อยละ 47.5 นอนไม่หลับร้อยละ 38.7 เวียนศีรษะร้อยละ 36.8 และโรคที่เกี่ยวข้องตา ร้อย ละ 33.2 ผู้สูงอายุที่อยู่ในเขตเทศบาลและนอกเขตเทศบาลมีสัดส่วนการเป็นโรคต่าง ๆ 5 อันดับแรกต่ำ กว่าผู้สูงอายุที่อยู่นอกเขตเทศบาล เมื่อพิจารณาสัดส่วนการเป็นโรคต่าง ๆ สูงสุด 5 อันดับแรกของ ผู้สูงอายุชายและหญิง พบว่าผู้สูงอายุหญิงมีสัดส่วนการเป็นโรคต่าง ๆ 5 อันดับแรกมากกว่าชาย นอกจากนี้ยังพบว่าผู้สูงอายุเป็นโรคความดันโลหิตสูงกันมากถึงร้อยละ 20.0 และโรคเบาหวานร้อยละ 8.3

เมื่อพิจารณาโรคหรืออาการของโรคที่ผู้สูงอายุในภาคต่าง ๆ เป็นกันมาก พบว่าผู้สูงอายุ ในกรุงเทพมหานคร ภาคกลาง และภาคเหนือมีสัดส่วนการเป็นโรคต่าง ๆ 4 อันดับแรกเหมือนกันคือ ส่วนใหญ่มีอาการปวดเมื่อยตามร่างกาย ปวดหลัง ปวดข้อ(ข้อเสื่อม) นอนไม่หลับและเวียนศีรษะ ผู้สูงอายุในภาคตะวันออกเฉียงเหนือส่วนใหญ่มีอาการปวดเมื่อยตามร่างกาย ปวดหลัง ปวดข้อ(ข้อ เสื่อม) หลง ๆ ลืม ๆ หรือความจำเสื่อม และโรคเกี่ยวกับตา ส่วนผู้สูงอายุในภาคใต้ส่วนใหญ่มีอาการ ปวดเมื่อยตามร่างกาย ปวดหลัง ปวดข้อ(ข้อเสื่อม) หลง ๆ ลืม ๆ หรือความจำเสื่อม และโรคเกี่ยวกับตา นอกจากนี้ยังพบว่าผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานครเป็นโรคที่มีอัตราเสี่ยงต่อการเสียชีวิตสูงกว่าภาคอื่น ๆ มาก ได้แก่ โรคความดันโลหิตสูง ร้อยละ 31.6 และโรคเบาหวานร้อยละ 14.8 ในขณะที่ภาคอื่น ๆ มี สัดส่วนการเป็นโรคต่าง ๆ เหล่านี้ต่ำกว่ามาก

1.5.2 ปัญหาของผู้สูงอายุทางด้านจิตใจ

การเปลี่ยนแปลงส่วนหนึ่งเป็นผลจากสภาพร่างกายที่เสื่อมลง บางรายก็อาจพบกับความ สูญเสียบุคคลใกล้ชิดในช่วงนี้ อีกส่วนเป็นผลจากสถานภาพทางสังคมที่เปลี่ยนไปเพราะความสูงอายุ ชนิดของอารมณ์ที่ผู้สูงอายุมักแสดงออกที่ผิดปกติและพบได้บ่อย คือ อารมณ์เศร้า เบื่อหน่าย ท้อแท้ เหนงา ร้องไห้ง่าย น้อยใจบ่อย ๆ ซึม แยกตัว ฯลฯ อารมณ์วิตกกังวลก็พบได้บ้าง มักแสดงออกโดยหวั่นไหว ลูกหลานมากขึ้น บางครั้งจะมีอาการเครียด หงุดหงิดง่าย บ่นมากขึ้น อาการทางจิตที่รุนแรง เช่น หูแว่ว ประสาทหลอน หรือหลงผิด หวาดระแวงต่าง ๆ พบได้บ้างบางครั้งจะมีอาการสับสนเรื่องวัน เวลา สถานที่และบุคคล กลางคืนไม่นอน เดินรุ่มรวย หรือมีอาการขบถ่ายเลอะเทอะ พฤติกรรมเป็นเด็ก

ทารก หรือมีพฤติกรรมทางเพศที่ไม่เหมาะสมก็ได้ ในกรณีที่สมองเสื่อมมาก ๆ (อำเภอชนชัย สโมสรนางศ์ไทย. 2548 : ออนไลน์)

การเปลี่ยนแปลงทางด้านจิตใจ และพฤติกรรมของอายุเป็นสิ่งสำคัญ ปกติร่างกายและจิตใจของมนุษย์มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ตามที่ท่านพุทธทาสภิกขุได้กล่าวไว้ว่า "จิตเป็นนายกายเป็นบ่าว" ปัญหาทางด้านจิตใจทำให้ผู้สูงอายุเป็นทุกข์ มีจิตใจที่เศร้าเหงานา โดดเดี่ยว ซึ่งส่วนใหญ่เกิดจาก

1. การมองสังขารว่าทรุดโทรม ทำอะไรเชื่องช้า ไม่ทันลูกหลาน การตัดสินใจช้า
 2. การไม่สามารถปรับตัวเข้ากับ การเปลี่ยนแปลงของการดำเนินชีวิตใหม่
- การไม่ได้รับการดูแลจากลูกหลานและคนใกล้ชิด มีความรู้สึกโดดเดี่ยวและขาดเพื่อน
3. การสูญเสียบทบาทในสังคม การเป็นผู้นำ การขาดจากตำแหน่ง หน้าที่การงาน
 4. การสูญเสียคู่ชีวิต ญาติมิตรและเพื่อนสนิท
 5. การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม
 6. การลดลงของรายได้

ผู้

การเปลี่ยนแปลงทางด้านจิตใจของผู้สูงอายุ มีความแตกต่างกันมากขึ้นอยู่กับแรงจูงใจ ทักษะและบุคลิกภาพพื้นฐานของผู้สูงอายุ ในกรณีที่ผู้สูงอายุไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับวิธีการดำเนินชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป อาจก่อให้เกิดปัญหาทางจิตใจจนถึงกับมีอาการซึมเศร้าได้ ดังนั้นลูกหลานและคนใกล้ชิดจึงควรสังเกตอาการ ที่อาจเกิดขึ้นกับผู้สูงอายุได้ดังนี้ ซึมไม่ค่อยพูด กินไม่ได้ น้ำหนักลด อ่อนเพลีย ไม่มีแรง นอนไม่หลับ วิดตกำงวล ขาดความสนใจสิ่งแวดล้อมรอบตัว มีความรู้สึกว่าตนเองเป็นบุคคลไม่มีค่า ไม่สามารถตัดสินใจทำอะไรได้ด้วยตนเอง หมดอาลัยตายอยาก คิดถึงแต่เรื่องความตาย ในกรณีที่รุนแรงก็อาจฆ่าตัวตายก็เป็นได้ เป็นต้น (ปัญหาที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงของผู้สูงอายุ. 2548 : ออนไลน์)

1.5.3 ปัญหาของผู้สูงอายุทางด้านสังคมและวัฒนธรรม

ปัญหาทางสังคม ผู้สูงอายุยิ่งอายุมากขึ้นเพื่อนร่วมรุ่นก็ยิ่งล้มหายตายจากไป โดยเฉพาะคู่สมรส ทำให้เกิดความว่าเหว่ (บรรลู่ ศิริพานิช . 2548 : ออนไลน์) ซึ่งผลจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว นั้น ส่งผลให้ผู้สูงอายุส่วนหนึ่งไม่สามารถที่จะปรับตัวให้เข้ากับเหตุการณ์หรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้น และอาจทำให้มีความรู้สึกไร้ค่า หมดหวังที่จะดำเนินชีวิต บางคนถึงขั้นไม่อยากจะมีชีวิตอยู่ต่อไป สร้างความกังวลและเป็นห่วงต่อภาวการณ์ดังกล่าว ให้กับลูกหลานและผู้ที่เกี่ยวข้องเป็นอย่างมาก ผู้สูงอายุบางคนหลังจากจะต้องสูญเสียเพื่อนสนิทและคู่สมรสแล้ว ยังต้องดำเนินชีวิตด้วยความโดดเดี่ยวเพิ่มมากขึ้น ไม่มีผู้ดูแล จำเรียง กุระมะสุวรรณ (2533 : 11) ได้กล่าวไว้ว่า สังคมไทยกำลังมุ่งสู่อุตสาหกรรม

แนวใหม่ มีการพัฒนาด้านเศรษฐกิจและสังคม มีการใช้เทคโนโลยีใหม่ ๆ บุตรหลานไม่ต้องพึ่งพาการถ่ายทอดความรู้จากผู้สูงอายุ ทำให้มองคุณค่าของผู้สูงอายุต่ำลง ซึ่งมีผลกระทบต่อสภาพจิตใจ อาจทำให้ผู้สูงอายุแยกตัวออกจากสังคม ประกอบกับการพัฒนาความเป็นเมืองของสังคมไทย เป็นเหตุให้คนหนุ่มสาวย้ายจากชนบท

1.5.4 ปัญหาของผู้สูงอายุทางด้านเศรษฐกิจ

เนื่องจากผู้สูงอายุส่วนใหญ่เป็นผู้ที่หมดบทบาทจากการทำงาน รายได้จากการประกอบอาชีพจึงไม่มี ทำให้ผู้สูงอายุบางส่วนไม่สามารถดูแลตนเองได้ แต่ก็ยังผู้สูงอายุบางส่วนที่ทำงานราชการหรือรัฐวิสาหกิจก็ยังคงมีรายได้จากบำเหน็จหรือบำนาญ ปัญหาจากการที่ผู้สูงอายุอย่างเข้าสู่วัยบั้นปลายชีวิตนั้น เกิดขึ้นจากหลายสาเหตุดังที่ได้กล่าวไว้ในปัญหาในด้านต่าง ๆ แต่ส่วนหนึ่งที่ไม่สามารถที่จะมองข้ามได้คือ ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ ที่อาจจะหมายถึงเรื่องรายได้ หรือเงินที่ใช้ในการดูแลความเป็นอยู่ของตัวผู้สูงอายุเองหรือเพื่อสำหรับการใช้จ่ายใช้สอยในเรื่องต่าง ๆ ยังคงเป็นปัญหาในการดำเนินชีวิต จากการศึกษาค้นคว้าข้อมูลบางส่วนที่น่าสนใจ ของ นภาพร ชโยวรรณ (วิฑูร แสงสิงแก้ว 2538 : 25 ; อ้างอิงจากนภาพร ชโยวรรณ และคนอื่น ๆ 2532 : บทคัดย่อ) ที่ศึกษาเกี่ยวกับเรื่อง "ผลกระทบทางเศรษฐกิจ สังคม และประชากรผู้สูงอายุในประเทศไทย ซึ่งทำการวัดภาวะเศรษฐกิจของผู้สูงอายุด้วยดัชนีต่าง ๆ ซึ่งพบว่า ผู้สูงอายุในขณะนั้น มีภาวะเศรษฐกิจที่ค่อนข้างยากจน โดยร้อยละ 60 มีรายได้ต่ำกว่า 500 บาทต่อเดือน, ร้อยละ 90 ต้องการให้ลูกหลานเลี้ยงดู จากข้อมูลดังกล่าวเห็นได้ว่า จากการศึกษภาวะทางเศรษฐกิจในขณะนั้นชีวิตความเป็นอยู่และความสุขของผู้สูงอายุ ไม่น่าจะสู้ดีนัก และถ้าดูจากการศึกษาในปีล่าสุดของสำนักงานสถิติแห่งชาติ (2545 : 25 -30) ดังตารางต่อไปนี้จะเห็นถึง สภาพการณ์ของผู้สูงอายุ ในเรื่องของรายได้ การทำงาน และความเพียงพอของรายได้ที่มีความเกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ในด้านเศรษฐกิจของผู้สูงอายุในปัจจุบัน

ตาราง 1 แสดงค่าร้อยละของผู้สูงอายุที่มีงานทำ จำแนกตามลักษณะทางเศรษฐกิจที่สำคัญ

ลักษณะทางเศรษฐกิจที่สำคัญ	ทั่วราชอาณาจักร			ก.ท.ม.	ภาค			
	รวม	ในเขต เทศ บาล	นอก เขตเทศ บาล		กลาง	เหนือ	ตะวันออก เฉียง เหนือ	ใต้
ภาวะการทำงาน	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
ทำงาน	32.2	25.8	35.0	18.7	31.3	32.5	32.2	44.5
ไม่ทำงาน	67.8	74.2	65.0	81.3	68.7	67.5	67.8	55.5
อุตสาหกรรม	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
ในภาคเกษตรกรรม	56.9	22.0	68.4	6.0	49.3	60.7	64.2	68.0
นอกภาคเกษตรกรรม	43.1	78.0	31.6	94.0	50.7	39.3	35.8	32.0
สถานภาพการทำงาน	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
นายจ้าง	5.1	8.4	4.0	15.5	4.5	4.4	2.0	8.7
ทำธุรกิจส่วนตัวโดยไม่มีลูกจ้าง	64.1	59.6	65.7	54.7	60.8	59.9	73.1	61.5
ช่วยธุรกิจในครัวเรือนโดยไม่ได้รับค่าจ้าง								
ลูกจ้างรัฐบาล/ลูกจ้างรัฐวิสาหกิจ	17.4	16.1	17.8	11.0	18.0	19.4	15.6	19.3
ลูกจ้างเอกชน	1.2	2.4	0.8	4.7	1.4	0.7	1.0	0.7
การรวมกลุ่ม	12.0	13.3	11.5	14.1	15.2	15.3	7.9	9.8
	0.2	0.2	0.2	-	0.1	0.3	0.4	-
ชั่วโมงทำงานเฉลี่ย / สัปดาห์/คน	43.7	49.9	41.7	56.4	47.7	44.3	41.2	37.2
รายได้เฉลี่ย / ปี/คน	41,179	70,139	28,279	99,314	46,198	28,806	26,583	40,444
ความเพียงพอของรายได้	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
ไม่เพียงพอ	35.8	24.3	40.9	15.0	28.3	35.1	49.1	35.8
เพียงพอ	63.5	74.5	58.6	83.3	71.0	64.1	50.5	63.4
มากเกินไปจนจำเป็น	0.7	1.2	0.5	1.7	0.7	0.8	0.4	0.8

จากตาราง 1 ที่ปรากฏข้างต้นนั้น ในปัจจุบันเห็นว่ามียาได้ของผู้สูงอายุสูงขึ้นจากอดีต ดังที่ได้กล่าวไว้ และยังพบว่าความเพียงพอของรายได้ของผู้สูงอายุจะมีความเพียงพอมากถึง ร้อยละ 63.5 แต่ถ้าดูจากผู้สูงอายุอีก จำนวนร้อยละ 35.8 ยังพบว่ามียาได้ไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิต ซึ่งบางส่วนอาจจะเกิดจากปัญหาทางด้านการเงินของครอบครัว ซึ่ง ศศิปพัฒน์ ยอดเพชร (2545) ได้กล่าวไว้ว่า ครอบครัวที่มีรายได้น้อยหรือขาดรายได้จะมีปัญหาในการดูแลผู้สูงอายุมาก โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่มีปัญหาด้านสุขภาพซึ่งมีความต้องการการดูแลเป็นพิเศษ เช่น ต้องการยาเพื่อรักษาโรค ต้องการ

อาหารเฉพาะสำหรับผู้ป่วย ต้องการอุปกรณ์ในการดูแลบางอย่างเป็นพิเศษ รวมทั้งความจำเป็นในการปรับเปลี่ยนสภาพบ้านและสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสม ประการสำคัญ ปัญหาเหล่านี้จะเกี่ยวพันกันเป็นลูกโซ่ และกระทบต่อหรือนำไปสู่ปัญหาอื่น

ปัญหาทางการเงินของครอบครัวนั้น อาจจะเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้รายได้ของผู้สูงอายุไม่เพียงพอ แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่ารูปแบบในการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุจากอดีตจนถึงปัจจุบันนั้น ก็สามารถสร้างปัญหาทางด้านรายได้หรือเศรษฐกิจอยู่พอสมควร ยิ่งถ้าผู้สูงอายุคนใด ไม่รู้จักเก็บออมเงิน ประหยัด ใช้จ่ายไม่พอเหมาะ ก็มีแนวโน้มที่จะมีความไม่เพียงพอของรายได้ แต่ถ้าในทางตรงกันข้ามนั้น ถ้าผู้สูงอายุคนใดมีความประหยัด พอเพียงในการใช้จ่ายเงินด้วยเหตุและผล สามารถพึ่งพิงตนเองได้ ก็น่าที่จะช่วยให้ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจของผู้สูงอายุนั้นมีไม่มากนัก ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจของผู้สูงอายุนั้น ปัญหาเหล่านี้เกิดจากปัจจัยหลายอย่างมาก ซึ่งบางอย่างก็ไม่สามารถที่จะควบคุมหรือแก้ไขได้ในเวลาอันรวดเร็ว

สรุปได้ว่า จากการศึกษาปัญหาทางด้านต่างๆของผู้สูงอายุนั้น ผู้วิจัยพบว่า ผู้สูงอายุต้องประสบปัญหาทางด้านร่างกาย, จิตใจ, สังคม และเศรษฐกิจ ซึ่งผู้วิจัยเชื่อว่า ปัญหาต่างๆเหล่านี้จะส่งผลกระทบต่อความสุขในการดำเนินชีวิตและความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุลดน้อยลง

2. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับสัมพันธภาพในครอบครัว

2.1 ความหมายของความสัมพันธภาพในครอบครัว

มนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่อยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม มีความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นมากมาย เริ่มตั้งแต่ครอบครัวซึ่งเป็นกลุ่มแรก ที่คนเรามีส่วนร่วมเป็นสมาชิก ความสัมพันธ์ในครอบครัวเป็นความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ อันเนื่องมาจากสมาชิกในครอบครัวอันได้แก่ พ่อ แม่ พี่ น้อง ได้ให้ความรัก ความผูกพัน ความใกล้ชิดสนิทสนม มีอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดร่วมกัน การเอาใจใส่เลี้ยงดูกัน ทำให้เกิดการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) เป็นแบบแผนของความรัก ความเข้าใจ ค่านิยม และการประพฤติปฏิบัติต่อกัน การช่วยเหลือเกื้อกูลกันในแต่ละครอบครัวรวมไปถึงเครือญาติในลำดับต่าง ๆ

กมลลา แสงสีทอง(2526 : 8) ให้ความหมายของความสัมพันธภาพในครอบครัวว่า หมายถึง ความสัมพันธ์ตามบทบาทที่คนเรามีต่อสมาชิกอื่นในครอบครัว ถ้าความสัมพันธ์มีลักษณะเป็นความปรองดอง รักใคร่กลมเกลียวในครอบครัว นับว่าเป็นลักษณะความสัมพันธภาพที่ดี แต่ถ้าเป็นความขัดแย้งหรือมีความรู้สึกที่เป็นอริต่อกัน ถือว่าเป็นลักษณะความสัมพันธภาพที่ไม่ดีภายในครอบครัว

ศรีทับทิม (รัตนโกศล) พาณิชพันธ์(2527 : 116) ได้กล่าวถึงสัมพันธภาพในครอบครัวว่า สัมพันธภาพในครอบครัว จึงเป็นความผูกพันรักใคร่ ความใกล้ชิด คุ่นเคย สนิทสนมระหว่างบิดามารดา และบุตร รวมตลอดถึงเครือญาติ และบุคคลอื่น ๆ ในครอบครัวที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนนั้น ๆ

ด้วย ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวเป็นสิ่งที่สามารถก่อให้เกิดผลดี หรือก่อให้เกิดปัญหา และมีมูลเหตุแห่งปัญหานานาประการ

สำหรับการศึกษาคำนี้ ผู้วิจัยได้ให้ความหมายของคำว่า สัมพันธภาพในครอบครัว หมายถึง ลักษณะพฤติกรรมที่บุคคลในครอบครัวปฏิบัติต่อกันในด้านต่าง ๆ อาทิเช่น การแสดงความรัก การพักผ่อนร่วมกันในครอบครัว และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของผู้สูงอายุ

2.2 แนวคิดด้านครอบครัวและความสัมพันธ์ในครอบครัว

ครอบครัวเป็นสถาบันที่มีความหมายต่อผู้สูงอายุมาก เป็นสิ่งที่มีความสำคัญ มีอิทธิพลต่อภาวะจิตใจเป็นสถาบันที่ให้ความรัก ความอบอุ่น ความปลอดภัย ความไว้วางใจแก่ผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุเป็นผู้ที่ต้องการการดูแลและสนับสนุนทางด้านต่าง ๆ จากครอบครัว เช่น ด้านอารมณ์ ด้านเศรษฐกิจและนอกจากนั้นยังมีความต้องการความรู้สึกว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัวและต้องการการติดต่อกับญาติพี่น้อง ลูกหลานด้วย

สุพัตรา สุภาพ(2522 : 3) อ้างถึง แนวความคิด Burgess กับ Locke สรุปได้ว่า ครอบครัวประกอบด้วยบุคคลที่มารวมกันด้วยการสมรส สมาชิกครอบครัวอาจอยู่ในครัวเรือนเดียวกันหรือแยกกันอยู่ต่างหาก มีการตอบโต้กันระหว่างบุคคล มีการกำหนดบทบาทของบุคคลในครอบครัวซึ่งมีปฏิริยาเชิงสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน รักกัน เอาใจใส่กัน จิตใจผูกพันกัน ถ่ายทอดและรับแบบของการประพฤติปฏิบัติต่อกัน เมื่อได้ผสมผสานกับวัฒนธรรมภายนอกครอบครัวก็จะได้แบบของการประพฤติปฏิบัติที่สมาชิกปฏิบัติต่อผู้อื่น

เสนอ อินทรสุขศรี(2528 : 1) ให้ความหมายของครอบครัวว่า เมื่อพูดถึงครอบครัวแล้ว เราหมายถึง พ่อ แม่ ลูก นอกจากนั้นยังรวมคนอื่น ๆ ซึ่งถือว่าเป็นสมาชิกในครอบครัวหรือในบ้านอีกด้วย ในจำนวนนี้นับว่าสำคัญมากพวกหนึ่งรวมอยู่คือสมาชิกในวัยสูงอายุ อันหมายถึง ปู่ ย่า ตา ยาย หรือญาติผู้สูงอายุ

ชานาส (Shanas) และซัสแมน (Sussman.1981 : 211) ให้ความหมายว่าครอบครัวคือกลุ่มบุคคลที่ผู้สูงอายุมีความสัมพันธ์ด้วย โดยทางสายเลือดหรือด้วยการแต่งงาน ประกอบด้วยคู่สมรส บุตร หลาน และยังรวมถึง พี่ น้อง เขย สะใภ้ ญาติ ซึ่งรวมเป็นเครือข่ายครอบครัว (Family Network) จะเป็นผู้ตอบสนองความต้องการบริการ ความช่วยเหลือข่าวสารแก่ผู้สูงอายุ

เออร์เนสและคณะ (Ernest,et al.1984 : 2) ได้ให้ความหมายอย่างกว้าง ๆ ของครอบครัวโดยทั่วไป ดังนี้

1. ครอบครัวประกอบด้วยความผูกพันกันโดยการแต่งงาน สายเลือดหรือการรับบุตร พันธะสัญญาของสามีและภรรยา คือ การแต่งงาน และความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่กับบุตร โดยทั่วไปก็โดยทางสายเลือด แม้อาจจะมีเป็นแบบการรับรองบุตรก็ตาม

2. สมาชิกของครอบครัวจะมีชีวิตอยู่ด้วยกันภายใต้หลังคาเดียว ประกอบเป็นครัวเรือนเดี่ยวหรือแยกกันอยู่ พวกเขาถือว่ครัวเรือนเปรียบเสมือนบ้าน แม้บางครั้งในอดีตที่ผ่านมาครัวเรือนเป็นครัวเรือนใหญ่ ซึ่งอาจจะมีถึงสามหรือสี่หรือห้าอายุคน

3. ครอบครัว ประกอบด้วยบุคคลซึ่งมีปฏิสัมพันธ์และติดต่อกันและกันตามบทบาทของสังคม กล่าวคือ เป็นบิดา มารดา สามี ภรรยา บุตรชาย บุตรหญิง พี่และน้อง บทบาทเป็นไปตามการคาดหวังของสังคม

2.2.1 ประเภทของครอบครัว

เมอร์ด็อกซ์ (สุพัตรา สุภาพ.2534 : 32-33 ; อ้างอิงจาก Murdock.n.d.) แบ่งครอบครัวออกเป็น 3 แบบคือ

1. ครอบครัวเดี่ยวหรือครอบครัวขนาดเล็ก (Nuclear Family) ประกอบด้วยสามี ภรรยา และลูก (ลูกอาจเป็นลูกบุญธรรมก็ได้)
2. ครอบครัวขยาย (Extended Family) เป็นครอบครัวเดี่ยวและญาติพี่น้อง เช่น ปู่ ย่า ตา ยาย ลุง ป้า น้า อา เป็นต้น
3. ครัวเดี่ยวและญาติพี่น้อง อาจอยู่ภายใต้หลังคาเดียวกันหรือเขตบ้านเดียวกัน

4. ครอบครัวที่มีภรรยาหลายคน (Polygamous Family) ครอบครัวแบบนี้จึงเป็นครอบครัวเดี่ยว 3 ครอบครัวหรือมากกว่าที่มีสามีหรือพ่อร่วมกัน เช่น สังคมจีน อิสลาม มัวร์ เป็นต้น

2.2.2 ความสัมพันธ์ในครอบครัว

ความสัมพันธ์ในครอบครัวเป็นความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ เกิดจากการที่สมาชิกในครอบครัวซึ่งประกอบด้วยพ่อ แม่ พี่น้อง มีความรัก ความผูกพัน ความใกล้ชิดสนิทสนมเอาใจใส่เลี้ยงดูกัน ทำให้เกิดการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) เป็นแบบแผนของค่านิยมและการประพฤติปฏิบัติต่อกัน และมีผลถึงเครือญาติในระดับต่าง ๆ กัน

ศรีทับทิม (รัตนโกศล) พานิชพันธ์(2527 : 116) ได้กล่าวถึงสัมพันธภาพในครอบครัวว่า สัมพันธภาพในครอบครัวเป็นความผูกพันรักใคร่ ความใกล้ชิดคุ้นเคยสนิทสนมระหว่างบิดา มารดาและบุตร รวมตลอดถึงเครือญาติและบุคคลอื่น ๆ ในครอบครัวที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนนั้น ๆ ด้วยความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวเป็นเรื่องที่สามารถก่อให้เกิดผลดี หรือก่อให้เกิดปัญหาและมีมูลเหตุแห่งปัญหานานาประการ

กมลลา แสงสีทอง(2526 : 8) ให้ความหมายของความสัมพันธ์ในครอบครัวว่า หมายถึง ความสัมพันธ์ตามบทบาทที่คนเรามีต่อสมาชิกอื่นในครอบครัว ถ้าความสัมพันธ์มีลักษณะเป็นความปรองดองรักใคร่กลมเกลียวในครอบครัว นับว่าเป็นลักษณะสัมพันธภาพที่ดี แต่ถ้าเป็นความขัดแย้งหรือมีความรู้สึกที่เป็นอริต่อกันถือว่เป็นลักษณะความสัมพันธ์ที่ไม่ดีในครอบครัว

ชานาส (Shanas) และซัสแมน (Sussman.1981 : 211) ได้ศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของคนสูงอายุและครอบครัวไว้ 3 ประการ

ประการแรก ที่ผ่านมามีครอบครัวที่มีความรับผิดชอบต่อผู้สูงอายุหรือคนแก่อย่างจริงจัง แต่ในปัจจุบันบุคคลมีความสนใจเฉพาะตนเอง คนสูงอายุไม่เพียงแต่จะถูกเพิกเฉยจากลูกหลานเท่านั้น ยังผลักดันให้สังคมเป็นผู้รับผิดชอบแทน ทั้งนี้เพราะสังคมก่อนอุตสาหกรรมผู้สูงอายุมีความรู้เกี่ยวกับการเพาะปลูกการแกะสลักที่จะถ่ายทอดให้ลูกหลาน แต่ในสังคมอุตสาหกรรมชีวิตความเป็นอยู่เปลี่ยนแปลงไป การถ่ายทอดความรู้จากคนแก่มีความต้องการน้อยลง นอกจากนี้ครอบครัวต้องการให้มีที่สำหรับรับผิดชอบคนสูงอายุที่ป่วยเจ็บทุพพลภาพแทน ขนบธรรมเนียมเปลี่ยนแปลงไป แม้แต่ในประเทศจีนซึ่งเคยเคารพคนแก่อย่างมากก็ลดลงทำให้สัมพันธภาพระหว่างครอบครัวและคนแก่เป็นไปในทางเสื่อมและสรุปเหตุผลที่ทำให้เป็นดังกล่าวนี้ 2 ประการ คือ

1. โครงสร้างของครอบครัว ให้ความสนใจแต่เฉพาะพ่อ แม่ ลูกเท่านั้น
2. อายุของประชากร จำนวนผู้สูงอายุเพิ่มมากขึ้น ซึ่งได้ยอมรับกันว่า ในปี ค.ศ. 1980 นี้ 15% ของประชากรเป็นผู้สูงอายุ 65 ปีขึ้นไป

ประการที่สอง ชานาสและคณะได้อธิบายเกี่ยวกับทฤษฎีอื่นคือ คัมมิง และเฮนรี (Cumming and Henry) ว่า สังคมนั้นแตกแยกสูญเสียและขาดความผูกพันในวัยท้ายของชีวิต เป็นภาวะปกติของสังคม การเป็นสมาชิกของครอบครัวเป็นจุดเริ่มต้นของสังคม อายุเพิ่มขึ้น การทำงานให้สังคมน้อยลงเนื่องจากความอ่อนแอของร่างกาย การสูญเสียของคู่ชีวิต โดยเฉพาะผู้หญิงที่นิยมแต่งงานกับผู้ชายที่อายุมากกว่า และความยืนยาวของอายุผู้ชายสั้นกว่าหญิง ทำให้ผู้หญิงเป็นหม้ายมากกว่าชาย นับเป็นการสูญเสียและขาดความสัมพันธ์ในครอบครัว ถึงแม้สมาชิกอื่นในครอบครัวยังมีก็ตาม

ประการที่สาม ชานาสและคณะได้อ้างเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างเด็กและพ่อแม่ไม่ดีในสังคมสมัยใหม่ ทำให้เมื่ออายุมากขึ้นลูกหลานจึงทอดทิ้ง

สุธีรา น้อยจันทร์(2530 : 21-22) สรุปได้ว่า ความสัมพันธ์ในครอบครัวเป็นสัมพันธภาพระหว่างสมาชิกในครัวเรือนเดียวกันในที่นี้หมายถึง บุตรหลานกับผู้สูงอายุ ซึ่งจะต้องมีองค์ประกอบดังนี้คือ

1. การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของครอบครัวร่วมกัน
2. การสื่อสาร (Communication) แลกเปลี่ยนความคิดเห็นประสบการณ์ซึ่งกันและกัน
3. มีการยอมรับซึ่งกันและกัน
4. ไม่มีการขัดแย้งบาดหมางกัน

5. มีการช่วยเหลือดูแลเอาใจใส่ซึ่งกันและกัน

6. มีความรักใคร่ผูกพันทางอารมณ์ต่อกัน

ถ้าสัมพันธภาพเป็นไปตามองค์ประกอบนี้ แสดงว่าครอบครัวมีความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกกับผู้สูงอายุเป็นไปในทางดี แต่ถ้าสัมพันธภาพเป็นไปในทางตรงข้ามแสดงว่าความสัมพันธ์ในครอบครัวไปในทางที่ไม่ดี

2.2.3 หน้าที่ของครอบครัวต่อผู้สูงอายุ

เสนอ อินทรสุขศรี(2514 : 105-109) ได้ให้ข้อพึงปฏิบัติแก่บุตรหลาน โดยการดูแลผู้สูงอายุในบ้าน สรุปได้ดังนี้

1. การจัดหาอาหาร
2. การให้ผู้สูงอายุทำงานตามความพอใจ
3. การให้เงินผู้สูงอายุไว้ใช้ตามความพอใจ
4. หาทางให้ผู้สูงอายุได้รับความบันเทิง เบิกบานใจ
5. พาผู้สูงอายุไปเข้าสังคมเท่าที่มีกำลังจะพาไป
6. ผู้สูงอายุที่เลื่อมใสในศาสนา ควรหาโอกาสพาไปวัดฟังเทศน์ สนทนาธรรม
7. ให้โอกาสผู้สูงอายุได้พบเพื่อน
8. ควรทำตนให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าเป็นคนมีคุณค่า
9. ดูแลเรื่องความปลอดภัยในบ้าน
10. ท້อยุ่อาศัย ห้องพัก ทางเดิน ควรให้มีแสงสว่าง ไม่ลื่น ให้อยู่ชั้นล่าง
11. การตัดผม โกนหนวด สระผม ตัดเล็บ ควรได้ดูแลเอาใจใส่ตามควร
12. ควรให้ผู้สูงอายุได้ตรวจร่างกายทุก 6 เดือน และรับการรักษาพยาบาล

ก่อ สวัสดิพิพาณิชย์(2519 : 22) ได้กล่าวว่า หน้าที่ของครอบครัวเป็นแนวโน้มที่น่าห่วง กล่าวคือ สังคมถือว่า บิดา มารดา ต้องรับผิดชอบต่อการเลี้ยงดูบุตร ถึงแม้ว่าสังคมจะสั่งสอนให้บุตรเลี้ยงดูบิดา มารดา ยามชรา แต่สังคมมิได้วางกฎเกณฑ์เกี่ยวกับเรื่องนี้ อย่างหนาแน่น แม้แต่กฎหมายเกี่ยวกับครอบครัวก็มีลักษณะเช่นเดียวกัน กล่าวคือ กฎหมายบังคับให้บิดามารดาเลี้ยงดูบุตร ไม่บังคับให้บุตรเลี้ยงดูบิดา มารดา ถึงแม้ว่าผู้สูงอายุบางท่านจะมีฐานะทางเศรษฐกิจดีพอที่จะไม่ต้องพึ่งพาอาศัยคนอื่น แต่เขาก็ถูกทอดทิ้งให้มีความว่าเหว่ยตามลำพัง นับว่าเป็นปัญหาสำคัญของสังคมปัจจุบัน

จากความหมาย ความสัมพันธ์และบทบาทหน้าที่ของครอบครัวที่มีต่อผู้สูงอายุนั้น จะเห็นว่าครอบครัวเป็นหน่วยของสังคมหน่วยแรกที่มีความใกล้ชิด มีความผูกพัน มีการถ่ายทอดและรับแบบพฤติกรรม การปฏิบัติต่อกัน หากครอบครัวมีความสัมพันธ์ต่อกันในทางที่ดี มีการยอมรับซึ่งกัน

และกัน มีการสื่อสาร การดูแลเอาใจใส่ ตลอดจนมีกิจกรรมร่วมกันสม่ำเสมอครอบครัวก็จะมีความอบอุ่น ซึ่งจะส่งเสริมและพัฒนาพฤติกรรมที่พึงประสงค์ให้แก่สมาชิกในครอบครัว กล่าวคือ สมาชิกในครอบครัวรู้หน้าที่อันพึงปฏิบัติต่อผู้สูงอายุ แต่สภาพสังคมปัจจุบันการเป็นแบบทันสมัย (Modernization) ไม่เพียงแต่เป็นการทำให้ผู้สูงอายุมีอายุยืนขึ้น แต่ขณะเดียวกันมีการเปลี่ยนแปลงขนาดและองค์ประกอบของครอบครัว นั้นทำให้การดูแลเอาใจใส่ต่อครอบครัวมีความยุ่งยากมากขึ้น การลดลงของขนาดของครอบครัวย่อมหมายถึงศักยภาพในการดูแลผู้สูงอายุน้อยลง และแนวโน้มที่สูงขึ้นของสตรีที่มีครอบครัวต้องออกไปทำงานนอกบ้าน งานนั้นมีผลกระทบต่อผู้สูงอายุ ซึ่งในสังคมไทยปัจจุบันจะพบได้ไม่ว่าในชนบทหรือในเมืองที่ผู้สูงอายุต้องอยู่ตามลำพังคนเดียวในบ้าน เพราะบุตรหลานต้องออกไปทำงานนอกบ้านเสียเป็นส่วนใหญ่

2.3 องค์ประกอบของความสัมพันธ์ในครอบครัว

แกรนดอลล์ (Grandall.1980 : 410-411) กล่าวว่า ความสัมพันธ์ในครอบครัวเป็นความสัมพันธ์แบบปฐมภูมิ (Primary Relationship) ซึ่งมีองค์ประกอบดังต่อไปนี้

1. จำนวนของบทบาท (Number of Role) ความสัมพันธ์ในครอบครัวมีความสัมพันธ์กันหลายบทบาท เช่น เป็นพ่อ แม่ เป็นผู้สั่งสอน เป็นผู้เลี้ยงดู เป็นผู้ช่วยเหลือ สมาชิกครอบครัวมีการปฏิสัมพันธ์กันหลาย ๆ ด้านทำให้เกิดความสนใจ ได้รู้จักค่านิยม ความเชื่อถือ ตลอดจนบุคลิกที่แท้จริงของกันและกัน

2. การสื่อสาร (Communication) ความสัมพันธ์ในกลุ่มปฐมภูมิเป็นการสื่อสารแบบเปิด มีการพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันอย่างอิสระและกว้างขวาง

3. อารมณ์ (Emotion) ความสัมพันธ์ในกลุ่มปฐมภูมิหรือในครอบครัวก่อรูปขึ้นจากอารมณ์ต่าง ๆ ระหว่างสมาชิก ก่อให้เกิดความรัก ความเข้าใจ ความผูกพันรักใคร่ ความคิดถึง หรือความขัดแย้ง ความโกรธก็ได้

4. ความสามารถในการถ่ายทอดความรู้สึก (Transferability) ความสัมพันธ์แบบปฐมภูมิก่อรูปขึ้นกับบุคคลใดบุคคลหนึ่งแน่นอน ไม่สามารถที่จะถ่ายทอดไปสู่คนอื่นได้ง่าย ๆ เป็นการปฏิสัมพันธ์กับบุคคลเป็นคนที่ไป มีความรู้สึกผูกพันเฉพาะเจาะจงยากที่จะเปลี่ยนแปลงได้

นอกจากนี้ จีวีวอร์ธ แก้วพรหม(2530 : 45) ได้อ้างถึงแนวความคิดของ Weiss เกี่ยวกับ สัมพันธภาพที่ดีในกลุ่มสังคมว่าประกอบด้วยปัจจัยต่อไปนี้

- ความใกล้ชิดสนิทสนม ทำให้บุคคลมีความรู้สึกอบอุ่น ปลอดภัย ซึ่งบุคคลในครอบครัวให้แก่กัน

- การมีส่วนร่วมในสังคม เป็นการแสดงถึงความร่วมมือระหว่างบุคคลกับบุคคลอื่น มีส่วนร่วมในความเป็นครอบครัวเดียวกัน ทำให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ข่าวสาร ความคิด ความชื่นชมซึ่งกันและกัน
- พฤติกรรมในการดูแลรับผิดชอบ เช่น บิดา มารดาดูแลบุตรที่ยังเล็ก บุตร ้วยผู้ใหญ่ ดูแลบิดามารดาที่สูงอายุ ผู้ที่แข็งแรงกว่าดูแลผู้ที่อ่อนแอกว่า
- การยอมรับ ซึ่งจะเกิดขึ้นเมื่อบุคคลมีความสามารถกระทำต่าง ๆ ตามความเหมาะสม ซึ่งบทบาทนี้อาจเป็นบทบาทในครอบครัว หรืออาชีพ การยอมรับทำให้ผู้ได้รับเกิดความมั่นใจ
- การช่วยเหลือ เป็นการช่วยเหลือแบ่งปันกันในเรื่องต่าง ๆ ซึ่งบุคคลที่มีความสัมพันธ์กันจะให้แก่กัน

จากความหมายของความสัมพันธ์ในครอบครัว องค์ประกอบของความสัมพันธ์ในครอบครัว และปัจจัยที่เป็นความสัมพันธ์ที่ดีในกลุ่มสัมพันธ์ดังกล่าว จึงสรุปได้ว่าความสัมพันธ์ในครอบครัวเป็นสัมพันธ์ภาพระหว่างสมาชิกในครัวเรือนเดียวกัน ในที่นี้หมายถึง บุตรหลาน กับผู้สูงอายุ ซึ่งจะต้องมีองค์ประกอบดังนี้ คือ

1. การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของครอบครัวร่วมกัน
2. มีการสื่อสาร (Communication) แลกเปลี่ยนความคิดเห็นประสบการณ์ซึ่งกันและกัน
3. มีการยอมรับซึ่งกันและกัน
4. ไม่มีความขัดแย้งบาดหมางกัน
5. มีการช่วยเหลือดูแลเอาใจใส่ซึ่งกันและกัน
6. มีความรักใคร่ผูกพันทางอารมณ์ต่อกัน

ถ้าสัมพันธ์ภาพเป็นไปตามองค์ประกอบเหล่านี้ แสดงว่าความสัมพันธ์ในครอบครัวระหว่างสมาชิกกับผู้สูงอายุเป็นไปในทางดี แต่ถ้าสัมพันธ์ภาพเป็นไปในทางตรงข้าม แสดงว่าความสัมพันธ์ในครอบครัวไปในทางไม่ดี

2.4 ปัจจัยทางชีวสังคมที่ส่งผลต่อสัมพันธ์ภาพในครอบครัว

2.4.1 เพศ

เปรมฤดี ศรีราม (2539 : 57-58) ทำการศึกษาความว่าเหว และการปรับตัวของผู้สูงอายุ ในจังหวัดอ่างทอง พบว่า ผู้สูงอายุเพศชายและเพศหญิงมีการปรับตัวที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

จากการประมวลเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเพศและสัมพันธภาพในครอบครัว ถึงแม้ว่าจะไม่มีงานวิจัยใดที่มีข้อมูลว่า เพศที่แตกต่างกันส่งผลให้มีสัมพันธภาพในครอบครัวแตกต่างกันโดยตรง แต่จากข้อมูลข้างต้นที่ชี้ให้เห็นว่า เพศเป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับสัมพันธภาพในครอบครัวของผู้สูงอายุ ซึ่งทำให้ผู้วิจัยเชื่อว่า เพศที่แตกต่างกันจะส่งผลให้สัมพันธภาพในครอบครัวแตกต่างกัน ดังนั้นผู้วิจัยจึงตั้งสมมติฐานว่า ผู้สูงอายุที่มีเพศแตกต่างกัน มีสัมพันธภาพในครอบครัวแตกต่างกัน

2.4.2 สถานภาพสมรส

เปรมฤดี ศรีราม (2539 : 57-58) ทำการศึกษาความว่าเหว และการปรับตัวของผู้สูงอายุ ในจังหวัดอ่างทอง พบว่า ผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรสคู่มือการปรับตัวดีกว่าผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรสเดี่ยว อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

ทัศนีย์ เกริกกุลธร (2536 : 81-87) ทำการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการสนับสนุนทางสังคมกับการปรับตัวของผู้สูงอายุ ที่อาศัยอยู่ในชุมชนเขตเทศบาลเมือง จังหวัดสระบุรี จำนวน 170 คน พบว่า ผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรสคู่มือการปรับตัวดีกว่าผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรสเดี่ยว อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

อัมพา วรวัฒน์ชัย (2532 : 127) ศึกษาเปรียบเทียบการปรับตัวของข้าราชการบำนาญ สังกัดกรุงเทพมหานคร ซึ่งอยู่ในและนอกชมรมผู้สูงอายุ พบว่า ข้าราชการบำนาญที่ยังอยู่กับคู่สมรสมีการปรับตัวที่ดีกว่าข้าราชการบำนาญที่มีสถานภาพสมรส โสด หม้าย และหย่า

จากการประมวลเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสถานภาพสมรสและสัมพันธภาพในครอบครัว ถึงแม้ว่าจะไม่มีงานวิจัยใดที่มีข้อมูลว่า สถานภาพสมรสที่แตกต่างกันส่งผลให้มีสัมพันธภาพในครอบครัวแตกต่างกันโดยตรง แต่จากข้อมูลข้างต้นที่ชี้ให้เห็นว่า สถานภาพสมรสเป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับสัมพันธภาพในครอบครัวของผู้สูงอายุ ซึ่งทำให้ผู้วิจัยเชื่อว่า สถานภาพสมรสที่แตกต่างกันจะส่งผลให้สัมพันธภาพในครอบครัวแตกต่างกัน ดังนั้นผู้วิจัยจึงตั้งสมมติฐานว่า ผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรสคู่มือสัมพันธภาพในครอบครัวสูงกว่า ผู้สูงอายุที่สถานภาพ โสด หม้าย หย่า และแยกกันอยู่

2.4.3 ระดับการศึกษา

สุลี ทองวิเชียร ; และพิมพ์พรรณ ศิลปสุวรรณ (2532 : 62) ทำการศึกษาเรื่องการดูแลตนเองของผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานคร กับผู้สูงอายุ จำนวน 1,077 คน พบว่า ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาสูง จะมีความสามารถในการดูแลตนเองได้ดีกว่ากลุ่มที่มีการศึกษาต่ำกว่า และยังพบอีกว่าผู้ที่มีการศึกษาสูงมีโอกาสเลือกทำกิจกรรมได้มากกว่าผู้สูงอายุที่มีการศึกษาน้อย

จากการศึกษาของ NCOA (มารศรี นุชแสงพลี. 2532 : 27 ; อ้างอิงจาก The National Council on the Aging. 1974) ทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับระดับการศึกษาที่ผู้สูงอายุได้รับ กับการปรับตัวและความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ ผลการศึกษาพบว่า ระดับการศึกษาที่ผู้สูงอายุได้รับ มีความสัมพันธ์กับการปรับตัวของบุคคล

จากการประมวลเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับระดับการศึกษาและสัมพันธภาพในครอบครัวของผู้สูงอายุ ถึงแม้ว่าจะไม่มีงานวิจัยใดที่มีข้อมูลว่า ระดับการศึกษาที่แตกต่างกันส่งผลให้มีสัมพันธภาพในครอบครัวแตกต่างกันโดยตรง แต่จากข้อมูลข้างต้นที่ชี้ให้เห็นว่า ระดับการศึกษามีความสัมพันธ์กับการเลือกทำกิจกรรมและการปรับตัวของผู้สูงอายุ ซึ่งทำให้ผู้วิจัยเชื่อว่า ระดับการศึกษาที่แตกต่างกันของผู้สูงอายุจะส่งผลให้มีสัมพันธภาพในครอบครัวต่างกัน ดังนั้นผู้วิจัยจึงตั้งสมมติฐานว่าผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาแตกต่างกัน มีสัมพันธภาพในครอบครัวแตกต่างกัน

2.4.4 ฐานะทางเศรษฐกิจ

สุริย์ บุญญานุพงศ์ (2534 : 36) ทำการศึกษาสภาพชีวิตของผู้สูงอายุในสังคมเมืองเชียงใหม่ โดยศึกษารายกรณีจากสภาพชีวิตของผู้สูงอายุ 3 ท่าน พบว่าผู้สูงอายุที่มีฐานะต่ำมีความสัมพันธ์กับบุตรหลานค่อนข้างห่างเหินกว่าผู้ที่มีฐานะปานกลางและฐานะดี

ทัศนีย์ เกริกกุลธร (2536 : 81-87) ทำการศึกษความสัมพันธ์ระหว่างการสนับสนุนทางสังคมกับการปรับตัวของผู้สูงอายุ ที่อาศัยอยู่ในชุมชนเขตเทศบาลเมือง จังหวัดสระบุรี จำนวน 170 คน พบว่า ผู้สูงอายุที่มีรายได้เพียงพอ มีการสนับสนุนทางสังคมและการปรับตัวดีกว่าผู้สูงอายุที่มีรายได้ไม่เพียงพออย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และ 0.001 ตามลำดับ

จากการประมวลเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับฐานะทางเศรษฐกิจ และสัมพันธภาพในครอบครัว ซึ่งมีผู้ศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างรายได้กับความสัมพันธภาพในบ้าน ทำให้ผู้วิจัยยืนยันว่า ฐานะทางเศรษฐกิจมีความสัมพันธ์กับสัมพันธภาพในครอบครัว และจากข้อมูลดังกล่าวข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยตั้งสมมติฐานว่าผู้สูงอายุที่มีฐานะทางเศรษฐกิจแตกต่างกันมีสัมพันธภาพในครอบครัวแตกต่างกัน

2.4.5 ลักษณะครอบครัวของผู้สูงอายุ

ภัทรพร ไพเราะ (2539 : 116) ทำการศึกษาคือความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยคัดสรรกับพฤติกรรมการดูแลตนเองของผู้สูงอายุในจังหวัดนครปฐม ผลการศึกษาพบว่า ลักษณะครอบครัวมีความสำคัญกับการดูแลสุขภาพ การร่วมกิจกรรมทางสังคม การตรวจสุขภาพประจำปี

ดวงใจ เปลี้นนบำรุง (2540 : 104-105) ทำการศึกษากิจกรรมการดูแลตนเองและคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ จังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย ผลการศึกษาพบว่า ลักษณะ

ครอบครัวมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการออกกำลังกาย การป้องกันอุบัติเหตุภายในและภายนอกบ้าน การรับประทานอาหาร การสูบบุหรี่ การเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมและการตรวจสุขภาพประจำปี พินดา คุณาธรรม (2538 : 131) ทำการศึกษาทัศนคติและพฤติกรรมการดูแลตนเองของผู้สูงอายุในจังหวัดตรัง ผลการศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุที่อาศัยในครอบครัวที่ต่างกันมีพฤติกรรมการดูแลตนเองแตกต่างกัน

จากการประมวลเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับลักษณะครอบครัวของผู้สูงอายุ และสัมพันธ์ภาพในครอบครัวของผู้สูงอายุ ถึงแม้ว่าจะไม่มีงานวิจัยใดที่มีข้อมูลว่า ลักษณะครอบครัวของผู้สูงอายุที่แตกต่างกันส่งผลให้มีสัมพันธ์ภาพในครอบครัวแตกต่างกันโดยตรง แต่จากข้อมูลข้างต้นชี้ให้เห็นว่า ลักษณะครอบครัวของผู้สูงอายุมีความสัมพันธ์กับการเข้าร่วมกิจกรรมของผู้สูงอายุ ซึ่งทำให้ผู้วิจัยเชื่อว่า ลักษณะครอบครัวที่แตกต่างกันของผู้สูงอายุจะส่งผลให้มีสัมพันธ์ภาพในครอบครัวต่างกัน ดังนั้นผู้วิจัยจึงตั้งสมมติฐานว่าผู้สูงอายุที่มีลักษณะครอบครัวแตกต่างกัน มีสัมพันธ์ภาพในครอบครัวแตกต่างกัน

3. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ

3.1 ความหมายของความพึงพอใจในชีวิต

ความพึงพอใจในชีวิตเป็นลักษณะที่เป็นนามธรรมที่มีความซับซ้อน ซึ่งความพึงพอใจของบุคคลแต่ละบุคคลนั้นอาจจะแตกต่างกัน ถึงแม้ว่าจะอยู่ในสิ่งแวดล้อมเดียวกัน ดังนั้นในการให้ความหมายของความพึงพอใจในชีวิตจึงมีผู้ที่อธิบายความหมายของความพึงพอใจในชีวิตแตกต่างกันไป ซึ่งอาจสรุปได้ดังนี้

มาสโลว์ (รัตนา สนิธิรภาพ. 2541 : 31 ; อ้างอิงจาก Maslow.1970 : 24-25.) อธิบายความหมายของความพึงพอใจในชีวิตตามแนวคิดของทฤษฎีความต้องการของมนุษย์ ทฤษฎีแรงจูงใจ (Maslow's Hierarchy of needs theory motivation theory) ว่าความต้องการ(needs) เป็นแรงจูงใจให้บุคคลแสวงหาการตอบสนองจนเป็นที่พอใจ จากความต้องการขั้นพื้นฐาน(basic needs) ระดับต่ำพัฒนาเป็นลำดับขั้นสู่ความต้องการขั้นสูงขึ้นไปเรื่อยๆ ๗ เมื่อความต้องการได้รับการตอบสนองมาก บุคคลนั้นย่อมเกิดความพอใจมาก แต่ถ้าความต้องการได้รับการตอบสนองน้อย หรือไม่ได้รับการตอบสนองเลย บุคคลนั้นจะเกิดความพอใจน้อย หรือไม่พอใจ และมาสโลว์เชื่อว่า เป็นเรื่องยากที่มนุษย์จะมีความพอใจในชีวิตสูงสุด ยกเว้นในช่วงเวลาสั้น ๆ เพราะมนุษย์มีความปรารถนาอย่างอื่น ๆ เข้ามาแทนที่อยู่เสมอ

จอห์นสัน และคนอื่น ๆ (รัชนี เบญจฉนัง. 2537 : 28 ; อ้างอิงจาก Johnson and others. 1986 : 276) ให้ความหมายของความพึงพอใจโดยทั่วไปว่า หมายถึง การรับรู้ด้วยจิตใจที่สงบที่สะท้อนให้เห็นว่า บุคคลรู้สึกสุขสำราญ อิ่มเอม ปราศจากความวิตกกังวล

คาวานอจ (อรุณี บุญอุรพีภิญโญ. 2542 : 8 ; อ้างอิงจาก Cavanaugh, J. C. 1990 : 278) ได้กล่าวถึงคำว่าพึงพอใจในชีวิตว่า เป็นความรู้สึกที่ดี มีความสุข มีขวัญกำลังใจในการดำเนินชีวิต รับรู้ว่าคุณชีวิตมีความหมาย

พาวเวล (Powell, D.H. 1983 : 17-18) มีความเห็นว่า ความพึงพอใจในชีวิตไม่ได้หมายความว่า บุคคลต้องได้รับการตอบสนองในทุก ๆ สิ่งที่ต้องการ แต่ความพึงพอใจในชีวิตหมายถึง ความสมดุลระหว่างความต้องการและการได้รับการตอบสนอง โดยเกิดจากการปรับตัวของบุคคลต่อสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ตนเองหลุดพ้นจากความทุกข์มีแต่ความสุข ดังนั้นเมื่อใดที่บุคคลปรับตัวต่อสภาวะแวดล้อมได้ บุคคลนั้นจะเกิดความพึงพอใจในชีวิต

แจ๊คเคิล (สุพัทธา ธารานุกูล. 2544 : 9 ; อ้างอิงจาก Jackle. 1974 : 362.) ได้กล่าวถึงความพึงพอใจในชีวิตว่า เป็นความยินดีต่อชีวิตของแต่ละคนที่ได้รับจากภารกิจวัตรประจำวัน ซึ่งเป็นสิ่งที่แต่ละคนรับรู้ว่าคุณชีวิตของเขาที่มีความหมาย และสามารถจะพัฒนาชีวิตต่อไปได้ และตามความเห็นของตัวเอง เขารู้จักพอใจในสภาพที่เป็นอยู่

ศรีเรือน แก้วกังวาล (2530 : 3) ได้กล่าวถึงความหมายของความพึงพอใจในชีวิตตามแบบทดสอบของนิวการ์เทน และคนอื่น ๆ ไว้ดังนี้ (ก) ความรู้สึกมีความสุข (ข) ความรู้สึกอิ่มอกอิ่มใจ (ค) ความรู้สึกว่าตนมีค่า (ง) ความรู้สึกพอใจในตนเอง (จ) ความรู้สึกยอมรับความสำเร็จและความล้มเหลวในชีวิต (ฉ) การเห็นแง่ดีของตน (ช) การมองโลกในแง่ดี (ซ) การเห็นแง่ดีของผู้อื่น (ฅ) ความรู้สึกยอมรับสภาพร่างกายตามวัยของตน

ในการศึกษาครั้งนี้ เพื่อความเข้าใจที่ตรงกัน ผู้วิจัยได้ให้ความหมายของคำว่า ความพึงพอใจในชีวิต ตามความหมายที่ ศรีเรือน แก้วกังวาลได้แปลจากแบบทดสอบของนิวการ์เทน และคนอื่น ๆ (Neugarten; et al..1961) ซึ่งแปลเป็นฉบับภาษาไทยและปรับปรุง โดย ศรีเรือน แก้วกังวาล (2530 :2-3,18)

3.2 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความพึงพอใจในชีวิต

แนวคิดด้านความพึงพอใจในชีวิตนั้น มีหลายแนวคิดที่มักจะมีแนวคิดมากจากแนวคิดของมาสโลว์ ซึ่ง มาสโลว์(Maslow. 1970 : 211)ก็ได้กล่าวถึง ถึงความต้องการและความพึงพอใจของมนุษย์ตามทฤษฎีแรงจูงใจ (Motivation Theory) ว่ามนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่มีความต้องการอยู่เสมอและเป็นการยากมากที่มนุษย์จะมีความพึงพอใจสูงสุด ยกเว้นในช่วงเวลาสั้นๆ ทั้งนี้เพราะในธรรมชาติของมนุษย์นั้น เมื่อความปรารถนาอย่างหนึ่งได้รับการตอบสนองจนเป็นที่พอใจแล้วก็จะมิ

ความปรารถนาอย่างอื่นเข้ามาแทนที่เป็นเช่นนี้เรื่อยไป และลักษณะเฉพาะของชีวิตมนุษย์ก็คือ การทำกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้ได้มาเพื่อสิ่งๆ หนึ่งที่ปรารถนานั้นคือ เมื่อใดมีความปรารถนาเพิ่มขึ้น ก็จะมีแรงขับและการกระทำที่ถูกลูกเร้าแล้วก็จะเกิดความพึงพอใจขึ้นจากการที่ได้บรรลุวัตถุประสงค์ตามความปรารถนา ซึ่งพฤติกรรมหรือการกระทำใดๆ ของบุคคลที่ปรากฏนั้นมักจะขึ้นอยู่กับความต้องการหรือความปรารถนาขั้นพื้นฐานของบุคคล และเพิ่มความต้องการจากระดับต่ำสู่ระดับสูงขึ้นไปตามลำดับ ดังนี้คือ

1. ความต้องการด้านร่างกาย (Physical Needs) หรือเรียกว่า ความต้องการพื้นฐานขั้นแรก (Basic or Primary Needs) เป็นความต้องการเพื่อความอยู่รอดของมนุษย์ ได้แก่ ความต้องการอาหาร อากาศ น้ำ การพักผ่อนนอนหลับ เครื่องนุ่งห่ม อุณหภูมิที่เหมาะสมและการขับถ่าย เมื่อความต้องการชนิดนี้ได้รับการตอบสนองแล้ว มนุษย์ก็จะมีความต้องการในลำดับต่อไป

2. ความต้องการด้านความมั่นคงปลอดภัย (Safety Needs) ถ้าหากความต้องการทางด้านร่างกายได้รับการตอบสนองตามสมควรแล้ว มนุษย์ก็จะมีความต้องการในขั้นต่อไปที่สูงขึ้น คือ ความต้องการความมั่นคงและปลอดภัยในชีวิต

3. ความต้องการความรักและความเป็นเจ้าของ (Love and Belonging Needs) เป็นความต้องการทางจิตสังคม คือ ความต้องการความรักหรือความต้องการความมั่นคงทางอารมณ์ ความรักทำให้เกิดความรู้สึกไว้วางใจ อบอุ่นและเกิดความเข้าใจ ซึ่งมนุษย์ต้องการความรู้สึกหรือยอมรับ

4. ความต้องการเป็นที่นิยมยกย่องเห็นว่าตนเองมีคุณค่า (Esteem Needs) เป็นความรู้สึกของการยอมรับตนเอง และเป็นการมองตนเองทางด้านบวก ได้แก่ การเห็นตนเองมีคุณค่าในเรื่องของความสามารถและความมีชื่อเสียง ถ้าความต้องการในขั้นนี้ไม่ได้รับการตอบสนองจะทำให้ขาดความเชื่อมั่น

5. ความต้องการที่จะบรรลุความสำเร็จสมหวังในชีวิต (Self-Actualization Needs) เป็นลำดับขั้นความต้องการที่สูงสุดของมนุษย์

มาสโลว์ มีความเชื่อว่า มนุษย์สามารถพัฒนากันได้ ถ้าความต้องการในด้านต่างๆ ได้รับการตอบสนองที่ดี จะทำให้บุคคลเกิดความพึงพอใจในชีวิต และมีความสุข

สมจิตต์ สุพรรณทัศน์ และนิภา มนูญปิฎ (รัชนี เบญจธำ 2537 : 29 ; อ้างอิงจาก สมจิตต์ สุพรรณทัศน์ ; และ นิภา มนูญปิฎ 2525 : 105) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับความต้องการที่สอดคล้องกับทฤษฎีของมาสโลว์ว่า องค์ประกอบของมนุษย์ในทัศนะนักจิตวิทยา และนักวิชาการสาขาสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ โดยแบ่งมนุษย์ออกเป็น 2 ส่วนดังนี้ ร่างกายหรือองค์ประกอบทางชีววิทยา ทางอารมณ์ เช่น ความรู้สึกดีใจ เสียใจและความคิด เช่น จินตนาการ ความใฝ่ฝัน ความเชื่อถือ และ

ค่านิยม องค์ประกอบเหล่านี้มีการเปลี่ยนแปลง เคลื่อนไหว เช่น มีการเกิด เต็บโต เสื่อมโทรมและสิ้นชีวิต จึงทำให้เกิดความต้องการด้านต่างๆ มากมายตามธรรมชาติของชีวิต ซึ่งจำแนกได้ดังนี้

1. ความต้องการทางกาย ได้แก่ ความต้องการในการกินอยู่ หลับนอน และสืบพันธุ์
2. ความต้องการด้านอารมณ์ ได้แก่ ความอยากสนุกสนาน สดชื่น ร่าเริง ความเจริญหูเจริญตา เจริญใจ ความรัก ความอบอุ่นและความต้องการความมั่นคงความปลอดภัย
3. ความต้องการทางสังคม ได้แก่ ความต้องการที่จะมีหน้า มีตา ได้รับการยกย่อง การยอมรับความรู้สึกเป็นเจ้าของและความต้องการเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม
4. ความต้องการทางด้านความคิด ได้แก่ ความต้องการที่จะรู้ จะเข้าใจในสิ่งต่างๆ หรือการคิดค้นหาวิธีป้องกัน แก้ไขปัญหาทั้งหลายให้ตัวเองได้ดำรงชีพอย่างสุขสบาย
5. ความต้องการด้านจิตใจ ได้แก่ ความต้องการที่จะมีคุณค่ามีประโยชน์ในชุมชน ต้องการที่พึ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจ

ความต้องการในด้านต่างๆ นี้ ถ้าได้รับการตอบสนองมากก็จะทำให้บุคคลเกิดความรู้สึกพึงพอใจในชีวิตและมีความสุขหรือมีคุณค่าชีวิตที่ดี แต่ถ้าความต้องการได้รับการตอบสนองน้อย บุคคลย่อมมีความรู้สึกพึงพอใจในชีวิตน้อยหรือไม่พึงพอใจในชีวิต

พัทธรินอด (Portioned, 1980 : 742) กล่าวว่า ความพึงพอใจในชีวิตต้องครอบคลุมด้านต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. ชีวิตการทำงาน (Professional Life) คือ บุคคลต้องมีความพอใจในความสัมพันธ์กับผู้ร่วมงาน และสิ่งแวดล้อมในการทำงาน
2. ความรู้สึกทางอารมณ์ (Sentimental Life) คือ มีความพอใจในเรื่องของความรัก
3. ชีวิตครอบครัว (Family Life) คือ มีความพอใจในความสัมพันธ์ของตนกับคู่ชีวิตและญาติสนิท
4. ชีวิตสังคม (Social Life) คือ ความพอใจกับกิจกรรมต่างๆ ของสังคม เช่น การเข้าร่วมในองค์กรต่างๆ ทางการเมือง ศาสนา หรือองค์กรไม่เป็นทางการ
5. การใช้เวลาว่าง (Leisure Activities) คือ มีความพอใจกับกิจกรรมต่างๆ ที่น่าสนใจ เช่น งานกีฬา

นิวการ์เทนและคนอื่น ๆ (Neugarten, et al. 1961:134-143) ได้สร้างดัชนีความพึงพอใจในชีวิต (Life Satisfaction Index) ซึ่งมีขอบเขตดังนี้

1. การมีความสุขในการดำเนินชีวิต (Zest) หมายถึง เป็นผู้ที่มีความสุขในการทำกิจกรรมประจำวัน มีความกระตือรือร้น มีการตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อม กิจกรรม มีการติดต่อสัมผัสกับผู้อื่น มีความคิดสร้างสรรค์ และมีความพอใจในสภาพที่เป็นอยู่

2. มีความตั้งใจและอดทนต่อชีวิต (Resolution and Fortitude) หมายถึง มีการยอมรับว่าชีวิตมีความหมาย มีการยอมรับ และยืนหยัด ต่อสู้ปัญหาหนักๆ ในชีวิตได้ โดยไม่คิดจะเปลี่ยนแปลงเหตุการณ์ต่างๆ ในอดีตที่เกิดขึ้น และมองว่าปัญหาเหล่านั้นเป็นประสบการณ์ชีวิตที่ให้ประโยชน์อีกแง่มุมหนึ่ง

3. ความสอดคล้องระหว่างเป้าหมายกับสิ่งที่เกิดขึ้น (Congruence Between desired and Achieved Goals) หมายถึง ความรู้สึกที่ ความต้องการหรือเป้าหมายที่ตั้งไว้บรรลุตามเป้าหมาย

4. อัตมโนทัศน์ (Self Concept) หมายถึง การรับรู้ว่าคุณภาพกาย จิตและสังคมดี มีความรู้สึกว่าคุณได้ทำในสิ่งที่ดีที่สุด และปัจจุบันดีกว่าอดีต เนื่องจากเวลาในปัจจุบันเป็นเวลาที่ดีที่สุดที่ไม่เคยมีมาก่อน และมีความรู้สึกว่าคุณร่างกายยังแข็งแรงสามารถพบกับเหตุการณ์ต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นได้ และพร้อมที่จะเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงในชีวิตได้

5. ระดับอารมณ์ (Mood Tone) หมายถึง การแสดงออกที่แสดงถึงความสุข การมีทัศนคติ และอารมณ์ในทางที่ดี มีความพอใจในเหตุการณ์ปัจจุบัน พอใจที่จะติดต่อกับบุคคลที่อายุน้อยกว่า และไม่รู้สึกเศร้าหรือว่าเหว่แต่อย่างใด

เฟลโล (Fellow, E.W. 1956 : 231-234) ทำการศึกษาคุณภาพชีวิตเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของวัยผู้ใหญ่ โดยสำรวจกลุ่มอายุ 30, 50, 70 ปี เป็นการประเมินความต้องการ ซึ่งประกอบด้วย 15 องค์ประกอบ ดังต่อไปนี้

1. ความสุขสบายทางด้านร่างกายและองค์ประกอบในการดำเนินชีวิต (Physical and material Well-Being)

1.1 องค์ประกอบในการดำเนินชีวิต ประกอบด้วย อาหาร ที่อยู่อาศัย ความเป็นเจ้าของ ความสุขสบาย ความคาดหวังในอนาคต ความมั่นคงทางการเงิน

1.2 สุขภาพและความปลอดภัยส่วนบุคคล การมีความสุขปลอดภัยจากความเจ็บป่วย ทั้งด้านร่างกายและจิตใจ

2. ด้านสัมพันธภาพกับบุคคลอื่น (Relation with Others People)

2.1 สัมพันธภาพกับคู่สมรส ได้แก่ สัมพันธภาพด้านความรัก ความเป็นเพื่อน ความพึงพอใจในเพศสัมพันธ์ ความเข้าใจซึ่งกันและกัน การสำนึกในบุญคุณ

2.2 การเลี้ยงดูบุตรหลาน ได้แก่ สัมพันธภาพซึ่งนำมาสู่การพัฒนาการของเด็ก ใช้เวลาในการสนุกสนานกับเขา รวมทั้งการช่วยเหลือ ชี้แนะและเรียนรู้จากเขา

2.3 สัมพันธภาพกับบุคคลในครอบครัว มีการติดต่อสื่อสาร เยี่ยมเยียน สนุกสนาน แลกเปลี่ยนความคิดเห็น มีความเข้าใจช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

2.4 สัมพันธภาพกับเพื่อนสนิท มีการยอมรับ ช่วยเหลือ ให้ความรัก ให้ความไว้วางใจ และให้คำแนะนำปรึกษาซึ่งกันและกัน

3.ด้านกิจกรรมในสังคม (Social, Community and Civil Activities)

3.1 มีกิจกรรมให้ความช่วยเหลือบุคคลอื่นทั้งเด็ก และผู้ใหญ่ การร่วมเป็นสมาชิกขององค์กร เช่น การไปวัด หรือกลุ่มอาสาสมัคร ซึ่งเป็นการทำงานที่เป็นประโยชน์แก่บุคคลอื่น

3.2 มีกิจกรรมในท้องถิ่น และหน่วยงานของรัฐ

4.ด้านการพัฒนาตนเอง และมีความรู้สึกอึดอ้อมใจ (Personal Development and Fulfillment)

4.1 การพัฒนาสติปัญญา มีความรู้ มีความสามารถทางสติปัญญาและการแก้ไขปัญหา เข้าใจเรื่องราวต่างๆ ของชีวิต

4.2 ความเข้าใจส่วนบุคคลและการวางแผนของตนเอง ได้แก่ มีหลักเกณฑ์ในการดำเนินชีวิต

4.3 บทบาทในการประกอบอาชีพ มีความสนใจ มีความทำทหายในงาน ได้รับการยอมรับ

4.4 มีการสร้างสรรค์และการแสดงออก มีความสามารถในการประดิษฐ์ มีจินตนาการทางดนตรี ศิลปะ วาดภาพ ถ่ายภาพ

5.นันทนาการ (Recreation)

5.1 มีการพบปะสังสรรค์กับบุคคลใหม่ๆ ทั้งที่บ้าน และที่อื่นๆ มีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นๆ

5.2 การได้รับสิ่งบันเทิง เช่น ดูโทรทัศน์ ฟังวิทยุ

5.3 การหาสิ่งหย่อนใจโดยตนเองเป็นผู้ปฏิบัติ เช่น เล่นกีฬา ท่องเที่ยว เป็นต้น

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาทฤษฎีหรือแนวคิดเกี่ยวกับความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ หลายแนวคิด แต่ผู้วิจัยเห็นว่า แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุของนิวการ์เทนและคนอื่นๆ (Neugarten, et al. 1961) เป็นแนวคิดเหมาะสมกับการศึกษาความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุมากที่สุด ซึ่งมีผู้ทรงคุณวุฒิ ศรีเวื่อน แก้วกังวาล (2530) นำมาแปลความนิยามความหมายและแบบทดสอบในการวัดความพึงพอใจในชีวิต และใช้อย่างแพร่หลายในปัจจุบัน ผู้วิจัยจึงขอยึดแนวคิดการศึกษาความพึงพอใจในชีวิตตามแนวคิดของนิวการ์เทนและคนอื่นๆ

3.3 การวัดความพึงพอใจในชีวิต

พาลมอด และ คีเวท (Palmore and Kivett. 1977 : 311-316) ได้กล่าวถึงความพึงพอใจในชีวิตว่า สัมพันธ์กับค่านิยม และความคาดหวังของแต่ละบุคคล การวัดความพึงพอใจในชีวิตส่วนใหญ่

เป็นการตัดสินใจโดยบุคคลอื่น ซึ่งควรได้ตัดสินใจค่านิยมที่สำคัญในชีวิตของเขาด้วยตัวเองมากกว่า ให้ผู้อื่นตัดสินใจให้ โดยที่ แคมเบล (Campbell.1976 : 117-124) กล่าวว่า พื้นฐานการประเมินความพึงพอใจในชีวิตมีหลายอย่าง อาจจะมีหรือไม่มีอิทธิพลต่อความพึงพอใจในชีวิต ได้แก่ ระดับปณิธาน ระดับความคาดหวัง ระดับความเพียงพอ ระดับอ้างอิงกลุ่ม ความต้องการและค่านิยมของบุคคล การวัดระดับความพึงพอใจในชีวิตนั้น มีนักวิชาการหลายคนสร้างเครื่องมือเพื่อวัดความพึงพอใจในชีวิตขึ้นมา ซึ่งความพึงพอใจในชีวิตนั้นถูกนำมาใช้ในการวิจัยคุณภาพชีวิตอย่างกว้างขวาง ถือว่าเป็นเครื่องวัดคุณภาพชีวิต(Barometer of Quality Life) ทางด้านนามธรรม มีงานวิจัยมากมายที่ทดสอบความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องความสำเร็จของผู้สูงอายุจะใช้ความพึงพอใจในชีวิตเป็นเกณฑ์ผลลัพธ์ ซึ่งบทความย่อของการวิจัยทางจิตวิทยาตั้งแต่ปี ค.ศ.1967 ถึงปัจจุบันมากกว่า 400 เรื่องเป็นการประเมินด้านความพึงพอใจในชีวิต สำหรับผู้สูงอายุทุกกลุ่มอายุถ้าเลือกมิติหนึ่งควรเลือกความพึงพอใจในชีวิตเป็นมิติแรกที่สุดเหมือนจะเป็นตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตทางนามธรรมที่สำคัญมากที่สุด(Ferrans and Power. 1985 : 15-42)

เครื่องมือที่ใช้วัดความพึงพอใจในชีวิตมีมากและแตกต่างกัน การนำเครื่องมือมาใช้นั้นขึ้นอยู่กับปัญหา วัตถุประสงค์ รูปแบบการวิจัย และกลุ่มประชากร โดยต้องพิจารณาให้เหมาะสมถึงความเป็นไปได้ ความพร้อมของทรัพยากร ความสามารถ การทำหรือการปฏิบัติได้ และพิจารณาผลจากการใช้เครื่องมือต่างๆ ตัวอย่างเช่น Life Satisfaction Index A (LSIA) และ Life Satisfaction Index B (LSIB) ของนิวการ์เทนและคนอื่น ๆ (Neugarten, Et al. 1961), Self - Anchoring Life Satisfaction Scale ของแคนทริล (Cantril.1965), Quality of Life Index (QLI) ของเฟอเรนส์และพาวเวอร์ (Ferrans and Power. 1985) ฯลฯ กล่าวถึงเครื่องมือวัดความพึงพอใจในชีวิตดังนี้

เครื่องมือของเฟอเรนส์และพาวเวอร์ (Ferrans and Power. 1985 : 20) สร้างเครื่องมือวัดคุณภาพชีวิต เรียกว่า Quality of Life Index (QLI) เครื่องมือเป็นแบบสอบถาม 2 ส่วน คือ ส่วนแรกจะวัดความพึงพอใจในชีวิตในส่วนต่างๆของชีวิตทั้งสองส่วนจะมีข้อความที่คล้ายคลึงกัน และประกอบด้วยข้อความ 35 ข้อความ โดยแต่ละส่วนจะแยกเป็นหมวดย่อย 4 หมวด คือ หมวดเกี่ยวกับสุขภาพและหน้าที่ หมวดสังคมเศรษฐกิจ หมวดจิตใจและวิญญาณ และหมวดครอบครัว ซึ่งทั้ง 4 หมวดนี้เป็นองค์ประกอบของคุณภาพชีวิตในแนวคิดของเขาทั้งสอง ในหมวดเครื่องมือนี้มีข้อความเกี่ยวกับการรักษาผู้ป่วยไตอะโลซิส อยู่ส่วนละ 3 ข้อความ เครื่องมือนี้สามารถใช้วัดได้ทั้งในคนปกติและผู้ป่วย

เครื่องมือของแคนทริล (Cantril . 1992 : 170-179) เรียกว่า Self-Anchoring Life Satisfaction Scale เป็นเครื่องมือวัดคุณภาพชีวิต โดยการวัดความพึงพอใจในชีวิต ลักษณะของแบบวัดเป็นมาตรฐานส่วนแบบขั้นบันได 10 ขั้น จาก 1-10 คือ 1 หมายถึง ไม่พึงพอใจในชีวิตเลย จนถึง 10 มีความพึงพอใจในชีวิตสูงสุด

เครื่องมือของแคมเบลและคนอื่นๆ (Campbell, Et al. 1976 : 117-124) เป็นเครื่องมือวัดความพึงพอใจในชีวิต โดยพัฒนาจาก Index of Domain Satisfaction ซึ่งใช้วัดความพึงพอใจในด้านต่างๆ คือ ชีวิตสมรส ชีวิตครอบครัว สุขภาพ เพื่อนบ้าน สัมพันธภาพกับเพื่อน งานบ้าน งานที่ทำอยู่ มาตรฐานการดำรงชีวิต การศึกษา ความปลอดภัยและการใช้เวลาว่าง โดยคำตอบเป็นมาตรฐานส่วนประมาณค่า 7 ระดับ จากพึงพอใจที่สุดถึงไม่พึงพอใจเลย

เครื่องมือของอีเวอร์และคนอื่นๆ (Ever, et al. 1985 : 552-559) เป็นเครื่องมือวัดความพึงพอใจในชีวิต โดยพัฒนาจาก Index of Domain Satisfaction ของแคมเบล และคนอื่นๆ (Campbell, Et al. 1976 : 117-124) เรียกว่า Index of Overall Life Satisfaction โดยคำตอบเป็นมาตราส่วนประมาณค่า 7 ระดับ จากความพึงพอใจในชีวิตที่สุดถึงไม่พึงพอใจในชีวิตเลย

เครื่องมือของนิวการ์เทนและคนอื่นๆ (Neugarten, et al. 1961 : 134-145) สร้างเครื่องมือวัดความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุไว้ โดยเครื่องมือได้ครอบคลุมองค์ประกอบของความพึงพอใจในชีวิต 5 ด้าน ได้แก่

1. องค์ประกอบด้านการมีความสุขในการดำเนินชีวิต
2. องค์ประกอบด้านมีความตั้งใจและอดทนต่อชีวิต
3. องค์ประกอบด้านความสอดคล้องระหว่างเป้าหมายกับสิ่งที่เกิดขึ้นจริง
4. องค์ประกอบด้านอัตมโนทัศน์ที่ดี
5. องค์ประกอบด้านอารมณ์ที่ดี

นิวการ์เทน และคนอื่นๆ ทำการสร้างเครื่องมือ โดยแยกเป็นเครื่องมือ 3 ชุด ได้แก่

เครื่องมือชุดที่ 1 การให้คะแนนความพึงพอใจในชีวิต (The Life Satisfaction Ratings หรือ LSR) ลักษณะเป็นมาตรฐานส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ชนิด 5 ช่วงคะแนน เป็นการสัมภาษณ์ด้วยข้อความเกี่ยวกับองค์ประกอบทั้งห้า มี 5 ข้อ

เครื่องมือชุดที่ 2 ดัชนีที่บ่งชี้ถึงความพึงพอใจในชีวิตชนิด (The Life Satisfaction Index A หรือ LSIA) ประกอบด้วย 20 หัวข้อ ด้านความคิดเห็นที่ครอบคลุมองค์ประกอบทั้ง 5 ซึ่งมีคำตอบว่า เห็นด้วย ไม่เห็นด้วยและไม่แน่ใจ ซึ่ง LSIA นี้ อาดัมส์ (Adam. 1969 : 470-474) นำเครื่องมือมาวิเคราะห์ปัจจัยพบว่าเหลือเพียง 4 องค์ประกอบ กล่าวคือ อัตมโนทัศน์นั้นรวมอยู่ในทุกข้อ ซึ่งการวิเคราะห์ปัจจัยขององค์ประกอบของความพึงพอใจในชีวิต รายงานไว้ดังนี้

1. องค์ประกอบด้านการมีความสุขในการดำเนินชีวิต ประกอบด้วยหัวข้อเกี่ยวกับความสุขในการทำกิจวัตรประจำวัน มีการติดต่อสังสรรค์กับผู้อื่น มีความพอใจในสภาพที่เป็นอยู่ รับรู้ความสูงอายุของตนประกอบด้วย 6 หัวข้อ

2. องค์ประกอบด้านความตั้งใจและอดทนต่อชีวิต ประกอบด้วยหัวข้อเกี่ยวกับการยอมรับว่าชีวิตมีความหมาย และสามารถต่อสู้ปัญหาในชีวิตได้ ประกอบด้วย 3 หัวข้อ

3. องค์ประกอบด้านความสอดคล้องระหว่างเป้าหมายกับสิ่งที่เกิดขึ้นจริง ประกอบด้วยหัวข้อเกี่ยวกับการที่บุคคลสามารถประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้ ประกอบด้วย 3 หัวข้อ

4. องค์ประกอบด้านอารมณ์ที่ดีประกอบด้วย หัวข้อเกี่ยวข้องกับการมีทัศนคติที่ดีและมีความสุขในการดำเนินชีวิตในปัจจุบันมีอารมณ์ดีประกอบด้วย 3 หัวข้อ และที่เหลืออีก 2 หัวข้อซึ่งมีข้อความเกี่ยวกับคิดว่าตนเองตัดสินใจเรื่องต่างๆผิดพลาด ความรู้สึกว่าคุณภาพของตนไม่ได้สร้างความรำคาญให้กับตน อาดัมส์ (Adams) กล่าวว่าอีก 2 หัวข้อนั้นมิได้สอดคล้องกับองค์ประกอบใด ๆ แต่ก็ยังคงเป็นส่วนหนึ่งของเครื่องมือสำหรับวัดความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ

เครื่องมือชุดที่ 3 ดัชนีบ่งชี้ความพึงพอใจในชีวิตชนิด (The Life Satisfaction Index B หรือ LSIB) ประกอบด้วย 12 หัวข้อเป็นคำถามปลายเปิดโดยให้เลือกตอบ 3 ตัวเลือก (วรรณญา คุ่มผาคติ. 2537 : 32-36)

ศรีเรือน แก้วกังวาล (2530 : 2-3,18) แบบทดสอบวัดความพึงพอใจในชีวิต Life Satisfaction Index A (LSIA) เป็นแบบทดสอบสำหรับวัดระดับความมีสุขภาพจิตดี-ไม่ดี ประกอบด้วยเนื้อหาด้านทัศนคติต่อตนเอง ต่อผู้อื่น ต่อสังคม ต่อโลก และต่อชีวิต แบบทดสอบ LSIA นี้เป็นแบบทดสอบที่สร้างขึ้นโดย ศาสตราจารย์ นีวการ์เทน และคนอื่นๆ แห่งมหาวิทยาลัยชิคาโก (1961) เป็นแบบทดสอบวัดความพอใจในชีวิต ที่นักวิชาการทางชราวิทยา (Gerontology) และผู้เชี่ยวชาญทางแบบทดสอบและการวัดผล (Test and Measurement) วิจารณ์ว่าเป็นแบบทดสอบวัดความพอใจในชีวิตที่มีผู้นิยมใช้มากกว่าแบบทดสอบอื่น ๆ (George. 1981 Bearon. 1980) เพราะแบบทดสอบนี้ใช้ง่าย กินเวลาน้อย มีจำนวนข้อกระทัดรัดไม่มากนัก เหมาะสมกับช่วงความสนใจ (Attention span) ของผู้สูงอายุ ให้คะแนนง่าย แบบทดสอบนี้ได้มีผู้นำไปแปลใช้เป็นแบบทดสอบวัดความพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุอย่างแพร่หลายในหลายประเทศ และยังสามารถนำไปใช้วัดความพอใจในชีวิตกับบุคคลวัยอื่น ๆ ได้ด้วย แต่ใช้กับผู้สูงวัยได้ดีที่สุด (George. 1981)

LSIA (Life Satisfaction Index A) มีถ้อยกระทัดรัดซึ่งอาจจัดกลุ่มซึ่งอาจจัดได้ 3 กลุ่ม คือ (1) ความมีชีวิตชีวา และความชื่นชมชีวิต (2) ความรู้สึกว่าคุณประสบความสำเร็จในชีวิต (3) ลักษณะอารมณ์

โดยคำว่า ความพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ มีความหมายตามแบบทดสอบของ นีวการ์เทน และคนอื่นๆ (Neugarten, et al. 1961) โดยศรีเรือน แก้วกังวาล ได้นำมาแปล และปรับปรุงเป็นภาษาไทย มีความหมายดังนี้

- (ก) ความรู้สึกว่ามีความสุข
- (ข) ความรู้สึกอึดอัดใจ
- (ค) ความรู้สึกว่าตนมีค่า
- (ง) ความรู้สึกพอใจในตนเอง
- (จ) ความรู้สึกยอมรับความสำเร็จและความล้มเหลวในชีวิต
- (ฉ) การเห็นแง่ดีของตน
- (ช) การมองโลกในแง่ดี
- (ซ) การเห็นแง่ดีของผู้อื่น
- (ฅ) ความรู้สึกยอมรับสภาพร่างกายตามวัยของตน

แบบทดสอบ LSIA นี้มีทั้งหมด 18 หัวข้อ ฉบับเดิมของ Neugarten มีตัวเลือก 2 ตัวเท่านั้น คือ เห็นด้วย-ไม่เห็นด้วย แต่ศรีเรือน แก้วกังวาลได้ขยายตัวเลือกเป็นแบบ Likert type 5 Scales คือไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง ไม่เห็นด้วย ไม่ตัดสินใจ เห็นด้วย เห็นด้วยอย่างยิ่ง โดยให้คะแนนด้วยบวก 5 ด้านลบ 1 และเรียงคะแนน 4 3 2 ตามลำดับเป็นบวก-ลบ การขยาย Scale ออกไปนั้น เพื่อให้การวัดมีความละเอียดยิ่งขึ้น ในการแปลข้อความจากฉบับภาษาอังกฤษนั้น ศรีเรือน แก้วกังวาลได้ให้ผู้เชี่ยวชาญทางภาษาตรวจความแม่นยำของการแปล อังกฤษ-ไทย/ไทย-อังกฤษ แล้วนำไปทดลองใช้และนำมาแก้ไขภาษาให้เป็นภาษาที่ง่าย สามารถสื่อกับผู้สูงอายุได้ทุกระดับการศึกษา แบบทดสอบ LSIA ฉบับภาษาไทยนี้ได้หาค่า Reliability ของคนไทย โดยใช้สูตร Richardson Formula 21 ได้ค่า .86 (n=150) สำหรับค่า Validity ของแบบทดสอบนี้มีผู้ทำการศึกษาหลายท่าน อาทิ Lawton (1972) รายงานว่า LSIA มีค่าสหสัมพันธ์ที่ .57 กับค่า Philadelphia Geriatric Center Morale Scales และ Lohman (1977) รายงานว่า LSIA มีค่าสหสัมพันธ์ที่ .94 กับ Life Satisfaction Index Z (LSIZ) เป็นต้น

อนึ่งในการนำแบบทดสอบ LSIA ที่แปลเป็นภาษาไทยไปใช้ในการวิจัยต่าง ๆ นั้น ศรีเรือน แก้วกังวาลได้ใช้ชื่อแบบทดสอบว่า "การมองตนเองในปัจจุบัน" แทนที่จะใช้ชื่อ "แบบทดสอบวัดความพอใจในชีวิต" การที่ใช้ชื่อดังกล่าว เพราะต้องการให้ผู้ตอบแบบสอบถามซึ่งเป็นภาษาไทย (โดยเฉพาะผู้สูงอายุ) ให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถาม ไม่ต้องระวังตัวในการตอบแบบสอบถามมากเกินไป

จากการศึกษาแบบทดสอบต่าง ๆ ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ซึ่งแต่ละแบบทดสอบมีลักษณะที่แตกต่างกันและอาจจะเหมือนกันบ้างในบางประเด็น จากการทบทวนเอกสารและแบบทดสอบต่างๆ ทางผู้วิจัยจะใช้แบบทดสอบของ นิวการ์เทนและคนอื่นๆ (Neugarten, et al. 1961) ที่ ศรีเรือน แก้วกังวาล ได้นำมาแปลและปรับปรุงเป็นภาษาไทย ซึ่งเป็นแบบทดสอบที่ใช้วัดความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุโดยตรง และได้นำมาปรับการให้คะแนนให้มีความละเอียดมากยิ่งขึ้น รวมทั้งแบบทดสอบ

ดังกล่าว ทาง ศรีเรือน แก้วกังวาล ได้นำมาหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ของคนไทย พบว่ามีค่าความเชื่อมั่นสูง (.86)(n=150)

3.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความพึงพอใจในชีวิต

งานวิจัยในประเทศ

อัชชรา นวจินดา ; และคนอื่น ๆ (2534 : 421-447) ศึกษาเรื่องความพึงพอใจในชีวิตและตัวแปรกลางการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุปี พ.ศ.2534 พบว่า สิ่งที่สำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ คือ การจัดทำสิ่งที่ผู้สูงอายุต้องการทั้งด้านร่างกายและจิตใจ โดยจัดให้อย่างเพียงพอกับความต้องการจะทำให้เกิดความพึงพอใจในชีวิต จะส่งผลให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิต

จารุพันธ์ สมบูรณ์สิทธิ์ (2535 : 95) ทำการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางประชากร กิจกรรมในการดำเนินชีวิตประจำวันกับความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ พบว่า ความพึงพอใจในชีวิตมีความสัมพันธ์ในทางบวกกับภาวะสุขภาพมากที่สุด รองลงมาได้แก่ ลักษณะการอยู่อาศัย รายได้ การศึกษา และสถานภาพสมรส นอกจากนี้ยังพบว่า ความพึงพอใจในชีวิตมีความสัมพันธ์ในทางบวกกับกิจกรรมในการดำเนินชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะกิจกรรมที่ทำคนเดียว รองลงมาได้แก่กิจกรรมที่ทำร่วมกับผู้อื่นอย่างเป็นทางการ และกิจวัตรประจำวันตามลำดับ ผู้สูงอายุที่มีความสามารถในการทำกิจวัตรประจำวันด้วยตนเอง และมีการทำกิจกรรมในปริมาณมากจะมีความพึงพอใจในชีวิตสูง

ภาพตะวัน คัชมาตย์ (2539 : บทคัดย่อ) ทำการศึกษาความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุศึกษากรณีสมาชิกชมรม ชำราชากรบ้านนาญเมืองพิษณุโลกผลการวิจัยพบว่า 1. ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีระดับความพึงพอใจในชีวิตสูง 2. ผู้สูงอายุเพศชายและผู้สูงอายุเพศหญิง มีความพึงพอใจ ในชีวิตใกล้เคียงกัน 3. ผู้สูงอายุทุกสถานภาพสมรส มีความพึงพอใจในชีวิต ใกล้เคียงกัน 4. ผู้สูงอายุทุกสังกัด มีความพึงพอใจในชีวิตใกล้เคียงกัน 5. ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจในชีวิต ได้แก่ สุขภาพร่างกาย ความสัมพันธ์กับครอบครัว ความสัมพันธ์กับญาติ และความสัมพันธ์ทางด้านสังคมด้านอื่น ๆ ส่วนปัจจัยที่ไม่มีความ สัมพันธ์กับความพึงพอใจในชีวิตได้แก่ เศรษฐกิจ และความสัมพันธ์กับเพื่อน

พวงผกา ชื่นแสงเนตร (2538 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ กับสัมพันธ์ภาพในครอบครัว และพฤติกรรมดูแลตนเอง ของผู้สูงอายุ ที่เป็นสมาชิกชมรมผู้สูงอายุ ในเขตพื้นที่ พัฒนาอุตสาหกรรมชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก จ.ชลบุรี จำนวน 374 คน ซึ่งได้พบผลการวิจัยว่า ผู้สูงอายุในกลุ่มที่ศึกษา มีความพึงพอใจในชีวิตในระดับดี ร้อยละ 53.2 เมื่อ วิเคราะห์ความสัมพันธ์ โดยวิธีสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ ของเพียร์สัน พบว่า ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความ พึงพอใจในชีวิต อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ 0.05 ได้แก่ อายุ การศึกษา จำนวนรายได้ ความเพียงพอ ของรายได้ ภาวะสุขภาพเมื่อเทียบกับคนวัยเดียวกัน ภาวะสุขภาพเมื่อเทียบกับเมื่อ 5 ปีก่อน จำนวนโรค ประจำตัว บทบาทในสังคม จำนวนสมาชิกในครอบครัว

องค์ประกอบของครอบครัว การปฏิบัติศาสนกิจ สัมพันธภาพ ในครอบครัว และพฤติกรรมการดูแลตนเอง และเมื่อ วิเคราะห์การถดถอยพหุแบบขั้นต้น เพื่อหาสมการทำนาย ความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ พบว่า ปัจจัยที่สามารถ ร่วมทำนายความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุได้ อย่าง มีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ 0.05 คือ สัมพันธภาพใน ครอบครัว พฤติกรรมการดูแลตนเอง ความเพียงพอของรายได้ ภาวะสุขภาพเมื่อเทียบกับคนวัยเดียวกัน จำนวนสมาชิกใน ครอบครัว และอายุ โดยปัจจัยทั้ง 6 ด้าน สามารถร่วมกัน ทำนาย ความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุได้ถูกต้อง ร้อยละ 45.5 จากผลการวิจัยจึงเสนอแนะให้มีการส่งเสริมสัมพันธภาพ ในครอบครัว โดยสมาชิกในครอบครัวควรใช้เวลาพูดคุยกับ ผู้สูงอายุเพิ่มขึ้น และการมีพฤติกรรมในการดูแลตนเองที่ ถูกต้องและเหมาะสม โดยให้ผู้สูงอายุมีการออกกำลังกาย เป็นประจำมากขึ้น อันจะนำไปสู่การมีสุขภาพที่ดี และ ส่งผลถึงความพึงพอใจในชีวิตให้สูงขึ้น

สุพิชญา ชุนสนิท (2539 : บทคัดย่อ) ทำการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อระดับความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ : กรณี ศึกษาที่ชมรมผู้สูงอายุวิหคพยาบาล ซึ่งได้ผลการวิจัยว่า 1. ผู้สูงอายุมีความพึงพอใจในชีวิตระดับปานกลาง ค่อนข้างสูง 2. ปัจจัยมีผลต่อระดับความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ คือ ระดับการศึกษา อาชีพก่อนเกษียณอายุ การรับรู้ถึงความ สำเร็จของตนและบุตรหลาน การมีส่วนร่วมในกิจกรรม และ ความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น เป็นที่น่าสังเกตว่า กิจกรรมและการมีส่วนร่วมในครอบครัวของผู้สูงอายุมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อความ พึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ หรืออาจกล่าวได้ว่า ผู้สูงอายุ ควรได้รับการดูแลเอาใจใส่และเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้มี ส่วนร่วมจากสมาชิกในครอบครัว

สุลีพร ศรีไชยวาน (2541 : บทคัดย่อ) ทำการศึกษาเปรียบเทียบผลการให้คำปรึกษาแบบกลุ่ม และการฝึกอานาปานสติสมาธิที่มีต่อความพึงพอใจในชีวิต ผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุชาวกแงว (ห้วยใหญ่) จำนวน 24 คน ซึ่งได้ผลการศึกษาว่า 1. ผู้สูงอายุที่ได้รับการให้คำปรึกษาแบบกลุ่มและผู้สูงอายุที่ได้รับการฝึกสมาธิ แบบอานาปานสติมีความพึงพอใจในชีวิตสูงกว่าผู้สูงอายุกลุ่มควบคุมในระยะหลังทดลองอย่าง มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 2. ผู้สูงอายุที่ได้รับการให้คำปรึกษาแบบกลุ่มและผู้สูงอายุที่ได้รับการฝึกสมาธิ แบบอานาปานสติมีความพึงพอใจในชีวิตสูงกว่าผู้สูงอายุกลุ่มควบคุมในระยะติดตามผลอย่าง มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 3. ผู้สูงอายุที่ได้รับการให้คำปรึกษาแบบกลุ่มมีความพึงพอใจในชีวิตระยะทดลองสูงกว่า ระยะก่อนทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 4. ผู้สูงอายุที่ได้รับการฝึกสมาธิแบบอานาปานสติมีความพึงพอใจในชีวิตระยะทดลอง สูงกว่าระยะก่อนทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 5. ผู้สูงอายุที่ได้รับการให้คำปรึกษาแบบกลุ่มมีความพึงพอใจในชีวิตระยะติดตามผลสูงกว่า ระยะก่อนทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 6. ผู้สูงอายุที่ได้รับการฝึกสมาธิแบบอานาปานสติมีความพึงพอใจในชีวิตระยะติดตามผล สูงกว่าระยะ

ก่อนทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 7. ผู้สูงอายุที่ได้รับการให้คำปรึกษาแบบกลุ่มและ ผู้สูงอายุที่ได้รับการฝึกสมาธิแบบ อานาปานสติ มีความพึงพอใจในชีวิตระยะหลังทดลองไม่แตกต่างกัน 8. ผู้สูงอายุที่ได้รับการให้คำปรึกษาแบบกลุ่มและผู้สูงอายุที่ได้รับการฝึกสมาธิแบบ อานาปานสติ มีความพึงพอใจในชีวิตระยะติดตามผลไม่แตกต่างกัน 9. ผู้สูงอายุที่ได้รับการให้คำปรึกษาแบบกลุ่ม มีความพึงพอใจในชีวิตระยะติดตามผล สูงกว่าระยะหลังทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 10. ผู้สูงอายุที่ได้รับการฝึกสมาธิแบบอานาปานสติ มีความพึงพอใจในชีวิตระยะติดตามผล สูงกว่า ระยะหลังทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

อุทัยวรรณ กสานต์สกุล (2536 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ : ศึกษาเฉพาะกรณีข้าราชการบำนาญกระทรวงมหาดไทย จำนวน 211 คน โดยใช้แบบสอบถามส่งทางไปรษณีย์ ระหว่างวันที่ 14 กันยายน 2536 ถึงวันที่ 15 ตุลาคม 2536 ซึ่งได้ผลวิจัยที่พบว่า 1. ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีระดับความพึงพอใจในชีวิต ปานกลาง 2. ความพึงพอใจในชีวิตมีความสัมพันธ์ทางบวกกับปัจจัย ความพอใจในสถานภาพการเงินมากที่สุด ปัจจัยรองลงมาได้แก่ การรับรู้เกี่ยวกับสุขภาพ ความสัมพันธ์ในครอบครัว ความสัมพันธ์กับเพื่อน การใช้เวลารว่างในการทำกิจกรรม ตามลำดับ มีระดับนัยสำคัญทางสถิติ .01 3. ตัวแปรที่มีความสำคัญในการร่วมกันพยากรณ์ระดับ ความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุตามลำดับคือ ความพอใจใน สถานภาพการเงิน การใช้เวลารว่างในการทำกิจกรรม การรับรู้ เกี่ยวกับสุขภาพ และความสัมพันธ์ในครอบครัว ตัวแปรกลุ่ม นี้สามารถพยากรณ์ระดับความพึงพอใจในชีวิตได้อย่างมี นัยสำคัญทางสถิติ ร้อยละ 52 ($R^2 = .52$)

รัตนา ลินธิ์ภาพ (2541 : 55,84) ได้ศึกษาตัวแปรที่สัมพันธ์กับความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ ในชมรมผู้สูงอายุโรงพยาบาลสมุทรปราการ โดยมีกลุ่มตัวอย่างที่มีอายุตั้งแต่ 60-74 ปี จำนวน 300 คน ซึ่งส่วนหนึ่งจากการศึกษาดังกล่าวพบว่า

1) ผู้สูงอายุเพศชายและผู้สูงอายุหญิงมีความพึงพอใจในชีวิตแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยที่ผู้สูงอายุเพศชายมีค่าเฉลี่ยความพึงพอใจในชีวิตสูงกว่าผู้สูงอายุเพศหญิง

2) ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาแตกต่างกันมีความพึงพอใจในชีวิตแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยที่ผู้สูงอายุที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา อุดมศึกษา มีค่าเฉลี่ยความพึงพอใจในชีวิตสูงกว่าผู้สูงอายุที่ไม่มีการศึกษา

3) ผู้สูงอายุที่มีอาชีพแตกต่างกันมีความพึงพอใจในชีวิตแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยที่ผู้สูงอายุที่มีอาชีพที่มีการเกษียณอายุมีค่าเฉลี่ยความพึงพอใจในชีวิตสูงกว่าผู้สูงอายุที่มีอาชีพไม่มีการเกษียณอายุ

4) ผู้สูงอายุที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมของผู้สูงอายุกับเพื่อนหรือเพื่อนบ้านระดับแตกต่างกัน มีความพึงพอใจในชีวิตแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยที่ผู้สูงอายุที่มีส่วนร่วมมากในกิจกรรมของผู้สูงอายุกับเพื่อนหรือเพื่อนบ้านและผู้สูงอายุที่มีส่วนร่วมปานกลางในกิจกรรมของผู้สูงอายุกับเพื่อนหรือเพื่อนบ้าน มีค่าเฉลี่ยความพึงพอใจในชีวิตสูงกว่าผู้สูงอายุที่มีส่วนร่วมน้อยในกิจกรรมของผู้สูงอายุกับเพื่อนหรือเพื่อนบ้าน

สุพัตรา ธารานุกูล (2544 : 62) ได้ทำการศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อความพึงพอใจในชีวิตผู้สูงอายุ ในชมรมผู้สูงอายุ โรงพยาบาลอุดรธานี จังหวัดอุดรธานี จำนวน 190 คน ซึ่งผลการศึกษาพบว่า มีระดับความพึงพอใจในชีวิตโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านเรียงจากค่าเฉลี่ยมากไปหาน้อย พบว่า ระดับอารมณ์ ความตั้งใจและอดทนต่อชีวิต อยู่ในระดับสูง และอัตโนมัตินั้น การมีความสุขในการดำเนินชีวิต ความสอดคล้องระหว่างเป้าหมายกับสิ่งที่เกิดขึ้นจริง อยู่ในระดับปานกลาง ส่วนในการศึกษาหาความสัมพันธ์ พบว่า ความพึงพอใจในชีวิตมีความสัมพันธ์ทางบวก กับเพศ ระดับการศึกษา รายได้ การรับรู้ภาวะสุขภาพ และสัมพันธ์ภาพทางสังคม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ส่วนอายุและสถานภาพสมรส มีความสัมพันธ์ทางลบกับความพึงพอใจในชีวิตผู้สูงอายุอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และในส่วนของการศึกษาตัวแปรที่สามารถพยากรณ์ความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ พบว่า ตัวแปรพยากรณ์ที่ส่งผลต่อความพึงพอใจในชีวิตผู้สูงอายุมากที่สุด ได้แก่ สัมพันธภาพทางสังคม รองลงมา คือ การรับรู้ภาวะสุขภาพ ระดับการศึกษา และเพศ ตามลำดับ และเมื่อนำปัจจัยสัมพันธ์ภาพทางสังคม การรับรู้ภาวะสุขภาพ ระดับการศึกษา และเพศ ร่วมกันพยากรณ์จะสามารถพยากรณ์ระดับความพึงพอใจในชีวิตผู้สูงอายุได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 มีอำนาจการพยากรณ์ได้ร้อยละ 70.20 มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณเท่ากับ .838

อรวรรณ ฉ่ำชื่น (2541 : 146,148) จากการศึกษาปัจจัยที่อิทธิพลต่อความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุที่ทำกิจกรรมทางสังคมมาก และศึกษาปัจจัยที่อิทธิพลต่อความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุที่ทำกิจกรรมทางศาสนา พบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุที่ทำกิจกรรมทางศาสนา มี 7 ปัจจัยดังนี้ ทศนคติต่อการสูงอายุ ทศนคติต่อตนเอง การเชื่ออำนาจในตนเอง การยอมรับการเปลี่ยนแปลง อายุ การร่วมกิจกรรมทางศาสนา และการประกอบอาชีพหาเลี้ยงตนเอง ซึ่ง ผู้สูงอายุที่มีทศนคติที่ดีต่อการสูงอายุ และมีทศนคติต่อตนเองดี ยอมรับการเปลี่ยนแปลงในชีวิตได้ดี จะมีความพึงพอใจในชีวิตสูง และผู้สูงอายุกลุ่มนี้ จะเป็นกลุ่มที่มีอายุไม่มาก และยังคงร่วมกิจกรรมทางศาสนา เช่นการไปวัดทำบุญ ฟังเทศน์ นั่งสมาธิ ฯลฯ

ส่วนปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุที่ทำกิจกรรมทางสังคมมาก มี 5 ปัจจัยดังนี้ คือ ทศนคติต่อการสูงอายุ ทศนคติต่อตนเอง การเชื่ออำนาจในตนเอง การยอมรับการ

เปลี่ยนแปลง (การถดถอยทางสังคม) และอายุ ซึ่งผู้สูงอายุที่มีทัศนคติต่อการสูงอายุ และมีทัศนคติที่ดีต่อตนเอง จะสามารถยอมรับการเปลี่ยนแปลงในชีวิตทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ซึ่งยังมีความสัมพันธ์กับการเชื่ออำนาจในตนของผู้สูงอายุด้วย และยังพบว่าผู้สูงอายุกลุ่มนี้ยังเป็นผู้สูงอายุที่มีอายุน้อย

งานวิจัยต่างประเทศ

ฮัน คี โฮ และคนอื่น ๆ (Han Kwee Ho. ; et al. 2003 : online, abstract) ได้ทำการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ ศึกษาเปรียบเทียบระหว่าง ผู้สูงอายุที่ได้รับการดูแลจากทางบ้านและผู้สูงอายุที่ได้รับการดูแลจากชุมชนในประเทศญี่ปุ่น (What determines the life satisfaction of the elderly? : Comparative study of residential care home and community in Japan) โดยใช้กลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้สูงอายุที่ได้รับการดูแลจากทางบ้านในเมืองเกียวโต จำนวน 261 คน อายุเฉลี่ยระหว่าง 79.6 ± 6.6 และ ผู้สูงอายุที่ได้รับการดูแลจากชุมชนเมืองคุระอุสุ ในฮอกไกโด จำนวน 733 คน อายุเฉลี่ยระหว่าง 74.8 ± 6.8 ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับกิจกรรมประจำวัน หน้าที่การงานสุดท้าย ประวัติการรักษายาบาลและสังคม วัดความซึมเศร้าในผู้สูงอายุ และ ศึกษาคุณภาพชีวิตโดยใช้ Multiple logistic regression models ในการศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ ซึ่งจากการศึกษาและวิจัยดังกล่าวของพวกเขาพบว่า ผู้สูงอายุที่ได้รับการดูแลจากชุมชนจะมีความสัมพันธ์กับเพื่อน ซึ่งตรงกันข้ามกับผู้สูงอายุที่ได้รับการดูแลจากทางบ้านจะมีความสัมพันธ์กับคนในครอบครัวมากกว่า จะเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ และในการศึกษาครั้งนี้ของพวกเขาได้แสดงถึงปัจจัยความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นสำคัญ เปรียบเทียบกับปัจจัยทางด้านรักษายาบาลที่มีผลต่อชีวิตของผู้สูงอายุ รวมทั้งแสดงปัจจัยความแตกต่างทางสิ่งแวดล้อมต่อการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุ การเข้าใจความแตกต่างเหล่านี้สามารถกำหนดวิธีการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่มีประสิทธิภาพให้กับผู้สูงอายุในสภาพการณ์ที่แตกต่างกันได้

3.5 ปัจจัยทางชีวสังคมที่ส่งผลต่อความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ

3.5.1 เพศ

สปริทเซอร์ และซินเดอร์ (อุมพร อุดมทรัพย์กุล.2536 ; อ้างอิงจาก Sprietzer; & Snyder. 1974 : 454 - 458) พบว่าในช่วงต้นของชีวิต คือ 18 - 64 ปีเพศหญิงจะมีความพึงพอใจในชีวิตมากกว่าเพศชาย หลังจากนั้นเพศชายจะมีความพึงพอใจในชีวิตมากกว่าเพศหญิง และในช่วง 65 - 70 ปี เพศชายจะมีความพึงพอใจในชีวิตสูงที่สุดแต่เพศหญิงจะมีความพึงพอใจในชีวิตต่ำที่สุด

รัตนา สินธีรภาพ (2541 : 84) ทำการศึกษาตัวแปรที่สัมพันธ์กับความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุในชมรมผู้สูงอายุ โรงพยาบาลสมุทรปราการ พบว่า ผู้สูงอายุชายและผู้สูงอายุหญิงมี

ความพึงพอใจในชีวิตแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยที่ผู้สูงอายุเพศชายมีความพึงพอใจในชีวิตสูงกว่าเพศหญิง

มิลเลอร์และรัสเซลล์ (Miller and Russell. 1980 : 121 - 129) เพศมีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจในชีวิต และเพศชายมีความพึงพอใจในชีวิตมากกว่าเพศหญิง

ฉันทนา กาญจนพจน์ (2530 : 48) พบว่าอัตมโนทัศน์ของผู้สูงอายุในเพศชายและเพศหญิงมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ โดยผู้สูงอายุเพศชายมีอัตมโนทัศน์ทางบวก (Self - Conception) สูงกว่าเพศหญิง

จากการประมวลเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมีเอกสารยืนยันว่า เพศมีความเกี่ยวข้องกับความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ตั้งสมมติฐานว่าผู้สูงอายุเพศชายมีความพึงพอใจในชีวิตสูงกว่าผู้สูงอายุเพศหญิง

3.5.2 สถานภาพสมรส

โรเบิร์ต เอส เจ และ ครูส เอช เจ (Robert, S.J. ; & Krouse, H.J..1988 : 10 -11) ทำการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ และพบว่า สถานภาพสมรสเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อความพึงพอใจในชีวิตเนื่องจากสถานภาพสมรสเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิต โดยเฉพาะในด้าน ความรู้สึก ความคิด ความเชื่อ รวมถึงวิธีการดำรงชีวิต ในแง่ที่ว่ากลุ่มคนโสด หม้าย หย่า หรือแยกกันอยู่มักขาดผู้ปลอบโยนให้กำลังใจ ตรงข้ามกับกลุ่มผู้สูงอายุที่มีคู่สมรสอยู่ด้วย ที่มีเพื่อนแท้ที่คบได้อย่างสนิทใจ ไม่รู้สึกเหงา หรือโดดเดี่ยว คู่สมรสผู้สูงอายุจะเป็นผู้ที่คอยให้ความช่วยเหลือ ปลอบโยน ให้กำลังใจ ให้คำปรึกษา ซึ่งทำให้เกิดสัมพันธ์ที่ดีเกิดขึ้นระหว่างคู่สมรสเกิดความความสุขความพึงพอใจซึ่งกันและกัน เกื้อกูลกันด้วยปฏิสัมพันธ์ที่ก่อให้เกิดความพึงพอใจในชีวิตในการอยู่ร่วมกันอย่างมาก

เขมิกา ยามะรัต (2527 : 117) ศึกษาความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุซึ่งเกษียณอายุจากกลุ่มตัวอย่างกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ จำนวน 319 คนพบว่าสถานภาพสมรสมีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจในชีวิต โดยที่คนโสดจะมีความพึงพอใจในชีวิตระดับต่ำกว่าที่สมรสและยังอยู่กับคู่สมรส หรือกลุ่มที่เป็นหม้ายแต่ยังอยู่กับบุตรหลาน

มารศรี นุชแสงพลี (2532 : 126) ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุในชุมชนบ่อนไก่ กรุงเทพมหานคร ปี พ.ศ. 2532 จำนวน 197 คนพบว่าสถานภาพสมรสมีอิทธิพลต่อความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ รองลงมาจากรายได้ ภาวะสุขภาพ ระดับการศึกษา ระดับความถี่ในการมีปฏิสัมพันธ์กับบุตรหลานและการมีงานอดิเรก

สุวิมล พนาวัดนกุล (2534 : 110) ศึกษาเรื่องอัตมโนทัศน์ ความสามารถในการดูแลตนเอง และคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ปี พ.ศ. 2534 จำนวน 106 คน โดยวัดคุณภาพชีวิตในด้าน

ความสุขและความพึงพอใจในชีวิต พบว่าผู้สูงอายุที่มีสถานภาพคู่มิมีความสุขและความพึงพอใจในชีวิตสูงกว่าผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรส โสด หม้าย และแยกกันอยู่แต่ไม่สามารถทำนายคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุได้

จากการประมวลเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมีเอกสารยืนยันว่า ผู้สูงอายุที่มีสถานภาพคู่มิมีความสุขและความพึงพอใจในชีวิตสูงกว่าผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรส โสด หม้าย และแยกกันอยู่ ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ตั้งสมมติฐานว่าผู้สูงอายุที่มีสถานภาพคู่มิมีความสุขและความพึงพอใจในชีวิตสูงกว่าผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรส โสด หม้าย และแยกกันอยู่

3.5.3 ระดับการศึกษา

จากการศึกษาของ NCOA (มารศรี นุชแสงพลี. 2532 : 27 ; อ้างอิงจาก The National Council on the Aging. 1974) ทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับระดับการศึกษาที่ผู้สูงอายุได้รับการปรับตัวและความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ โดยแบ่งผู้สูงอายุออกเป็น 3 กลุ่มตามระดับการศึกษาที่ได้รับ ผลการศึกษาพบว่า ระดับการศึกษาที่ผู้สูงอายุได้รับมีความสัมพันธ์กับการปรับตัวของบุคคล กลุ่มที่มีระดับการศึกษาสูง จะมีคะแนนความพึงพอใจในชีวิตสูงมากกว่ากลุ่มผู้สูงอายุที่มีการศึกษาน้อย นอกจากนี้ กลุ่มที่มีระดับการศึกษาสูงยังประเมินค่าตนเองว่าเป็นคนฉลาด กระฉับกระเฉงและทำสิ่งต่าง ๆ ได้ดี ซึ่งลักษณะดังกล่าวนี้เป็นองค์ประกอบหนึ่งของผู้ที่มีความพึงพอใจในชีวิต ดังนั้นระดับการศึกษาที่แตกต่างกันย่อมมีผลให้ความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุแตกต่างกันด้วย

อุมาพร อุดมทรัพย์ากุล (2536 : 74) ทำการศึกษาวิจัยที่มีผลต่อความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ เขตเมืองสุพรรณบุรี พบว่า ระดับการศึกษามีความสัมพันธ์ทางบวกกับความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ

สุพัศรา ธารานุกูล (2544 : 62) ทำการศึกษาวิจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ ในชมรมผู้สูงอายุ โรงพยาบาลอุดรธานี พบว่า ระดับการศึกษา มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความพึงพอใจในชีวิต อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

รัตนา สันธิรภาพ (2541 : 84) ทำการศึกษาวิจัยที่สัมพันธ์กับความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุในชมรมผู้สูงอายุโรงพยาบาลสมุทรปราการ พบว่า ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาแตกต่างกันมีความพึงพอใจในชีวิตแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยค่าเฉลี่ยความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา อุดมศึกษา มีค่าเฉลี่ยความพึงพอใจในชีวิตสูงกว่าผู้สูงอายุที่ไม่มีการศึกษา

จากการประมวลเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมีเอกสารยืนยันว่า ระดับการศึกษาของผู้สูงอายุมีความเกี่ยวข้องกับความพึงพอใจในชีวิต และระดับการศึกษาของผู้สูงอายุเองก็มี

ความสำคัญที่ทำให้เป็นผู้สูงอายุสามารถใช้ความรู้ ความสามารถของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพจนทำให้เกิดความพึงพอใจในชีวิตมากขึ้นด้วย อีกทั้งปัจจุบันความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีเพิ่มมากขึ้น และสิ่งแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไป การศึกษาจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้ผู้สูงอายุมีความรู้ และประสบการณ์มากขึ้น ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ตั้งสมมติฐานว่าผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาแตกต่างกันมีความพึงพอใจในชีวิตแตกต่าง

3.5.4 ฐานะทางเศรษฐกิจ

สปริทเซอร์ และ ซินเดอร์ (อุม่าพร อุดมทรัพย์ากุล. 2536 : 12. ; อ้างอิงจาก Sprietzer and Snyder.1974 : 454-458) พบจากศึกษาผู้สูงอายุในกลุ่มที่มีอายุ 65 ปีขึ้นไปว่า ความพอใจในฐานะทางการเงินมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความพึงพอใจในชีวิต

ฮัทชิสัน; แฟรนอน; และวิลสัน (Hutchison, A.; Farndon, J. & Wilson, R.. 1975: 391) ได้ทดสอบนัยสำคัญของสถานภาพสมรสที่มีต่อขวัญ และความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุที่มีรายได้ต่ำและยากจน พบว่ายิ่งผู้สูงอายุมีรายได้ต่ำมากเท่าไร การประเมินสภาพความสุขและความพึงพอใจในชีวิตก็ยิ่งต่ำมากเท่านั้น ความเปล่าเปลี่ยวและความกังวลจะยิ่งสูงขึ้น โดยไม่เกี่ยวกับสถานภาพสมรส แสดงให้เห็นว่ารายได้ซึ่งสามารถส่งผลต่อฐานะทางเศรษฐกิจของแต่ละบุคคลมีความสัมพันธ์โดยตรงกับความพึงพอใจในชีวิต

ศรีเรือน แก้วกังวาล (2533: 1-13) ศึกษาตัวแปรทางสังคมจิตวิทยาที่สัมพันธ์กับความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุไทยช่วงอายุ 60 - 70 ปี จำนวน 439 คน โดยแบ่งกลุ่มผู้สูงอายุตามสภาพภูมิศาสตร์ 4 กลุ่ม คือ กรุงเทพมหานคร ภาคอีสาน ภาคเหนือ และภาคใต้ ผลการศึกษาพบว่าการเงินมีความสำคัญต่อความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานครมากที่สุด ทั้งนี้เพราะผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานครมีความจำเป็นต้องคิดถึงสถานภาพทางการเงิน ซึ่งเป็นหลักประกันความมั่นคงในฐานะความเป็นอยู่และการดำรงชีวิตประจำวัน

เกรย์ และคนอื่น ๆ (Gray; et al. 1992: 205-218) ศึกษาเรื่องความสามารถในการรับรู้ต่อสภาพสังคมที่เป็นตัวกำหนดความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุในสหรัฐอเมริกาปี ค.ศ. 1992 พบว่าความพึงพอใจต่อรายได้มีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ

สุวิมล พนาวัดนกุล (2534 : 28) ศึกษาเรื่องอัตมโนทัศน์ ความสามารถในการดูแลตนเองและคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในปี 2535 จำนวน 106 คนโดยวัดคุณภาพชีวิตในด้านความสุขและความพึงพอใจในชีวิต พบว่ารายได้มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความสุขและความพึงพอใจในชีวิต

พวงผกา ชื่นแสงเนตร (2538 : 88,95) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ โดยส่วนหนึ่งของการศึกษาดังกล่าวพบว่า ความเพียงพอของรายได้ เป็นปัจจัยหนึ่งที่

มีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจในชีวิตอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.001 โดยที่ผู้สูงอายุที่มีรายได้พอใช้ หรือเหลือเก็บมีความพึงพอใจในชีวิตสูงกว่าผู้ที่ประเมินว่า รายได้ไม่พอใช้

จากการประมวลเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยยืนยันได้ว่า ฐานะทางเศรษฐกิจมีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจในชีวิต และฐานะทางเศรษฐกิจของผู้สูงอายุน่าจะเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุแต่ละคนให้แตกต่างกัน ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ตั้งสมมติฐานว่าผู้สูงอายุที่มีฐานะทางเศรษฐกิจแตกต่างกัน มีความพึงพอใจในชีวิตแตกต่างกัน

3.5.5 ลักษณะครอบครัวของผู้สูงอายุ

เกริกศักดิ์ บุญญานุกพงศ์ และคณะ (2533 : 70) ทำการศึกษาชีวิตผู้สูงอายุในจังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 340 คน พบว่า ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่กับลูกหลานได้รับการดูแลจากบุตรหลานมีความวิตกกังวลน้อยกว่าผู้สูงอายุที่ไม่มีลูกหลานอยู่ด้วย และจะมีการดูแลตนเองโดยทั่วไปสูงกว่าผู้สูงอายุที่อยู่คนเดียว ผู้สูงอายุรู้สึกที่ตนเองยังมีคุณค่าและเห็นความสำคัญของตนเอง ทำให้เกิดความรู้สึกสบายใจ มองเห็นคุณค่าของตนเอง ย่อมส่งผลให้สภาวะจิตใจดีไปด้วย พบว่า ลักษณะการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุมีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ ทำให้ผู้สูงอายุ ไม่รู้สึกอ้างว้างเดียวดาย ทำให้สุขภาพจิตดีไปด้วย

จากการประมวลเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยยืนยันได้ว่า ลักษณะครอบครัวของผู้สูงอายุมีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจในชีวิต และลักษณะครอบครัวของผู้สูงอายุน่าจะเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุแต่ละคนให้แตกต่างกัน ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ตั้งสมมติฐานว่าผู้สูงอายุที่มีลักษณะครอบครัวแตกต่างกัน มีความพึงพอใจในชีวิตแตกต่างกัน

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสัมพันธภาพในครอบครัวกับความพึงพอใจในชีวิต

สุธีรา นุ้ยจันทร์(2530 : 1) ได้ศึกษาบทบาทของครอบครัวในการดูแลผู้สูงอายุศึกษาเฉพาะกรณีครอบครัวผู้ใช้บริการทางสังคมผู้สูงอายุดินแดงและครอบครัวสมาชิกชมรมผู้สูงอายุ โรงพยาบาลสงฆ์ ในปี พ.ศ. 2530 มีวัตถุประสงค์เพื่อทราบถึงลักษณะความสัมพันธ์ในครอบครัว บทบาทครอบครัวในการดูแลผู้สูงอายุและความต้องการบริการสังคมผู้สูงอายุของครอบครัวดังกล่าว รวมทั้งเสนอแนะแนวทางในการส่งเสริมบทบาทของครอบครัว โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือ

ผลการศึกษา พบว่า ความสัมพันธ์ในครอบครัวอยู่ในทางที่ดี กล่าวคือกลุ่มตัวอย่างและผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในกิจกรรมประจำวันของครอบครัวทุกวัน มีการแลกเปลี่ยนข่าวสารและประสบการณ์ร่วมกันบ่อย ๆ มีการยอมรับซึ่งกันและกันมีความรักใคร่ผูกพันกันดี มีการช่วยเหลือเกื้อกูลที่ถ้อยอาศัยกันทุกเรื่อง

มารศรี นุชแสงพลี(2532 : 1) ได้ศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ ศึกษากรณีผู้สูงอายุในชุมชนบ่อนไก่ กรุงเทพมหานคร เมื่อ พ.ศ. 2532 มีวัตถุประสงค์เพื่อ

ศึกษาถึงระดับความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุและปัจจัยต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ กลุ่มประชากรที่ศึกษาคือ ผู้สูงอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป จำนวน 197 ราย เครื่องมือวิจัยคือแบบสอบถาม

ผลการศึกษา พบว่า ผู้สูงอายุที่มีงานอดิเรกในเวลาว่าง และมีความถนัดในการปฏิสัมพันธ์กับบุตรหลานสูง จะเป็นผู้ที่มีความพึงพอใจในชีวิตสูง

อาพร สุขสวัสดิ์(2534 : 17) ได้ศึกษาบทบาทของครอบครัวในการดูแลผู้สูงอายุในเขตเทศบาลและนอกเขตเทศบาล : ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอพระนครศรีอยุธยา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะความสัมพันธ์ในครอบครัว ระหว่างสมาชิกครอบครัว (บุตร) กับผู้สูงอายุและบทบาทของครอบครัวในการดูแลผู้สูงอายุในเขตเทศบาลและนอกเขตเทศบาล ของอำเภอพระนครศรีอยุธยา ทั้งนี้ได้แบ่งบทบาทการดูแลผู้สูงอายุเป็น 4 ด้าน คือบทบาทการดูแลทางด้านร่างกาย ด้านอารมณ์ จิตใจ ด้านสังคม และด้านเศรษฐกิจของผู้สูงอายุ ประชากรที่ใช้ในการศึกษา คือบุตร บุตรบุญธรรม บุตรเขย หรือบุตรสะใภ้ คนใดก็ได้ ครอบครัวละ 1 คน แบ่งเป็นสมาชิกครอบครัวที่อยู่ในเขตเทศบาลจำนวน 198 คน และนอกเขตเทศบาลจำนวน 198 คน ผู้ศึกษาจัดกรอบแนวคำถามเพื่อสัมภาษณ์กลุ่มประชากร

ผลการศึกษา พบว่า

1. ลักษณะความสัมพันธ์ในครอบครัวระหว่างสมาชิกครอบครัวกับผู้สูงอายุ ทั้งในเขตเทศบาลและนอกเขตเทศบาล เป็นไปในทางที่ดีต่อกัน กล่าวคือ มีการช่วยเหลือ ดูแลเอาใจใส่เกื้อกูลซึ่งกันและกัน ส่วนใหญ่สามัคคีปรองดองกันมีความรักใคร่ผูกพันทางอารมณ์ต่อกันดี มีการรับประทานอาหารเย็นร่วมกัน มีปฏิสัมพันธ์แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์ในแต่ละวันร่วมกัน แม้จะมีความขัดแย้งกันบ้างแต่ก็นาน ๆ ครั้ง ส่วนใหญ่แล้วบุตรก็ยังคงให้ความสำคัญยอมรับและขอคำปรึกษาหารือผู้สูงอายุ เมื่อมีปัญหาในเรื่องต่าง ๆ

2. บทบาทของครอบครัวในการดูแลผู้สูงอายุพบว่า ครอบครัวส่วนใหญ่ทั้งในเขตเทศบาลและนอกเขตเทศบาล มีบทบาทในการดูแลผู้สูงอายุด้านร่างกาย ด้านอารมณ์ จิตใจ ได้มาก และด้านสังคมได้ค่อนข้างมาก โดยในเขตเทศบาลจะให้การดูแลด้านร่างกาย ด้านอารมณ์ จิตใจ ได้น้อยกว่านอกเขตเทศบาล แต่จะให้การดูแลด้านสังคมได้มากกว่านอกเขตเทศบาล ส่วนบทบาทการดูแลผู้สูงอายุด้านเศรษฐกิจนั้น ส่วนใหญ่ทั้งในเขตเทศบาลและนอกเขตเทศบาลจะให้การดูแลได้น้อย

จากการศึกษาผลงานวิจัย พบว่า ผู้สูงอายุยังอยู่ในแวดวงใกล้ชิดของครอบครัว มีกิจกรรมร่วมกับบุตรหลาน และได้รับการดูแลเอาใจใส่ตลอดจนได้รับความเคารพนับถือจากบุตรหลานเป็นอย่างดี ได้รับการช่วยเหลือในชีวิตประจำวัน ตลอดจนมีบทบาทเป็นที่ปรึกษาของครอบครัว

ในส่วนของการให้เวลากับผู้สูงอายุ พบว่า บุตรหลานมีเวลาให้กับผู้สูงอายุไม่มากนัก เพราะต้องออกไปทำงานนอกบ้าน พบว่าความต้องการของผู้สูงอายุคือช่วยบุตรหลานทำกิจกรรมต่าง ๆ ส่วนปัญหาที่พบคือ ความคิดเห็นไม่ตรงกับบุตรแต่นับว่ามีน้อย ปัญหาส่วนใหญ่จะเป็นปัญหาด้านสุขภาพเศรษฐกิจ

เขมิกา ยามะรัต (2527 : 1) ได้ศึกษาเรื่อง ความพึงพอใจในชีวิตของคนชรา : ศึกษากรณีข้าราชการบำนาญกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ พบว่าผู้สูงอายุที่มีความสัมพันธ์ที่ดีกับครอบครัว มีความพึงพอใจในชีวิตสูงกว่าผู้สูงอายุที่อยู่ร่วมกับครอบครัวแต่มีความสัมพันธ์กันไม่ดี

จากการประมวลเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งหมดข้างต้น ผู้วิจัยคาดว่า ผู้สูงอายุที่มีสัมพันธภาพในครอบครัวในระดับสูง น่าจะมีความพึงพอใจในชีวิตในระดับสูงด้วย ผู้วิจัยจึงตั้งสมมุติฐานว่าสัมพันธภาพในครอบครัวมีความสัมพันธ์ทางบวกกับความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ

บทที่ 3

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

1. การกำหนดประชากรและการเลือกกลุ่มตัวอย่าง
2. การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า
3. การเก็บรวบรวมข้อมูล
4. การจัดกระทำและการวิเคราะห์ข้อมูล

1. การกำหนดประชากรและการเลือกกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า เป็นผู้สูงอายุที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป ที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลนครสวรรค จังหวัดนครสวรรค

การเลือกกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ เป็นผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลนครสวรรค จังหวัดนครสวรรค ที่สามารถให้ข้อมูลและเป็นกลุ่มตัวอย่างที่ครอบคลุมตัวแปรที่ศึกษา โดยใช้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 200 คน

2. การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าในครั้งนี้ ประกอบด้วย

ตอนที่ 1 แบบสอบถามข้อมูลพื้นฐานส่วนบุคคล เป็นแบบสอบถามที่ให้เลือกตอบ (Check List) ซึ่งเป็นข้อมูลพื้นฐานของผู้สูงอายุ ที่ประกอบไปด้วยข้อมูลเกี่ยวกับ เพศ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา สถานะทางเศรษฐกิจ และลักษณะครอบครัวของผู้สูงอายุ

ตอนที่ 2 แบบสอบถามสัมพันธภาพในครอบครัว เป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ซึ่งประกอบไปด้วยคำถามที่เกี่ยวกับ สัมพันธภาพในครอบครัวของผู้สูงอายุ

ตอนที่ 3 แบบสอบถามความพึงพอใจในชีวิต เป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ซึ่งประกอบไปด้วยคำถามที่เกี่ยวกับความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ

ขั้นตอนในการสร้างเครื่องมือ

ตอนที่ 1 แบบสอบถามข้อมูลพื้นฐานส่วนบุคคล

ผู้วิจัยทำการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ รวมทั้งศึกษาปัจจัยทางด้านชีวสังคม ที่ส่งผลให้สัมพันธภาพในครอบครัวและความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุแตกต่างกัน และข้อมูลพื้นฐานที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุที่เป็นกลุ่มประชากรที่ศึกษา ซึ่งจากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องทั้งหมด ในการสร้างแบบสอบถามข้อมูลพื้นฐานส่วนบุคคล ผู้วิจัยได้สร้างแบบสอบถามเป็นแบบให้เลือกตอบ และทำการสรุปคำถามที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลส่วนบุคคลดังนี้ เพศ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา ฐานะทางเศรษฐกิจ และลักษณะครอบครัวของผู้สูงอายุ เป็นแบบสอบถามแบบให้เลือกตอบ (Check List)

ตัวอย่าง ตอนที่ 1 แบบสอบถามข้อมูลพื้นฐานส่วนบุคคล

คำชี้แจง : กรุณาใส่เครื่องหมาย **P** ลงใน หน้าข้อความที่ตรงกับข้อมูลส่วนตัวของท่านตามความเป็นจริงมากที่สุด

1. เพศ

ชาย

หญิง

2. สถานภาพสมรส

คู่

โสด

หม้าย/หย่า/แยกกันอยู่

3. ระดับการศึกษา

ต่ำกว่ามัธยมศึกษา

มัธยมศึกษาขึ้นไป

4. ฐานะทางเศรษฐกิจ

มีเงินใช้จ่ายไม่เพียงพอ

มีเงินใช้จ่ายเพียงพอ

มีเงินใช้จ่ายเกินพอ

5. ลักษณะครอบครัวของผู้สูงอายุ

ครอบครัวเดี่ยว

ครอบครัวขยาย

ตอนที่ 2 แบบสอบถามสัมพันธภาพในครอบครัว

ผู้วิจัยทำการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสัมพันธภาพในครอบครัว ซึ่งจากการทบทวนเอกสารทั้งหมด ผู้วิจัยสร้างแบบสอบถามสัมพันธภาพในครอบครัว ซึ่งข้อคำถามหรือเนื้อหาบางส่วนผู้วิจัยปรับปรุงจากแบบสอบถามของ รัตนา สนิธิรภาพ (2541) โดยแบบสอบถามสัมพันธภาพในครอบครัวเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ที่มีคำตอบ 3 ตัวเลือก ได้แก่ เป็นประจำ บางครั้ง ไม่เคย โดยมีข้อคำถามทั้งทางบวกและทางลบ

ตัวอย่าง ตอนที่ 2 แบบสอบถามสัมพันธภาพในครอบครัว

คำชี้แจง : จากประโยคข้างล่างต่อไปนี้ ให้ท่านพิจารณาว่าเป็นประสบการณ์ที่เกิดขึ้นกับตัวท่านเองบ่อยมากน้อยเพียงไร แล้วกาเครื่องหมาย **P** ลงในช่องคำตอบที่ตรงกับความรู้สึกนึกคิดของท่านมากที่สุด เพียงข้อละ 1 คำตอบ (กรุณาตอบทุกข้อ)

ข้อความ	เป็นประจำ	บางครั้ง	ไม่เคย
0 ท่านกับสมาชิกในครอบครัวพูดคุย สันถรรค์กันในเรื่องต่าง ๆ			
00 สมาชิกในครอบครัวพาท่านไปพบแพทย์ เมื่อท่านรู้สึกไม่สบาย			

เกณฑ์การให้คะแนน กำหนดค่าการให้คะแนนดังนี้

	เป็นประจำ	บางครั้ง	ไม่เคย
ข้อความทางบวก	3	2	1
ข้อความทางลบ	1	2	3

เกณฑ์การแปลความหมาย คะแนนเฉลี่ยสัมพันธภาพในครอบครัวโดยรวม ซึ่งได้กำหนดช่วงคะแนนและความหมายเป็น 3 ระดับ ดังนี้

1. ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ 2.34-3.00 หมายความว่า สัมพันธภาพในครอบครัวอยู่ในระดับสูง
2. ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ 1.67-2.33 หมายความว่า สัมพันธภาพในครอบครัวอยู่ในระดับปานกลาง
3. ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ 1.00-1.66 หมายความว่า สัมพันธภาพในครอบครัวอยู่ในระดับต่ำ

วิธีการหาคุณภาพของแบบสอบถามสัมพันธภาพในครอบครัว

1. การหาความเที่ยงตรง (Validity) ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นให้ผู้ทรงคุณวุฒิ 3 ท่าน ตรวจสอบความเหมาะสมทางด้านเนื้อหาและภาษาที่ใช้ในข้อคำถามให้สอดคล้องกับนิยามปฏิบัติการ แล้วนำมาปรับปรุงก่อนนำไปใช้

2. การหาค่าอำนาจจำแนก (Discrimination) ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแล้วจำนวน 24 ข้อคำถาม ไปทดลองใช้ (Try Out) กับผู้สูงอายุที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 100 คน แล้วนำมาตรวจให้คะแนนตามเกณฑ์ที่กำหนด เพื่อหาค่าอำนาจจำแนกรายข้อด้วยวิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างคะแนนรายข้อกับคะแนนรวม โดยใช้สูตรของเพียร์สัน (Pearson Product Moment Correlation) แล้วเลือกข้อคำถามที่มีค่าตั้งแต่ .2 ขึ้นไป ได้แบบสอบถามที่นำไปใช้กับกลุ่มตัวอย่างจริง จำนวน 18 ข้อคำถาม

3. การหาความเชื่อมั่น (Reliability) ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามมาหาค่าความเชื่อมั่นโดยใช้วิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์ของ แอลฟา (α - Coefficient) ตามวิธีของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) โดยผลจากการหาความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม ได้ค่าสัมประสิทธิ์ของแอลฟา .72

ตอนที่ 3 แบบสอบถามความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ

ในการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ ผู้วิจัยใช้แบบทดสอบของนิวการ์เทนและคนอื่น ๆ ที่ ศรีเรือน แก้วกังวาล (2530 :2-3,18) ได้นำมาแปลและปรับปรุงเป็นภาษาไทย ซึ่งเป็นแบบทดสอบแบบประมาณค่า (Rating Scale) ที่ใช้วัดความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุโดยตรงจะประกอบไปด้วยข้อคำถามจำนวน 18 ข้อ ที่แบ่งเป็นกลุ่มได้ 3 กลุ่ม (1) ความมีชีวิตชีวา และความชื่นชมชีวิต (2) ความรู้สึกว่าตนประสบความสำเร็จในชีวิต (3) ลักษณะอารมณ์

โดยคำว่า ความพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ ตามความหมายของแบบทดสอบนี้ได้แก่

- (ก) ความรู้สึกว่ามีความสุข
- (ข) ความรู้สึกอึดอัดใจ
- (ค) ความรู้สึกว่าตนมีค่า
- (ง) ความรู้สึกพอใจในตนเอง
- (จ) ความรู้สึกยอมรับความสำเร็จและความล้มเหลวในชีวิต
- (ฉ) การเห็นแง่ดีของตน
- (ช) การมองโลกในแง่ดี
- (ซ) การเห็นแง่ดีของผู้อื่น
- (ต) ความรู้สึกยอมรับสภาพร่างกายตามวัยของตน

ซึ่งในข้อคำถามและเนื้อหาในแบบทดสอบเป็นแบบเลือกตอบที่มีคำตอบ 5 ตัวเลือก

ได้แก่

1. ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง
2. ไม่เห็นด้วย
3. ไม่แน่ใจ
4. เห็นด้วย
5. เห็นด้วยอย่างยิ่ง

ตัวอย่าง ตอนที่ 3 แบบทดสอบความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ

คนเรามีความรู้สึกนึกคิดมองดูตัวเอง รับรู้สิ่งต่าง ๆ ไปตามวัยของตน เราอยากทราบว่าท่านมองดูชีวิตตัวเองในปัจจุบันอย่างไร ข้อความข้างล่าง 18 ข้อ เป็นคำถามเกี่ยวกับการมองตัวเองในแบบต่าง ๆ โปรดกาเครื่องหมาย (P) ลงในช่องที่ท่านเห็นว่าตรงกับความคิดเห็นของท่านมากที่สุด

ข้อคำถาม	1.ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง	2.ไม่เห็นด้วย	3.ไม่แน่ใจ	4.เห็นด้วย	5.เห็นด้วยอย่างยิ่ง
0 เมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ ฉันรู้สึกกังวลใจ					
00 ฉันได้ทำกิจกรรมที่น่าสนใจในชีวิตอยู่เสมอ					

เกณฑ์การให้คะแนนความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ

แบบทดสอบความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุนั้น ประกอบไปด้วยข้อคำถาม จำนวน 18 ข้อ ซึ่งมีเกณฑ์การให้คะแนนที่กำหนดไว้ 2 กรณี

กรณีที่ 1 ข้อคำถาม 1,4,6,8,9,11,12,13,14,17 มีความหมายด้านบวก กำหนดการให้คะแนนดังนี้

เห็นด้วยอย่างยิ่ง	=	5	คะแนน
เห็นด้วย	=	4	คะแนน
ไม่แน่ใจ	=	3	คะแนน
ไม่เห็นด้วย	=	2	คะแนน
ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง	=	1	คะแนน

กรณีที่ 2 ข้อคำถาม 2,3,5,7,10,15,16,18 มีความหมายด้านลบ กำหนดการให้คะแนนดังนี้

เห็นด้วยอย่างยิ่ง	=	1	คะแนน
เห็นด้วย	=	2	คะแนน
ไม่แน่ใจ	=	3	คะแนน
ไม่เห็นด้วย	=	4	คะแนน
ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง	=	5	คะแนน

เกณฑ์การแปลความหมาย

เกณฑ์การแปลความหมายของค่าเฉลี่ยเป็นรายชื่อโดยการรวมคะแนน และนำคะแนนทั้งหมดมารวมกันแล้ว หาดด้วยจำนวนข้อของแบบทดสอบ ซึ่งได้กำหนดช่วงคะแนนและความหมายเป็น 5 ระดับ ดังนี้

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ 4.21-5.00 หมายถึงผู้สูงอายุมีความพึงพอใจในชีวิตในระดับมากที่สุด

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ 3.41-4.20 หมายถึงผู้สูงอายุมีความพึงพอใจในชีวิตในระดับมาก

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ 2.61-3.40 หมายถึงผู้สูงอายุมีความพึงพอใจในชีวิตในระดับปานกลาง

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ 1.81-2.60 หมายถึงผู้สูงอายุมีความพึงพอใจในชีวิตในระดับน้อย

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ 1.00-1.80 หมายถึงผู้สูงอายุมีความพึงพอใจในชีวิตในระดับน้อยที่สุด

วิธีการหาคุณภาพแบบสอบถามความพึงพอใจชีวิตของผู้สูงอายุ

ผู้วิจัยได้นำแบบทดสอบของ นิกวาร์เทนและคนอื่น ๆ ที่ ศรีเรื่อน แก้วกังวาล ได้นำมาแปลและปรับปรุงเป็นภาษาไทย ซึ่งเป็นแบบทดสอบที่ใช้วัดความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุโดยตรง มาใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ซึ่งทาง ศรีเรื่อน แก้วกังวาล ได้นำมาหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ของคนไทยไว้แล้ว และพบว่ามีค่าความเชื่อมั่น (.86)(n=150) และผู้วิจัยได้นำแบบทดสอบดังกล่าวมาหาค่าความเชื่อมั่นอีกครั้งหนึ่งได้ค่าความเชื่อมั่น (.79)(n=50)

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการเก็บข้อมูลโดยวิธีสัมภาษณ์ด้วยตนเอง มีการดำเนินการวิจัยตามลำดับดังต่อไปนี้

1. นำหนังสือแนะนำตัวขออนุญาตเก็บข้อมูลจากคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ถึง ผู้อำนวยการกองสวัสดิการสังคมเทศบาลนครสุวรรณคี จังหวัดนครสวรรค์ และเจ้าหน้าที่เทศบาลนครสุวรรณคี จังหวัดนครสวรรค์ เพื่อขอข้อมูล รายละเอียดของประชากรผู้สูงอายุที่อยู่ในเขตเทศบาลนครสุวรรณคี เพื่อนำข้อมูลไปใช้ในการดำเนินงานวิจัย

- 2.เมื่อได้รับข้อมูลและรายละเอียดผู้สูงอายุในเขตเทศบาลนครสวรรค์ ผู้วิจัยจึงทำการสุ่มกลุ่มตัวอย่าง และขอพบกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เพื่อแนะนำตัวและชี้แจงรายละเอียดในการเก็บรวบรวมข้อมูล
- 3.แนะนำตัวกับกลุ่มตัวอย่าง เพื่อขอความร่วมมือในการเข้าร่วมวิจัยและอธิบายรายละเอียดของการวิจัยแก่กลุ่มตัวอย่างที่ยินยอมเข้าร่วมการวิจัย
- 4.เริ่มทำการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างโดยใช้แบบสอบถามที่เตรียมไว้ภายหลังจากการพูดคุยสร้างความคุ้นเคยกับกลุ่มตัวอย่าง
- 5.ผู้วิจัยรวบรวมตรวจสอบความสมบูรณ์และถูกต้องของแบบสอบถามทั้งหมด ก่อนนำไปวิเคราะห์ข้อมูลตามวิธีการทางสถิติต่อไป

4. การจัดทำและการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามทั้ง 3 ตอน มาวิเคราะห์ด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS for window และการทดสอบสมมติฐานครั้งนี้ยอมรับความมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยมีวิธีจัดทำกับข้อมูลดังกล่าว ดังนี้

- 1.วิเคราะห์ข้อมูลส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ความถี่ ร้อยละ และค่าเฉลี่ย
- 2.วิเคราะห์ระดับสัมพันธภาพในครอบครัว และระดับความพึงพอใจในชีวิต ของกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน
- 3.วิเคราะห์การเปรียบเทียบสัมพันธภาพในครอบครัว และความพึงพอใจในชีวิตของกลุ่มตัวอย่าง ตามตัวแปรชีวสังคม โดยใช้ สถิติที (t-test) และใช้สถิติการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One-Way ANOVA) หรือทดสอบค่าเอฟ (F-test)
- 4.วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างสัมพันธภาพในครอบครัว และความพึงพอใจในชีวิตของกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (Pearson's product moment correlation)

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

n	แทน จำนวนของกลุ่มตัวอย่าง
\bar{X}	แทน ค่าเฉลี่ย (Mean)
S.D.	แทน ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)
t	แทน ค่าสถิติที่ใช้พิจารณา t - Distribution
F	แทน ค่าสถิติที่ใช้พิจารณา F - Distribution
SS	แทน ผลบวกกำลังสองของคะแนนเบี่ยงเบนยกกำลังสอง (Sum of square)
MS	แทน ค่าเฉลี่ยของผลบวกของคะแนนเบี่ยงเบนยกกำลังสอง (Mean of square)
df	แทน ค่าของขั้นแห่งความอิสระ
p	แทน ค่าของความน่าจะเป็น (Probability)
*	แทน มีนัยสำคัญที่ระดับ .05

การวิเคราะห์ข้อมูล

การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล ในการวิจัยเรื่อง สัมพันธภาพในครอบครัวกับความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ ในเขตเทศบาลนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ ผู้วิจัยนำ ข้อมูลที่ได้จากการตอบแบบสอบถามสัมพันธภาพในครอบครัว และ แบบทดสอบความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ จำนวน 200 คน มาวิเคราะห์ และนำเสนอผลการวิเคราะห์ โดยใช้ตารางประกอบคำบรรยาย ซึ่งแบ่งการบรรยายออกเป็น 4 ตอนดังรายละเอียดต่อไปนี้

ตอนที่ 1 วิเคราะห์ข้อมูลส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้การแสดงจำนวนคน และร้อยละ

ตอนที่ 2 วิเคราะห์ระดับสัมพันธภาพในครอบครัว และ ระดับความพึงพอใจในชีวิต ของกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ตอนที่ 3 วิเคราะห์การเปรียบเทียบสัมพันธภาพในครอบครัว และความพึงพอใจในชีวิตของกลุ่มตัวอย่าง ตามตัวแปรชีวสังคม โดยใช้ สถิติค่าที (t-test) และใช้สถิติการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One-Way ANOVA) หรือทดสอบค่าเอฟ (F-test)

ตอนที่ 4 วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างสัมพันธภาพในครอบครัว กับความพึงพอใจในชีวิตของกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (Pearson's product moment correlation)

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ตอนที่ 1 วิเคราะห์ข้อมูลส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่างโดยแสดงจำนวนคน และร้อยละ

1.1 การวิเคราะห์ ข้อมูลส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งเป็นผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ แสดงข้อมูล เพศ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา สถานะทางเศรษฐกิจ และลักษณะครอบครัวของผู้สูงอายุ โดยแสดงจำนวนคน (n) และ ร้อยละ (%) ผลปรากฏดังตาราง 2

ตาราง 2 แสดงจำนวนคน (n) และ ร้อยละ (%) ของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตาม เพศ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา สถานะทางเศรษฐกิจ และลักษณะครอบครัว

ตัวแปร	จำนวนคน (n)	ร้อยละ (%)
เพศ		
ชาย	89	44.5
หญิง	111	55.5
สถานภาพสมรส		
คู่	112	56.0
โสด	33	16.5
หม้าย/หย่า/แยกกันอยู่	55	27.5
ระดับการศึกษา		
ต่ำกว่ามัธยมศึกษา	164	82.0
มัธยมศึกษาขึ้นไป	36	18.0
สถานะทางเศรษฐกิจ		
มีเงินใช้จ่ายไม่เพียงพอ	75	37.5
มีเงินใช้จ่ายเพียงพอ	106	53.0
มีเงินใช้จ่ายเกินพอ	19	9.5

ตาราง 2 (ต่อ)

ตัวแปร	จำนวนคน (n)	ร้อยละ (%)
ลักษณะครอบครัว ๗		
ครอบครัวเดี่ยว	138	69.0
ครอบครัวขยาย	62	31.0

จากตาราง 2 แสดงให้เห็นว่า

1. ผู้สูงอายุส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 111 คน คิดเป็นร้อยละ 55.5 และส่วนเพศชาย มีจำนวน 89 คน คิดเป็นร้อยละ 44.5

2. สถานภาพสมรสของผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีสถานภาพสมรสคู่ จำนวน 112 คน คิดเป็นร้อยละ 56.0 รองลงมาเป็นสถานภาพ หม้าย/หย่า/แยกกันอยู่ จำนวน 55 คน คิดเป็นร้อยละ 27.5 และส่วนน้อยมีสถานภาพสมรสโสด จำนวน 33 คน คิดเป็นร้อยละ 16.5

3. ระดับการศึกษาของผู้สูงอายุ ส่วนใหญ่อยู่ในระดับต่ำกว่ามัธยมศึกษา จำนวน 164 คน คิดเป็นร้อยละ 82.0 และส่วนอยู่ในระดับมัธยมศึกษาขึ้นไป จำนวน 36 คน คิดเป็นร้อยละ 18.0

4. ฐานะทางเศรษฐกิจของผู้สูงอายุ ส่วนใหญ่มีเงินใช้จ่ายเพียงพอ จำนวน 106 คน คิดเป็นร้อยละ 53.0 รองลงมาไม่มีเงินใช้จ่ายไม่เพียงพอ จำนวน 75 คน คิดเป็นร้อยละ 37.5 และส่วนน้อยมีเงินใช้จ่ายเกินพอ จำนวน 19 คน คิดเป็นร้อยละ 9.5

5. ลักษณะครอบครัวของผู้สูงอายุ ส่วนใหญ่มีลักษณะครอบครัวเดี่ยว จำนวน 138 คน คิดเป็นร้อยละ 69.0 และลักษณะครอบครัวขยาย จำนวน 62 คน คิดเป็นร้อยละ 31.0

ตอนที่ 2 วิเคราะห์ระดับสัมพันธภาพในครอบครัว และระดับความพึงพอใจในชีวิตผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ โดยใช้ค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)

2.1 การวิเคราะห์ระดับสัมพันธภาพในครอบครัวของผู้สูงอายุ ตามสถานภาพสมรส ระดับการศึกษา ฐานะทางเศรษฐกิจ และ ลักษณะครอบครัวของผู้สูงอายุ โดยการแสดงค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และใช้เกณฑ์ในการแปลผลเพื่อแบ่งระดับสัมพันธภาพในครอบครัวของผู้สูงอายุ

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ 2.34 - 3.00 หมายความว่า ผู้สูงอายุมีสัมพันธภาพในครอบครัวระดับสูง
 ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ 1.67 - 2.33 หมายความว่า ผู้สูงอายุมีสัมพันธภาพในครอบครัวระดับระดับ

ปานกลาง

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ 1.00 - 1.66 หมายความว่า ผู้สูงอายุมีสัมพันธภาพในครอบครัวระดับระดับต่ำ

ตาราง 3 แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของสัมพันธภาพในครอบครัวของผู้สูงอายุ ตาม เพศ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษาฐานะทางเศรษฐกิจ และลักษณะครอบครัว

ตัวแปร	\bar{X}	S.D.	ระดับ
เพศ			
ชาย	1.92	.43	ปานกลาง
หญิง	2.09	.45	ปานกลาง
สถานภาพสมรส			
คู่	2.12	.47	ปานกลาง
โสด	1.98	.32	ปานกลาง
หม้าย/หย่า/แยกกันอยู่	1.83	.39	ปานกลาง
ระดับการศึกษา			
ต่ำกว่ามัธยมศึกษา	2.02	.46	ปานกลาง
มัธยมศึกษาขึ้นไป	2.01	.42	ปานกลาง
ฐานะทางเศรษฐกิจ			
มีเงินใช้จ่ายไม่เพียงพอ	2.04	.42	ปานกลาง
มีเงินใช้จ่ายเพียงพอ	2.00	.46	ปานกลาง
มีเงินใช้จ่ายเกินพอ	2.01	.51	ปานกลาง
ลักษณะครอบครัว ๕			
ครอบครัวเดี่ยว	2.11	.43	ปานกลาง
ครอบครัวขยาย	1.81	.41	ปานกลาง
สัมพันธภาพในครอบครัวโดยรวม			
	2.02	.45	ปานกลาง

จากตาราง 3 แสดงให้เห็นว่า

ผู้สูงอายุในเขตเทศบาลนครสวรรคร์ จังหวัดนครสวรรคร์ มีสัมพันธภาพในครอบครัวโดยรวมในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาในกลุ่มย่อยที่จำแนกตามตัวแปร เพศ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา ฐานะทางเศรษฐกิจ และลักษณะครอบครัว ๗ พบว่าผู้สูงอายุในกลุ่มต่าง ๆ นั้น มีสัมพันธภาพในครอบครัวในระดับปานกลาง

2.2 การวิเคราะห์ระดับความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ ตามเพศ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา ฐานะทางเศรษฐกิจ และลักษณะครอบครัว โดยการแสดงค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และใช้เกณฑ์ในการแปลผลเพื่อแบ่งระดับระดับความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ 4.21 - 5.00 หมายความว่า ผู้สูงอายุมีความพึงพอใจในชีวิตระดับสูง

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ 3.41 - 4.20 หมายความว่าผู้สูงอายุมีความพึงพอใจในชีวิตระดับค่อนข้าง

สูง

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ 2.61 - 3.40 หมายความว่า ผู้สูงอายุมีความพึงพอใจในชีวิตระดับปาน

กลาง

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ 1.81 - 2.60 หมายความว่าผู้สูงอายุมีความพึงพอใจในชีวิตระดับค่อนข้างต่ำ

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ 1.00 - 1.80 หมายความว่า ผู้สูงอายุมีความพึงพอใจในชีวิตระดับต่ำ

ตาราง 4 แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของความพึงพอใจในชีวิต ของผู้สูงอายุ ตาม เพศ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา ฐานะทางเศรษฐกิจ และ ลักษณะครอบครัว

ตัวแปร	\bar{X}	S.D.	ระดับ
เพศ			
ชาย	3.39	.39	ปานกลาง
หญิง	3.40	.36	ปานกลาง
สถานภาพสมรส			
คู่	3.40	.33	ปานกลาง
โสด	3.34	.32	ปานกลาง
หม้าย/หย่า/แยกกันอยู่	3.43	.33	ค่อนข้างสูง

ตาราง 4 (ต่อ)

ตัวแปร		\bar{X}	S.D.	ระดับ
ระดับการศึกษา	ต่ำกว่ามัธยมศึกษา	3.40	.33	ปานกลาง
	มัธยมศึกษาขึ้นไป	3.38	.33	ปานกลาง
ฐานะทางเศรษฐกิจ	มีเงินใช้จ่ายไม่เพียงพอ	3.46	.36	ค่อนข้างสูง
	มีเงินใช้จ่ายเพียงพอ	3.37	.30	ปานกลาง
	มีเงินใช้จ่ายเกินพอ	3.34	.28	ปานกลาง
ลักษณะครอบครัว ฯ	ครอบครัวเดี่ยว	3.41	.33	ค่อนข้างสูง
	ครอบครัวขยาย	3.37	.33	ปานกลาง
ความพึงพอใจในชีวิตโดยรวม		3.40	.33	ปานกลาง

จากตาราง 4 แสดงให้เห็นว่า

ผู้สูงอายุในเขตเทศบาลนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ มีความพึงพอใจในชีวิตโดยรวมในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาในกลุ่มย่อยที่จำแนกตามตัวแปร เพศ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา ฐานะทางเศรษฐกิจ และลักษณะครอบครัว ฯ ส่วนใหญ่ผู้สูงอายุในกลุ่มต่าง ๆ มีความพึงพอใจในชีวิตในระดับปานกลาง ส่วนผู้สูงอายุที่มีความพึงพอใจในชีวิตในระดับค่อนข้างสูง ได้แก่ ผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรสหม้าย/หย่า/แยกกันอยู่ ผู้สูงอายุที่มีเงินใช้จ่ายไม่เพียงพอ และผู้สูงอายุที่มีลักษณะครอบครัวเดี่ยว

ตอนที่ 3 การเปรียบเทียบสัมพันธภาพในครอบครัว และความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่าง ตามตัวแปรชีวสังคม โดยใช้ สถิติที (t-test) และใช้สถิติการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One-Way ANOVA) หรือทดสอบค่าเอฟ (F-test)

3.1 การเปรียบเทียบสัมพันธภาพในครอบครัวของผู้สูงอายุตามตัวแปรเพศ เพื่อทดสอบสมมติฐานดังนี้

สมมติฐานข้อที่ 1 ผู้สูงอายุเพศชายและผู้สูงอายุหญิง มีสัมพันธภาพในครอบครัวแตกต่างกัน

ตาราง 5 ผลการวิเคราะห์ความแตกต่างของคะแนน สัมพันธภาพในครอบครัวของผู้สูงอายุ ที่อาศัยอยู่ใน เขตเทศบาลนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามเพศ

	n	\bar{x}	S.D.	t	p
ผู้สูงอายุเพศชาย	89	1.92	.43	2.70*	.00
ผู้สูงอายุเพศหญิง	111	2.09	.45		

* $p < .05$

จากตาราง 5 พบว่า ผู้สูงอายุเพศชายและเพศหญิง ที่อาศัยอยู่ใน เขตเทศบาลนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ มีสัมพันธภาพในครอบครัว แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยเพศหญิงมีสัมพันธภาพในครอบครัวสูงกว่าเพศชาย ซึ่งสอดคล้องตามสมมติฐานข้อที่ 1

3.2 การเปรียบเทียบ สัมพันธภาพในครอบครัวตามตัวแปรสถานภาพสมรส เพื่อทดสอบสมมติฐานดังนี้

สมมติฐานข้อ 2 ผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรสคู่ มีสัมพันธภาพในครอบครัวสูงกว่าผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรส โสด หม้าย หย่า และแยกกันอยู่ผลปรากฏดังตาราง 6-7

ตาราง 6 ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียวของคะแนน สัมพันธภาพในครอบครัวของผู้สูงอายุ ที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ ตามตัวแปร สถานภาพสมรส

ตัวแปร	แหล่งความแปรปรวน	df	SS	MS	F	p
สถานภาพสมรส	ระหว่างกลุ่ม	2	3.14	1.570	8.387*	.00
	ภายในกลุ่ม	197	36.88	.187		
	รวม	199	40.02			

* $p < .05$

จากตาราง 6 พบว่า ผู้สูงอายุ ที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ ที่มีสถานภาพสมรสแตกต่างกัน มีสัมพันธภาพในครอบครัว แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่ง สอดคล้องตามสมมติฐานข้อที่ 2 และนำไปทดสอบความแตกต่างของคะแนนเฉลี่ยสัมพันธภาพในครอบครัวรายคู่ โดยใช้วิธี Least Significant Difference (LSD) ดังตาราง 7

ตาราง 7 ผลการทดสอบความแตกต่าง คะแนนสัมพันธภาพในครอบครัวรายคู่ของสถานภาพสมรสของผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์

สถานภาพสมรส	\bar{X}	หม้าย/หย่าร้าง/แยกกันอยู่	โสด	คู่
		1.83	1.98	2.12
หม้าย/หย่าร้าง/แยกกันอยู่	1.83	-	.15	.29*
โสด	1.98	-	-	.14
คู่	2.12	-	-	-

* $p < .05$

จากตาราง 7 พบว่า ผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรสคู่ มีสัมพันธภาพสูงกว่าผู้สูงอายุที่มีสถานภาพ หม้าย หย่าร้าง แยกกันอยู่ ส่วนคู่อื่น ไม่พบความแตกต่าง

3.3 การเปรียบเทียบสัมพันธภาพในครอบครัวของผู้สูงอายุตามตัวแปรระดับการศึกษา เพื่อทดสอบสมมติฐานดังนี้

สมมติฐานข้อ 3 ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาแตกต่างกัน มีสัมพันธภาพในครอบครัวแตกต่างกัน ผลปรากฏดังตาราง 8

ตาราง 8 ผลการวิเคราะห์ความแตกต่างของคะแนน สัมพันธภาพในครอบครัวของผู้สูงอายุ ที่อาศัยอยู่ใน เขตเทศบาลนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามระดับการศึกษา

	n	\bar{x}	S.D.	t	p
ต่ำกว่ามัธยมศึกษา	164	2.02	.46	.130	.89
มัธยมศึกษาขึ้นไป	36	2.01	.42		

จากตาราง 8 พบว่า ผู้สูงอายุ ที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ ที่มีระดับการศึกษาแตกต่างกัน มีสัมพันธภาพในครอบครัวไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่สอดคล้องตามสมมติฐานข้อที่ 3

3.4 การเปรียบเทียบสัมพันธภาพในครอบครัวของผู้สูงอายุตามฐานะทางเศรษฐกิจ เพื่อทดสอบสมมติฐานดังนี้

สมมติฐานข้อที่ 4 ผู้สูงอายุที่มีฐานะทางเศรษฐกิจแตกต่างกันมีสัมพันธภาพในครอบครัวแตกต่างกัน ผลปรากฏดังตาราง 9

ตาราง 9 ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียวของคะแนน สัมพันธภาพในครอบครัวของผู้สูงอายุ ที่อาศัยอยู่ใน เขตเทศบาลนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ ตามตัวแปร ฐานะทางเศรษฐกิจ

ตัวแปร	แหล่งความแปรปรวน	df	SS	MS	F	p
ฐานะทางเศรษฐกิจ	ระหว่างกลุ่ม	2	.055	.027	.135	.87
	ภายในกลุ่ม	197	39.97	.303		
	รวม	199	40.02			

จากตาราง 9 พบว่าผู้สูงอายุ ที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจแตกต่างกัน มีสัมพันธภาพในครอบครัวไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่สอดคล้องกับสมมติฐานข้อที่ 4

3.5 การเปรียบเทียบสัมพันธภาพในครอบครัวของผู้สูงอายุตามตัวแปรลักษณะครอบครัวของผู้สูงอายุ เพื่อทดสอบสมมติฐานดังนี้

สมมติฐานข้อที่ 5 ผู้สูงอายุที่มีลักษณะครอบครัวแตกต่างกัน มีสัมพันธภาพในครอบครัวแตกต่างกัน ผลปรากฏดังตาราง 10

ตาราง 10 ผลการวิเคราะห์ความแตกต่างของคะแนน สัมพันธภาพในครอบครัวของผู้สูงอายุ ที่อาศัยอยู่ใน เขตเทศบาลนครสุวรรณคี จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามลักษณะครอบครัวของผู้สูงอายุ

	n	\bar{x}	S.D.	t	p
ครอบครัวเดี่ยว	138	2.11	.43	4.60*	.00
ครอบครัวขยาย	62	1.81	.41		

* $p < .05$

จากตาราง 10 พบว่า ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ใน เขตเทศบาลนครสุวรรณคี จังหวัดนครสวรรค์ ที่มีลักษณะครอบครัวแตกต่างกัน มีสัมพันธภาพในครอบครัวแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งสอดคล้องตามสมมติฐานข้อที่ 5 โดยที่ผู้สูงอายุในครอบครัวเดี่ยวมีสัมพันธภาพในครอบครัวดีกว่าผู้สูงอายุในครอบครัวขยาย

3.6 การเปรียบเทียบความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุตามตัวแปรเพศ เพื่อทดสอบสมมติฐานดังนี้

สมมติฐานข้อที่ 6 ผู้สูงอายุเพศชายมีความพึงพอใจในชีวิตมากกว่าผู้สูงอายุเพศหญิง ผลปรากฏดังตาราง 11

ตาราง 11 ผลการวิเคราะห์ความแตกต่างของคะแนน ความพึงพอใจในชีวิต ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ใน
เขตเทศบาลนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามเพศ

	n	\bar{x}	S.D.	t	p
ผู้สูงอายุเพศชาย	89	3.39	.39	.075*	.94
ผู้สูงอายุเพศหญิง	111	3.40	.36		

*p<.05

จากตาราง 11 พบว่า ผู้สูงอายุเพศชายและเพศหญิงที่อาศัยอยู่ใน เขตเทศบาลนครสวรรค์
จังหวัดนครสวรรค์ มีความพึงพอใจในชีวิตไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่สอดคล้องตามสมมติฐานข้อที่ 6

3.7 การเปรียบเทียบความพึงพอใจในชีวิตตามตัวแปรสถานภาพสมรส เพื่อทดสอบ
สมมติฐานดังนี้

สมมติฐานข้อ 7 ผู้สูงอายุที่มีสถานภาพคู่ มีความพึงพอใจในชีวิตมากกว่าผู้สูงอายุที่มี
สถานภาพโสด หม้าย หย่า และแยกกันอยู่ ผลปรากฏดังตาราง 12

ตาราง 12 ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียวของคะแนน ความความพึงพอใจในชีวิตของ
ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ใน เขตเทศบาลนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ ตามตัวแปร สถานภาพสมรส

ตัวแปร	แหล่งความ แปรปรวน	df	SS	MS	F	p
สถานภาพสมรส	ระหว่างกลุ่ม	2	.174	.086	.801	.45
	ภายในกลุ่ม	197	21.399	.109		
	รวม	199	21.573			

จากตาราง 12 พบว่าผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ใน เขตเทศบาลนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ ที่มี
สถานภาพสมรสแตกต่างกันมีความพึงพอใจในชีวิต ไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่สอดคล้องกับสมมติฐานข้อที่

3.8 การเปรียบเทียบความพึงพอใจในชีวิต ของผู้สูงอายุตามตัวแปรระดับการศึกษา เพื่อทดสอบสมมติฐานดังนี้

สมมติฐานข้อ 8 ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาแตกต่างกันมีความพึงพอใจในชีวิตแตกต่างกัน ผลปรากฏดังตาราง 13

ตาราง 13 ผลการวิเคราะห์ความแตกต่างของคะแนน ความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ ที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลนครสวรรคร์ จังหวัดนครสวรรคร์ จำแนกตามระดับการศึกษา

	n	\bar{x}	S.D.	t	p
ต่ำกว่ามัธยมศึกษา	164	3.40	.33	.333	.74
มัธยมศึกษาขึ้นไป	36	3.38	.33		

จากตาราง 13 พบว่า ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ใน เขตเทศบาลนครสวรรคร์ จังหวัดนครสวรรคร์ ที่มีระดับการศึกษาแตกต่างกัน มีความพึงพอใจในชีวิตไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่สอดคล้องกับสมมติฐานข้อที่ 8

3.9 การเปรียบเทียบความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุตามฐานะทางเศรษฐกิจ เพื่อทดสอบสมมติฐานดังนี้

สมมติฐานข้อที่ 9 ผู้สูงอายุที่มีฐานะทางเศรษฐกิจแตกต่างกันมีความพึงพอใจในชีวิตแตกต่างกัน ผลปรากฏดังตาราง 14

ตาราง 14 ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียวของคะแนน ความพึงพอใจในชีวิต ของผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ใน เขตเทศบาลนครสวรรคร์ จังหวัดนครสวรรคร์ ตามตัวแปร ฐานะทางเศรษฐกิจ

ตัวแปร	แหล่งความแปรปรวน	df	SS	MS	F	p
ฐานะทางเศรษฐกิจ	ระหว่างกลุ่ม	2	.466	.233	2.17	.15
	ภายในกลุ่ม	197	21.107	.107		
	รวม	199	21.573			

จากตาราง 14 พบว่า ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ใน เขตเทศบาลนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจ แตกต่างกัน มีความพึงพอใจในชีวิตไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่สอดคล้องกับสมมติฐานข้อที่ 9

3.10 การเปรียบเทียบความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุตามลักษณะครอบครัว ฯ เพื่อทดสอบสมมติฐานดังนี้

สมมติฐานข้อที่ 10 ผู้สูงอายุที่มีลักษณะครอบครัว แตกต่างกัน มีความพึงพอใจในชีวิตแตกต่างกัน ผลปรากฏดังตาราง 15

ตาราง 15 ผลการวิเคราะห์ความแตกต่างของคะแนน ความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ ที่อาศัยอยู่ใน เขตเทศบาลนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามลักษณะครอบครัวของผู้สูงอายุ

	n	\bar{X}	S.D.	t	p
ครอบครัวเดี่ยว	138	3.42	.33	.78	.43
ครอบครัวขยาย	62	3.37	.33		

จากตาราง 15 พบว่า ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ ที่มีลักษณะครอบครัวแตกต่างกันมีความพึงพอใจในชีวิตไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่สอดคล้องตามสมมติฐานข้อที่ 10

ตอนที่ 4 การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่าง สัมพันธภาพในครอบครัว กับความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ ที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ เพื่อทดสอบสมมติฐานดังนี้

สมมติฐาน ข้อ 11 สัมพันธภาพในครอบครัวของผู้สูงอายุ มีความสัมพันธ์ทางบวก กับความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ ผลปรากฏดังตาราง 16

ตาราง 16 แสดงค่าความสัมพันธ์ระหว่างสัมพันธภาพในครอบครัว กับความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ ที่อาศัยอยู่ใน เขตเทศบาลนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์

ตัวแปร	สัมพันธภาพในครอบครัว	ความพึงพอใจในชีวิตผู้สูงอายุ
สัมพันธภาพในครอบครัว	-	.296*
ความพึงพอใจในชีวิตผู้สูงอายุ	-	-

* $p < .05$

จากตาราง 16 พบว่า สัมพันธภาพในครอบครัว มีความสัมพันธ์ทางบวกกับ ความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่ง สอดคล้องกับสมมติฐานข้อที่ 11

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า

1. เพื่อศึกษาระดับสัมพันธภาพในครอบครัว และความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ ในเขตเทศบาลนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์
2. เพื่อเปรียบเทียบสัมพันธภาพในครอบครัวของผู้สูงอายุ ในเขตเทศบาลนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ ตามตัวแปร เพศ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา ฐานะทางเศรษฐกิจ และลักษณะครอบครัวของผู้สูงอายุ
3. เพื่อเปรียบเทียบความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ ในเขตเทศบาลนครสวรรค์ จังหวัด นครสวรรค์ ตามตัวแปร เพศ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา ฐานะทางเศรษฐกิจ และลักษณะครอบครัวของผู้สูงอายุ
4. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสัมพันธภาพในครอบครัวกับความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ ในเขตเทศบาลนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์

สมมติฐานของการศึกษาค้นคว้า

1. ผู้สูงอายุเพศชายและผู้สูงอายุเพศหญิง มีสัมพันธภาพในครอบครัวแตกต่างกัน
2. ผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรส คู่ มีสัมพันธภาพในครอบครัว สูงกว่าผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรส โสด หม้าย หย่า และแยกกันอยู่
3. ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาแตกต่างกัน มีสัมพันธภาพในครอบครัวแตกต่างกัน
4. ผู้สูงอายุที่มีฐานะทางเศรษฐกิจแตกต่างกัน มีสัมพันธภาพในครอบครัวแตกต่างกัน
5. ผู้สูงอายุที่มีลักษณะครอบครัวแตกต่างกัน มีสัมพันธภาพในครอบครัวแตกต่างกัน
6. ผู้สูงอายุเพศชาย มีความพึงพอใจในชีวิตสูงกว่า ผู้สูงอายุเพศหญิง
7. ผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรสคู่ มีความพึงพอใจในชีวิตสูงกว่า ผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรส โสด หม้าย หย่า และแยกกันอยู่
8. ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาแตกต่างกัน มีความพึงพอใจในชีวิตแตกต่างกัน
9. ผู้สูงอายุที่มีฐานะเศรษฐกิจแตกต่างกัน มีความพึงพอใจในชีวิตแตกต่างกัน
10. ผู้สูงอายุที่มีลักษณะครอบครัวแตกต่างกัน มีความพึงพอใจในชีวิตแตกต่างกัน

11. สัมพันธภาพในครอบครัวของผู้สูงอายุ มีความสัมพันธ์ทางบวก กับความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ

การกำหนดประชากรและการเลือกกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า

ผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า

ผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ ที่สามารถให้ข้อมูลและเป็นกลุ่มตัวอย่างที่ครอบคลุมตัวแปรที่ศึกษา โดยใช้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 200 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้ ประกอบด้วย

ตอนที่ 1 แบบสอบถามข้อมูลพื้นฐานส่วนบุคคล เป็นแบบสอบถามที่ให้เลือกตอบ (Check List) ซึ่งเป็นข้อมูลพื้นฐานของผู้สูงอายุ ที่ประกอบไปด้วยข้อมูลเกี่ยวกับ เพศ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา ฐานะทางเศรษฐกิจ และลักษณะครอบครัวของผู้สูงอายุ

ตอนที่ 2 แบบสอบถามสัมพันธภาพในครอบครัว เป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ซึ่งประกอบไปด้วยคำถามที่เกี่ยวกับ สัมพันธภาพในครอบครัวของผู้สูงอายุ

ตอนที่ 3 แบบสอบถามความพึงพอใจในชีวิต เป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ซึ่งประกอบไปด้วยคำถามที่เกี่ยวกับความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามทั้ง 3 ตอน มาวิเคราะห์ด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS for window และการทดสอบสมมติฐานครั้งนี้ยอมรับความมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยมีวิธีจัดการกระทำกับข้อมูลดังกล่าว ดังนี้

1. วิเคราะห์ข้อมูลส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ความถี่ ร้อยละ และค่าเฉลี่ย
2. วิเคราะห์ระดับสัมพันธภาพในครอบครัว และระดับความพึงพอใจในชีวิต ของกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

3. วิเคราะห์การเปรียบเทียบสัมพันธภาพในครอบครัว และความพึงพอใจในชีวิตของกลุ่มตัวอย่าง ตามตัวแปรชีวิตสังคม โดยใช้ สถิติที (t-test) และใช้สถิติการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One-Way ANOVA) หรือทดสอบค่าเอฟ (F-test)

4. วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างสัมพันธภาพในครอบครัว และความพึงพอใจในชีวิตของกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (Pearson's product moment correlation)

สรุปผลการศึกษาค้นคว้า

1. ระดับสัมพันธภาพในครอบครัวของผู้สูงอายุ มีสัมพันธภาพในครอบครัว อยู่ในระดับปานกลาง แบ่งเป็น

1.1 ผู้สูงอายุเพศชาย และผู้สูงอายุเพศหญิง มีสัมพันธภาพในครอบครัว ระดับปานกลาง

1.2 ผู้สูงอายุที่มีสถานภาพ คู่ โสด มีสัมพันธภาพในครอบครัว ระดับปานกลาง ส่วนผู้สูงอายุที่มีสถานภาพ หม้าย/หย่า/แยกกันอยู่ มีสัมพันธภาพในครอบครัว ระดับค่อนข้างสูง

1.3 ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่ามัธยมศึกษา และสูงกว่ามัธยมศึกษา มีสัมพันธภาพในครอบครัว ระดับปานกลาง

1.4 ผู้สูงอายุที่มีฐานะทางเศรษฐกิจ รายได้ไม่เพียงพอกับรายจ่าย มีสัมพันธภาพในครอบครัว ระดับค่อนข้างสูง ส่วนผู้สูงอายุที่มีฐานะทางเศรษฐกิจ รายได้พอดีกับรายจ่ายและรายได้มากกว่ารายจ่าย มีสัมพันธภาพในครอบครัวปานกลาง

1.5 ผู้สูงอายุที่มีลักษณะครอบครัวเดี่ยว มีสัมพันธภาพในครอบครัว ระดับค่อนข้างสูง แต่ผู้สูงอายุที่มีลักษณะครอบครัวขยาย มีสัมพันธภาพในครอบครัว ระดับปานกลาง

2. ระดับความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ มีสัมพันธภาพในครอบครัว อยู่ในระดับปานกลาง แบ่งเป็น

2.1 ผู้สูงอายุเพศชาย และผู้สูงอายุเพศหญิง มีความพึงพอใจในชีวิต ระดับปานกลาง

2.2 ผู้สูงอายุที่มีสถานภาพ คู่ โสด มีความพึงพอใจในชีวิต ระดับปานกลาง ส่วนผู้สูงอายุที่มีสถานภาพ หม้าย/หย่า/แยกกันอยู่ มีความพึงพอใจในชีวิตระดับค่อนข้างสูง

2.3 ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่ามัธยมศึกษา และสูงกว่ามัธยมศึกษา มีความพึงพอใจในชีวิตระดับปานกลาง

2.4 ผู้สูงอายุที่มีฐานะทางเศรษฐกิจ รายได้ไม่เพียงพอกับรายจ่าย มีความพึงพอใจในชีวิต ระดับค่อนข้างสูง ส่วนผู้สูงอายุที่มีฐานะทางเศรษฐกิจ รายได้พอดีกับรายจ่ายและรายได้มากกว่ารายจ่าย มีความพึงพอใจในชีวิตระดับปานกลาง

2.5 ผู้สูงอายุที่มีลักษณะครอบครัวเดี่ยว มีความพึงพอใจในชีวิต ระดับค่อนข้างสูง แต่ผู้สูงอายุที่มีลักษณะครอบครัวขยาย มีความพึงพอใจในชีวิตระดับปานกลาง

3. เปรียบเทียบสัมพันธภาพในครอบครัวของผู้สูงอายุตามตัวแปร เพศ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา ฐานะทางเศรษฐกิจ และลักษณะของครอบครัว พบว่า

3.1 ผู้สูงอายุเพศชายและผู้สูงอายุเพศหญิง ที่อาศัยอยู่ใน เขตเทศบาลนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ มีสัมพันธภาพในครอบครัว แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

3.2 ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ใน เขตเทศบาลนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ ที่มีสถานภาพสมรสแตกต่างกัน มีสัมพันธภาพในครอบครัวแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดย ผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรสคู่ มีสัมพันธภาพสูงกว่าผู้สูงอายุที่มีสถานภาพ หม้าย หย่าร้าง แยกกันอยู่ ส่วนคู่อื่น ไม่พบความแตกต่าง

3.3 ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ ที่มีระดับการศึกษาแตกต่างกัน มีสัมพันธภาพในครอบครัวไม่แตกต่างกัน

3.4 ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจแตกต่างกัน มีสัมพันธภาพในครอบครัวไม่แตกต่างกัน

3.5 ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ ที่มีลักษณะครอบครัวแตกต่างกัน มีสัมพันธภาพในครอบครัวแตกต่างกัน โดยผู้สูงอายุที่มีครอบครัวเดี่ยว มีสัมพันธภาพในครอบครัวสูงกว่าผู้สูงอายุที่มีครอบครัวขยาย อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

4. เปรียบเทียบความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ ตามตัวแปร เพศ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา ฐานะทางเศรษฐกิจ และลักษณะของครอบครัว พบว่า

4.1 ผู้สูงอายุเพศชายและผู้สูงอายุเพศหญิงที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ มีความพึงพอใจในชีวิตไม่แตกต่างกัน

4.2 ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ ที่มีสถานภาพสมรสแตกต่างกัน มีความพึงพอใจในชีวิตไม่แตกต่างกัน

4.3 ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ ที่มีระดับการศึกษาแตกต่างกัน มีความพึงพอใจในชีวิตไม่แตกต่างกัน

4.4 ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจแตกต่างกัน มีความพึงพอใจในชีวิตไม่แตกต่างกัน

4.5 ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ ที่มีลักษณะครอบครัวแตกต่างกัน มีความพึงพอใจในชีวิตไม่แตกต่างกัน

5. สัมพันธภาพในครอบครัว มีความสัมพันธ์ทางบวกกับ ความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

อภิปรายผล

ผลการศึกษาคั้งนี้อภิปรายผลตามสมมติฐานดังต่อไปนี้

1. ผลเปรียบเทียบสัมพันธภาพในครอบครัวของผู้สูงอายุ ตามตัวแปร เพศ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา ฐานะทางเศรษฐกิจ และลักษณะของครอบครัว พบว่า

1.1 ผู้สูงอายุเพศชายและผู้สูงอายุเพศหญิง ที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ มีสัมพันธภาพในครอบครัวแตกต่างกัน โดยผู้สูงอายุเพศหญิงมีสัมพันธภาพในครอบครัวสูงกว่าผู้สูงอายุเพศชาย เนื่องจากหญิงสูงอายุมีแบบแผนการดำเนินชีวิตแตกต่างกัน หญิงผู้สูงอายุมีบทบาทในการดูแลครอบครัวมากกว่าชายสูงอายุ และในชีวิตเพศหญิงต้องพบกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (social role changes) ครั้งยิ่งใหญ่ เช่นการปรับตัวบทบาท เป็น แม่ ย่า ยาย เพศหญิงโดยมากสามารถสร้างมิตรสร้างความสัมพันธ์ ได้อย่างแน่นแฟ้น และเพศหญิงมีบทบาทในครัวเรือน และมีรายงานว่าหญิงสูงอายุจะมีความสามารถ ในการจัดกิจกรรมทั้งในบ้านเรือนและสังคม ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากกว่าเพศชาย ในขณะที่เพศชายสูงอายุมิแนวโน้มที่จะเอื้ออาทรมากกว่า ต้องการการพึ่งพิงมากกว่าการให้ที่พึ่งพิง (ศรีเรือน แก้วกังวาล. 2540 : 555)

1.2 ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ ที่มีสถานภาพสมรสแตกต่างกัน มีสัมพันธภาพในครอบครัวแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดย ผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรสคู่ มีสัมพันธภาพสูงกว่าผู้สูงอายุที่มีสถานภาพ หม้าย หย่าร้าง แยกกันอยู่ ส่วนคู่อื่นไม่พบความแตกต่าง เนื่องจาก สถานภาพสมรสเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิต โดยเฉพาะด้านความรู้สึก นึกคิด รวมถึงวิถีการดำรงชีวิต กลุ่มผู้สูงอายุที่มีสถานภาพคู่ หรือเปรียบเทียบเป็น ปู่ ย่า ตา ยาย เปรียบเสมือนเป็นร่มโพธิ์ ร่มไทรของบ้าน และลักษณะของครอบครัว สังคมไทย เป็นสถาบันที่ทำหน้าที่ดูแลผู้สูงอายุ และการที่ผู้สูงอายุยังมีชีวิตอยู่นั้นย่อมส่งผลทางด้านจิตใจ เพราะทั้งมีความเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน คอยให้ความช่วยเหลือ ดูแลเอาใจใส่ซึ่งกันและกัน และรวมมาถึงการดูแลลูกหลาน (ศรีเรือน แก้วกังวาล. 2540 : 568) จึงทำให้ผู้สูงอายุสถานภาพคู่มีสัมพันธภาพในครอบครัวสูงกว่า ผู้สูงอายุสถานภาพ หม้าย หย่าร้าง แยกกันอยู่ และโสด

1.3 ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ ที่มีระดับการศึกษาแตกต่างกัน มีสัมพันธภาพในครอบครัวไม่แตกต่างกัน เนื่องจากการศึกษาเป็นการจัด

ประสบการณ์ให้แก่ชีวิต ช่วยเพิ่มพูนความรู้ความฉลาด ความเข้าใจโลก และเข้าใจชีวิตให้บุคคล ดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างเหมาะสมและมีคุณภาพ แต่ที่ระดับการศึกษาที่ต่างกันมีสัมพันธภาพใน ครอบครัวไม่แตกต่างกัน เพราะผู้สูงอายุสามารถเข้าใจปัญหา หรือสภาพของครอบครัวตนเองได้ แม้ว่า ผู้สูงอายุบางคนมีระดับการศึกษาไม่สูง แต่ผู้สูงอายุก็มีประสบการณ์ชีวิต ที่เป็นประโยชน์แก่บุตรหลาน เพราะคนในครอบครัวให้ความเคารพผู้สูงอายุ ในฐานะร่วมพิธีกรรมไทรของบ้าน ไม่ได้เคารพจากการที่ ผู้สูงอายุมีการศึกษาสูงหรือต่ำ จึงทำให้ระดับการศึกษาที่แตกต่างกัน ไม่ทำให้ สัมพันธภาพใน ครอบครัวแตกต่างกัน

1.4 ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจแตกต่างกัน มีสัมพันธภาพในครอบครัวไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่สอดคล้องกับการศึกษาของ สุรีย์ บุญญานนุพงศ์ (2534 : 36) ทำการศึกษาสภาพชีวิตของผู้สูงอายุในสังคมเมืองเชียงใหม่ โดยศึกษา รายงานจากสภาพชีวิตของผู้สูงอายุ 3 ท่าน พบว่าผู้สูงอายุที่มีฐานะต่ำมีความสัมพันธ์กับบุตรหลาน ค่อนข้างห่างเหินกว่าผู้ที่มีฐานะปานกลางและฐานะดีและจากการศึกษา ของ แคทฟิลด์ (Chatfield.1977) ทำการศึกษาความสำคัญของความพึงพอใจในชีวิตกับตัวแปรทางเศรษฐกิจและ สังคมวิทยา จากตัวอย่าง 2,500 คน พบว่า รายได้มีผลต่อความสัมพันธ์ภายในบ้าน ซึ่งมีผลต่อความ พึงพอใจในชีวิต และพบว่ารายได้สูงมีผลต่อการลดปัญหาสุขภาพของผู้สูงอายุด้วย แต่ในงานวิจัยครั้ง นี้ที่ ฐานะทางเศรษฐกิจแตกต่างกัน มีสัมพันธภาพในครอบครัวไม่แตกต่างกันเนื่องจาก ผู้สูงอายุมอง ว่าตนไม่มีรายจ่ายที่ต้องใช้จ่ายแล้ว เพราะส่วนมากจะเป็นบุตรหลานคอยให้ความช่วยเหลือ และ เพราะผู้สูงอายุมีการปรับตัวต่อภาวะการณ์ยุติการทำอาชีพได้ดี ยอมรับสภาพการเงินและสภาพความ เป็นอยู่ ผู้สูงอายุต้องการใช้เวลาหาความสงบ ใช้ชีวิตไปเรื่อย ๆ สบาย ๆ โดยที่ไม่เกี่ยวข้องกับการเงิน ได้เลย (ศรีเรือน แก้วกังวาล. 2540 : 555)

1.5 ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ ที่มีลักษณะ ครอบครัวแตกต่างกัน มีสัมพันธภาพในครอบครัวแตกต่างกัน โดยผู้สูงอายุที่มีครอบครัวเดียว มีสัม พันธ์ภาพในครอบครัวสูงกว่าผู้สูงอายุครอบครัวขยาย เนื่องจากครอบครัวเดียวมีจำนวนสมาชิกใน ครอบครัวน้อย ทำให้เกิดความคิดเห็นที่ขัดแย้งกันน้อย หรือในขณะที่ครอบครัวเดียว อาจมีแค่ พ่อแม่ ลูกหนึ่งหรือสอง เมื่อลูกเติบโต จากไปศึกษาต่อ หรือแต่งงานแยกครอบครัว หรือประกอบอาชีพ ต่างจังหวัด ผู้สูงอายุมักอยู่ด้วยกันตามลำพัง ทำให้ต้องมีความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน(ศรีเรือน แก้ว กังวาล. 2540 : 560) จึงทำให้สัมพันธภาพในครอบครัวสูงกว่าผู้สูงอายุที่มีลักษณะครอบครัวขยาย

2. ผลเปรียบเทียบความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ ตามตัวแปร เพศ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา ฐานะทางเศรษฐกิจ และลักษณะของครอบครัว พบว่า

2.1 ผู้สูงอายุเพศชายและผู้สูงอายุเพศหญิงที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ มีความพึงพอใจในชีวิตไม่แตกต่างกัน เนื่องจากผู้สูงอายุเพศชายและผู้สูงอายุเพศหญิงได้รับการตอบสนองความต้องการอย่างสมบูรณ์แล้ว จึงทำให้เพศไม่มีความแตกต่างกัน ซึ่งไม่สอดคล้องกับการศึกษาของสปริทเซอร์ และซินเดอร์ (อุมาพร อุดมทรัพย์ากุล.2536 ; อ้างอิงจาก Sprietzer ; & Snyder. 1974 : 454 - 458) พบว่าในช่วงต้นของชีวิต คือ 18 - 64 ปีเพศหญิงจะมีความพึงพอใจในชีวิตมากกว่าเพศชาย หลังจากนั้นเพศชายจะมีความพึงพอใจในชีวิตมากกว่าเพศหญิง และในช่วง 65 - 70 ปี เพศชายจะมีความพึงพอใจในชีวิตสูงที่สุดแต่เพศหญิงจะมีความพึงพอใจในชีวิตต่ำที่สุด การศึกษาของ รัตนา สันธิธรรมา (2541 : 84) ทำการศึกษาตัวแปรที่สัมพันธ์กับความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุในชมรมผู้สูงอายุ โรงพยาบาลสมุทรปราการ พบว่า ผู้สูงอายุชายและผู้สูงอายุหญิงมีความพึงพอใจในชีวิตแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยที่ผู้สูงอายุเพศชายมีความพึงพอใจในชีวิตสูงกว่าเพศหญิง การศึกษาของ มิลเลอร์และรัสเซลล์ (Miller and Russell. 1980 : 121 - 129) เพศมีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจในชีวิต และเพศชายมีความพึงพอใจในชีวิตมากกว่าเพศหญิง และจากการศึกษาของ ฉันทนา กาญจนพันธ์ (2530 : 48) พบว่าอัตมโนทัศน์ของผู้สูงอายุในเพศชายและเพศหญิงมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ โดยผู้สูงอายุเพศชายมีอัตมโนทัศน์ทางบวก (Self - Conception) สูงกว่าเพศหญิง จากการศึกษาครั้งนี้ อาจเป็นเพราะได้สอดคล้องตามแนวคิดของ นิวการ์เทนและคนอื่น ๆ (Neugarten, et al. 1961:134-143) ได้สร้างดัชนีความพึงพอใจในชีวิต (Life Satisfaction Index) ซึ่งมีขอบเขตดังนี้ การมีความสุขในการดำเนินชีวิต (Zest) หมายถึง เป็นผู้ที่มีความสุขในการทำกิจกรรมประจำวัน มีความกระตือรือร้น มีการตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อม กิจกรรม มีการติดต่อสังสรรค์กับผู้อื่น มีความคิดสร้างสรรค์ และมีความพอใจในสภาพที่เป็นอยู่ มีความตั้งใจและอดทนต่อชีวิต (Resolution and Fortitude) หมายถึง มีการยอมรับว่าชีวิตมีความหมาย มีการยอมรับ และยืนหยัด ต่อสู้ปัญหาหนักๆ ในชีวิตได้ โดยไม่คิดจะเปลี่ยนแปลงเหตุการณ์ต่างๆ ในอดีตที่เกิดขึ้น และมองว่าปัญหาเหล่านั้นเป็นประสบการณ์ชีวิตที่ให้ประโยชน์อีกแง่มุมหนึ่ง ความสอดคล้องระหว่างเป้าหมายกับสิ่งที่เกิดขึ้น (Congruence Between desired and Achieved Goals) หมายถึง ความรู้สึกว่า ความต้องการหรือเป้าหมายที่ตั้งไว้บรรลุตามเป้าหมาย อัตมโนทัศน์ (Self Concept) หมายถึง การรับรู้ว่าตนเองมีสุขภาพกาย จิตและสังคมดี มีความรู้สึกที่ตนได้ทำในสิ่งที่ดีที่สุด และปัจจุบันดีกว่าอดีต เนื่องจากเวลาในปัจจุบันเป็นเวลาที่ดีที่สุดที่ไม่เคยมีมาก่อน และมีความรู้สึกว่าร่างกายยังแข็งแรงสามารถพบกับเหตุการณ์ต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นได้ และพร้อมที่จะเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงในชีวิตได้ ระดับอารมณ์ (Mood Tone) หมายถึง การแสดงออกที่แสดงถึงความสุข การมีทัศนคติ และอารมณ์ในทางที่ดี มีความพอใจในเหตุการณ์ปัจจุบัน พอใจที่จะติดต่อกับบุคคลที่อายุน้อยกว่า และไม่รู้สึกเศร้าหรือว่าเหวอแต่อย่างใด

2.2 ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ ที่มีสถานภาพสมรสแตกต่างกันมีความพึงพอใจในชีวิตไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่สอดคล้องกับ Robert, S.J. ; & Krouse, H.J. (1988 : 10-11) ทำการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ และพบว่า สถานภาพสมรสเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อความพึงพอใจในชีวิตเนื่องจากสถานภาพสมรสเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิต โดยเฉพาะในด้านความรู้สึก ความคิด ความเชื่อ รวมถึงวิธีการดำรงชีวิต ในแง่ที่ว่ากลุ่มคนโสด หม้าย หย่า หรือแยกกันอยู่มักขาดผู้ปลอบโยนให้กำลังใจ ตรงข้ามกับกลุ่มผู้สูงอายุที่มีคู่สมรสอยู่ด้วย ที่มีเพื่อนแท้ที่คบได้อย่างสนิทใจ ไม่รู้สึกเหงา หรือโดดเดี่ยว คู่สมรสผู้สูงอายุจะเป็นผู้ที่คอยให้ความช่วยเหลือ ปลอบโยน ให้กำลังใจ ให้คำปรึกษา ซึ่งทำให้เกิดสัมพันธที่ดีเกิดขึ้นระหว่างคู่สมรส เกิดความความสุขความพึงพอใจซึ่งกันและกัน เกื้อกูลกันด้วยปฏิสัมพันธ์ที่ก่อให้เกิดความพึงพอใจในชีวิตในการอยู่ร่วมกันอย่างมาก เขมิกา ยามะรัต (2527 : 117) ศึกษาความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุซึ่งเกษียณอายุจากกลุ่มตัวอย่างกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ จำนวน 319 คนพบว่าสถานภาพสมรสมีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจในชีวิต โดยที่คนโสดจะมีความพึงพอใจในชีวิตระดับต่ำกว่าที่สมรสและยังอยู่กับคู่สมรส หรือกลุ่มที่เป็นหม้ายแต่ยังอยู่กับบุตรหลาน มารศรี นุชแสงพลี (2532 : 126) ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุในชุมชนบ่อนไก่ กรุงเทพมหานคร ปี พ.ศ. 2532 จำนวน 197 คน พบว่าสถานภาพสมรสมีอิทธิพลต่อความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ รองลงมาจากรายได้ ภาวะสุขภาพ ระดับการศึกษา ระดับความถี่ในการมีปฏิสัมพันธ์กับบุตรหลานและการมีงานอดิเรก และจากการศึกษา สุวิมล พนาวัฒนกุล (2534 : 110) ศึกษาเรื่องอัตมโนทัศน์ ความสามารถในการดูแลตนเอง และคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ปี พ.ศ. 2534 จำนวน 106 คน โดยวัดคุณภาพชีวิตในด้านความสุขและความพึงพอใจในชีวิต พบว่าผู้สูงอายุที่มีสถานภาพคู่มีความสุขและความพึงพอใจในชีวิตสูงกว่าผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรส โสด หม้าย และแยกกันอยู่แต่ไม่สามารถทำนายคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุได้ ในการศึกษาครั้งนี้ สถานภาพสมรสไม่แตกต่างกันเนื่องจาก ทั้งสถานภาพ คู่ โสด หรือ หม้าย หย่าร้างหรือแยกกันอยู่ มีความพึงพอใจในชีวิตว่า เป็นความยินดีต่อชีวิตของแต่ละคนที่ได้รับจากมีกิจวัตรประจำวัน ซึ่งเป็นสิ่งที่แต่ละคนรับรู้ว่าคุณภาพชีวิตของเขามีความหมาย และสามารถจะพัฒนาชีวิตต่อไปได้ และตามความเห็นของตัวเอง เขารู้จักพอใจในสภาพที่เป็นอยู่เป็นความรู้สึกที่ดี มีความสุข มีขวัญกำลังใจในการดำเนินชีวิต รู้ว่าชีวิตมีความหมาย จึงทำให้ความพึงพอใจในชีวิตไม่แตกต่างกัน ตามคำกล่าวของ Cavanaugh, J. C. (อรุณี บุญอรุณีพิภิญโญ. 2542 : 8 ; อ้างอิงจาก Cavanaugh, J. C. 1990 : 278)

2.3 ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ ที่มีระดับการศึกษาแตกต่างกัน มีความพึงพอใจในชีวิตไม่แตกต่างกัน เนื่องจากด้านการพัฒนาตนเอง และมีความรู้สึกอิมเมจ (Personal Development and Fulfillment) การพัฒนาสติปัญญา มีความรู้ มี

ความสามารถทางสติปัญญาและการแก้ไขปัญหา เข้าใจเรื่องราวต่างๆ ของชีวิต ความเข้าใจส่วนบุคคลและการวางแผนของตนเอง ได้แก่ มีหลักเกณฑ์ในการดำเนินชีวิต บทบาทในการประกอบอาชีพ มีความสนใจ มีความท้าทายในงาน ได้รับการยอมรับ แม้ระดับการศึกษาจะแตกต่างกัน แต่ไม่ได้ทำให้ความพึงพอใจในชีวิตแตกต่างกัน ซึ่งไม่สอดคล้องกับจากการศึกษาของ NCOA (มารศรี นุชแสงพลี. 2532 : 27 ; อ้างอิงจาก The National Council on the Aging. 1974) ทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ ระดับการศึกษาที่ผู้สูงอายุได้รับ การปรับตัวและความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ โดยแบ่งผู้สูงอายุออกเป็น 3 กลุ่มตามระดับการศึกษาที่ได้รับ ผลการศึกษาพบว่า ระดับการศึกษาที่ผู้สูงอายุได้รับมีความสัมพันธ์กับการปรับตัวของบุคคล กลุ่มที่มีระดับการศึกษาสูง จะมีคะแนนความพึงพอใจในชีวิตสูงมากกว่ากลุ่มผู้สูงอายุที่มีการศึกษาต่ำ นอกจากนี้ กลุ่มที่มีระดับการศึกษาสูง ยังประเมินค่าตนเองว่าเป็นคนฉลาดกระฉับกระเฉงและทำสิ่งต่าง ๆ ได้ดี ซึ่งลักษณะดังกล่าวนี้เป็นองค์ประกอบหนึ่งของผู้ที่มีความพึงพอใจในชีวิต ดังนั้นระดับการศึกษาที่แตกต่างกันย่อมมีผลให้ความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุแตกต่างกันด้วย และการศึกษาของ อุมพร อุดมทรัพย์ากุล (2536 : 74) ทำการศึกษา ปัจจัยที่มีผลต่อความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ เขตเมืองสุพรรณบุรี พบว่า ระดับการศึกษาที่มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ

2.4 ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจ แตกต่างกัน มีความพึงพอใจในชีวิตไม่แตกต่างกัน เนื่องจากการมีความสุขในการดำเนินชีวิต (Zest) หมายถึง เป็นผู้ที่มีความสุขในการทำกิจกรรมประจำวัน มีความกระตือรือร้น มีการตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อม กิจกรรม มีการติดต่อสังสรรค์กับผู้อื่น มีความคิดสร้างสรรค์ และมีความพอใจในสภาพที่เป็นอยู่ อาจไม่จำเป็นต้องใช้ฐานะทางการเงินความสุขสบายทางด้านร่างกายและองค์ประกอบในการดำเนินชีวิต (Physical and material Well-Being) องค์ประกอบในการดำเนินชีวิตประกอบด้วย อาหาร ที่อยู่อาศัย ความเป็นเจ้าของ ความสุขสบาย ความคาดหวังในอนาคต ความมั่นคงทางการเงิน ซึ่งไม่สอดคล้องกับฮัชชิสัน (รัตนา สนิธิรภาพ. 2541 : 50 ; อ้างอิงจาก Streib , & Beck. 1980 : 941) ได้ทดสอบนัยสำคัญของสถานภาพสมรสที่มีต่อขวัญและความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุที่มีรายได้ต่ำและยากจน พบว่ายิ่งผู้สูงอายุมีรายได้ต่ำมากเท่าไร การประเมินสภาพความสุขและความพึงพอใจในชีวิตก็ยิ่งต่ำมากเท่านั้น ความเปลวเปลี่ยวและความกังวลจะยิ่งสูงขึ้นโดยไม่เกี่ยวกับสถานภาพสมรสแสดงให้เห็นว่ารายได้มีความสัมพันธ์โดยตรงกับความพึงพอใจในชีวิตและศรีเรือน แก้วกัญวาล (2533 : 1-13) ศึกษาตัวแปรทางสังคมจิตวิทยาที่สัมพันธ์กับความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุไทยช่วงอายุ 60 - 70 ปี จำนวน 439 คน โดยแบ่งกลุ่มผู้สูงอายุตามสภาพภูมิศาสตร์ 4 กลุ่ม คือ กรุงเทพมหานคร ภาคอีสาน ภาคเหนือ และภาคใต้ ผลการศึกษาพบว่า การเงินมีความสำคัญต่อความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานครมากที่สุด ทั้งนี้เพราะ

ผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานครมีความจำเป็นต้องคิดถึงสถานภาพทางการเงิน ซึ่งเป็นหลักประกันความมั่นคงในฐานะความเป็นอยู่และการดำรงชีวิตประจำวัน ส่วนการศึกษาของ เกย์ และคนอื่น ๆ (Gray, et al. 1992 : 205 - 218) ศึกษาเรื่องความสามารถในการรับรู้ต่อสภาพสังคมที่เป็นตัวกำหนดความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุในสหรัฐอเมริกาปี ค.ศ. 1992 พบว่าความพึงพอใจต่อรายได้มีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ และการศึกษาของ สุวิมล พนาวัฒน์กุล (2534 : 28) ศึกษาเรื่องอัตมโนทัศน์ ความสามารถในการดูแลตนเองและคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในปี 2535 จำนวน 106 คนโดยวัดคุณภาพชีวิตในด้านความสุข และความพึงพอใจในชีวิต พบว่ารายได้มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความสุขและความพึงพอใจในชีวิตแต่ไม่สามารถทำนายคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุได้

2.5 ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ ที่มีลักษณะครอบครัวแตกต่างกันมีความพึงพอใจในชีวิตไม่แตกต่างกัน เนื่องจากผู้สูงอายุทั้งสองกลุ่มนี้มีสัมพันธภาพกับบุคคลในครอบครัว มีการติดต่อสื่อสาร เยี่ยมเยียน สนุกสนาน แลกเปลี่ยนความคิดเห็น มีความเข้าใจช่วยเหลือซึ่งกัน และ มีการพบปะสังสรรค์กับบุคคลใหม่ๆ ทั้งที่บ้าน และที่อื่น ๆ มีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ๆ การได้รับสิ่งบันเทิง เช่น ดูโทรทัศน์ ฟังวิทยุ หรือ การหาสิ่งหย่อนใจโดยตนเองเป็นผู้ปฏิบัติ เช่น เล่นกีฬา ท่องเที่ยว เป็นต้นตามแนวคิดของ เฟลโล (Fellow, E.W. 1956 : 231-234) ซึ่งไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของเกริกศักดิ์ บุญญานุกพงศ์ และคณะ (2533 : 70) ทำการศึกษาชีวิตผู้สูงอายุในจังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 340 คน พบว่า ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่กับลูกหลานได้รับการดูแลจากบุตรหลานมีความวิตกกังวลน้อยกว่าผู้สูงอายุที่ไม่มีลูกหลานอยู่ด้วย และจะมีการดูแลตนเองโดยทั่วไปสูงกว่าผู้สูงอายุที่อยู่คนเดียว ผู้สูงอายุรู้สึกว่าการดูแลตนเองยังมีคนดูแลอยู่และเห็นความสำคัญของตนเอง ทำให้เกิดความรู้สึกสบายใจ มองเห็นคุณค่าของตนเอง ย่อมส่งผลให้สภาวะจิตใจดีไปด้วย พบว่า ลักษณะการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุมีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ ทำให้ผู้สูงอายุ ไม่รู้สึกอ้างว้างเดียวดาย ทำให้สุขภาพจิตดีไปด้วย

3. สัมพันธภาพในครอบครัว มีความสัมพันธ์ทางบวก กับความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เนื่องจาก ตามทฤษฎีของอิริคสันเชื่อว่า ผู้สูงอายุมีสัมพันธภาพที่ดีกับคนชั้นลูกหลาน เป็นผู้สูงอายุที่มีชีวิตดี ย่อมรับความตาย ความไม่เที่ยงของชีวิต ความมีชีวิตชีวา มีความสัมพันธ์ความพึงพอใจในชีวิต (ศรีเรือน แก้วกังวาล. 2540 : 581) ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ เขมิกา ยามะรัต (2527 : 1) ได้ศึกษาเรื่อง ความพึงพอใจในชีวิตของคนชรา : ศึกษากรณีข้าราชการบำนาญกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ พบว่าผู้สูงอายุที่มีความสัมพันธ์ที่ดีกับครอบครัว มีความพึงพอใจในชีวิตสูงกว่าผู้สูงอายุที่อยู่ร่วมกับครอบครัวแต่มีความสัมพันธ์กันไม่ดี ครอบครัวเป็นสถาบันที่ดูแลผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุเป็นผู้ที่ต้องการความรัก ความเอาใจใส่จากครอบครัว ความเคารพยก

ย่องให้ความสำคัญ ทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าคุณค่าตนเป็นบุคคลที่มีความหมาย สัมพันธภาพในครอบครัว เปรียบเสมือนสายใยสนับสนุนจิตใจของผู้สูงอายุ ช่วยยกระดับความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง ความเชื่อมั่นในตนเอง และการรักษาสมดุลจิตใจและอารมณ์ทำให้เกิดความพึงพอใจในชีวิต (Miller, et al.1980 : 205)

ข้อเสนอแนะ

1. สมาชิกในครอบครัวควรมีการสนับสนุนและให้กำลังใจ พร้อมทั้งอำนวยความสะดวกแก่ผู้สูงอายุ และส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม ให้ความช่วยเหลืออย่างสม่ำเสมอ สิ่งที่คุณค่าผู้สูงอายุต้องการรักษาไว้ซึ่งความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัว ให้ความรัก ความเอาใจใส่ ไม่ทอดทิ้ง เข้าใจ ความรู้สึก และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในวัยสูงอายุ เพื่อเกิดการยอมรับในการเปลี่ยนแปลง เพื่อให้ผู้สูงอายุมีความพึงพอใจในชีวิตสูงขึ้น

2. หน่วยงานของรัฐควรมีการส่งเสริมความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุโดยจัดให้มีการส่งเสริมและเสริมสร้างทัศนคติที่ดีต่อผู้สูงอายุ เช่น การจัดกิจกรรมนันทนาการและกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ต่อตนเองและสังคม เพื่อให้ชีวิตอย่างคุ้มค่า ทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าตนเองได้ใช้เวลาที่มีอยู่นั้น สร้างสรรค์ ประโยชน์ให้แก่สังคม ซึ่งจะส่งผลให้ผู้สูงอายุมีความพึงพอใจในชีวิตสูงขึ้นต่อไป

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาตัวแปรอื่น ๆ เช่น การปรับตัว หรือ การสนับสนุนทางสังคมของผู้สูงอายุ
2. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบความพึงพอใจในชีวิตระหว่างผู้สูงอายุในเขตชุมชนเมือง เช่น กรุงเทพฯ ฯ กับผู้สูงอายุที่อยู่ในเขตต่างจังหวัด
3. ควรมีการศึกษาเพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างความพึงพอใจในชีวิต กับการเตรียมตัวตายและการเผชิญความตายในผู้สูงอายุ

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กมลลา แสงสีทอง.(2526).*สภาพการณ์ของคนชราในครอบครัวไทย : กรณีศึกษากลุ่มคนชราในสถานสงเคราะห์คนชราบ้านบางแค.กรุงเทพฯ : แผนกอิสระสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.*
- ก่อ สวัสดิ์พานิชย์.(2519). "หน้าที่ของครอบครัว".*แบบเรียนหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช.*
- เกษม ต้นติผลลาชีวะ ; และกุลยา ต้นผลลาชีวะ.(2528).*การพยาบาลผู้สูงอายุ. กรุงเทพฯ : อรุณการพิมพ์.*
- เกริกศักดิ์ บุญญานุกพงศ์ ; และคณะ.(2533).*ชีวิตคนชราในจังหวัดเชียงใหม่.เชียงใหม่.สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.*
- เขมิกา ยามะรัต. (2527).*ความพึงพอใจในชีวิตคนชรา : กรณีศึกษาข้าราชการบำนาญกระทรวงเกษตรและสหกรณ์. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม.(สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา) กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.ถ่ายเอกสาร.*
- จันทร์เพ็ญ เนียมอินทร์. (2539).*สุขภาพจิตและการปรับตัวของผู้สูงอายุ. ภาควิชาการศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.*
- จารุพันธ์ สมบุญธสิทธิ์(2535).*ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางประชากร กิจกรรมในการดำเนินชีวิตประจำวัน กับความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ. วิทยานิพนธ์ วท.ม.(สาธารณสุขศาสตร์) กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.ถ่ายเอกสาร.*
- จำเรียง กูระสุวรรณ.(2533). *การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านสถานภาพส่วนบุคคล ความสามารถในการดูแลตนเอง และคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ. รายงานการวิจัยกรุงเทพฯ : คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.*
- ฉันทนา กาญจนพจน์. (2530).*ความสัมพันธ์ระหว่างการร่วมกิจกรรมกับอัตมโนทัศน์ของผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานคร.วิทยานิพนธ์ ค.ม. (พยาบาลศึกษา) กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.ถ่ายเอกสาร.*
- ชูศักดิ์ เวชแพศย์.(2531).*สรีรวิทยาของผู้สูงอายุ. กรุงเทพฯ : ภาควิชาสรีรวิทยา คณะแพทยศาสตร์ ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล.*
- ชุติมา เจริญกุล. (2531).*เศรษฐกิจสุขภาพและความพึงพอใจในชีวิตผู้สูงอายุ. กรุงเทพฯ : กองการพยาบาล สำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงสาธารณสุข.*
- ชูลีพร ศรีไชยวาน. (2541).*บทคัดย่อ ; เปรียบเทียบผลการให้คำปรึกษาแบบกลุ่ม และการฝึกอานาปานสติสมาธิที่มีต่อความพึงพอใจในชีวิต ผู้สูงอายุ. วิทยานิพนธ์ กศ.ม (การศึกษา*

- จิตวิทยาการแนะแนว) ชลบุรี : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา.ถ่ายเอกสาร.
ดวงใจ เปลี่ยนบำรุง.(2540).พฤติกรรมการดูแลตนเอง และคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในจังหวัด
ชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย.วิทยานิพนธ์ พย.ม.(การพยาบาลผู้ใหญ่) กรุงเทพฯ :
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.ถ่ายเอกสาร.
- ทัศนีย์ เกริกกุลธร.(2536).การศึกษาการสนับสนุนทางสังคม และการปรับตัวของผู้สูงอายุในเขต
เทศบาลเมืองสระบุรี.วิทยานิพนธ์ วท.ม. (พยาบาลศาสตร์) กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหิดล.ถ่ายเอกสาร.
- บรรลุ ศิริพานิช.(2538).คู่มือผู้สูงอายุฉบับสมบูรณ์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์.
บรรลุ ศิริพานิช.(2548,มิถุนายน).ปัญหาของผู้สูงอายุ ห่องสมุด.สืบค้นเมื่อ 16 มิถุนายน 2548 , จาก
<http://www.childthai.org/cic3cg010.htm>.
- ประพิณ วัฒนกิจ.(2531).มโนคติเกี่ยวกับคุณภาพชีวิต. กรุงเทพฯ : วารสารกองการพยาบาล.
ปัญหาของผู้สูงอายุที่เกิดจากความเปลี่ยนแปลงในผู้สูงอายุ.(2548, มิถุนายน). การเปลี่ยนแปลง
ทางด้านจิตใจของผู้สูงอายุ. สืบค้นเมื่อ 17 มิถุนายน 2548, จาก
<http://www.dnfe5.nfe.go.th/htm>.
- เปรมฤดี ศรีราม.(2539).การศึกษาความว่าเหว และการปรับตัวของผู้สูงอายุในจังหวัดอ่างทอง.
วิทยานิพนธ์.พย.ม. (การพยาบาลผู้ใหญ่) กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
ถ่ายเอกสาร.
- ผ่องพรรณ เกิดพิทักษ์.(2530).สุขภาพจิตเบื้องต้น.กรุงเทพฯ : บัณฑิตการพิมพ์.
- พนิดา คุณาธรรม.(2538).ทัศนคติและพฤติกรรมดูแลตนเองของผู้สูงอายุในจังหวัดตรัง.
วิทยานิพนธ์.ศษ.ม.(ประชากรศึกษา) กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
ถ่ายเอกสาร.
- พวงผกา ชื่นแสงเนตร (2538).บทคัดย่อ ; ความสัมพันธ์ระหว่าง สัมพันธภาพในครอบครัว
พฤติกรรมดูแลตนเองและความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ.วิทยานิพนธ์ วท.ม.
(อนามัยครอบครัว) กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.ถ่ายเอกสาร.
- ภัทรพร ไพเราะ.(2539).ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยคัดสรรกับพฤติกรรมดูแลตนเองของ
ผู้สูงอายุในจังหวัดนครปฐม.วิทยานิพนธ์ วท.ม.(พยาบาลศาสตร์) กรุงเทพฯ :
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.ถ่ายเอกสาร.
- ภาพตะวัน คัชมาตย์ (2539).บทคัดย่อ ; ความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ : ศึกษากรณีสมาชิก
ชมรมข้าราชการบำนาญเมืองพิษณุโลก.วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (จิตวิทยาการแนะแนว)
พิษณุโลก : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร.ถ่ายเอกสาร.

- มารศรี นุชแสงพลี. (2532). *ปัจจัยที่อิทธิพลต่อความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ : ศึกษากรณีผู้สูงอายุในชุมชนบ่อนไก่กรุงเทพมหานคร.วิทยานิพนธ์. ศศ.ม.(สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา) กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.ถ่ายเอกสาร.*
- รัชนี เบญจฉนัง. (2537). *ปัจจัยบางประการที่เกี่ยวข้องกับความพึงพอใจในชีวิตของสตรีโสด. ปริญญาานิพนธ์ กศ.ม.(จิตวิทยาพัฒนาการ) กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.*
- รัตนา สนิธิ์ภาพ. (2541). *ตัวแปรที่สัมพันธ์กับความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ ในชมรมผู้สูงอายุ โรงพยาบาลสมุทรปราการ.ปริญญาานิพนธ์ กศ.ม.(จิตวิทยาการแนะแนว) กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.ถ่ายเอกสาร.*
- ละออง สุวิทย์ภรณ์(2534). *ปัญหาสุขภาพอนามัยของผู้สูงอายุในชนบท กรณีศึกษาเฉพาะอำเภอควนขนุน . จังหวัดพัทลุง : ถ่ายเอกสาร.*
- วิฑูร แสงสิงแก้ว.(2538). *ประมวลประเด็นการวิจัยและบรรณานุกรม เอกสารการวิจัย : เรื่องผู้สูงอายุในประเทศไทย . กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหิดล.*
- วรัญญา คุ่มผาติ.(2537). *ผลการให้คำปรึกษาแบบกลุ่มที่มีต่อความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ. วิทยานิพนธ์ พย.ม. (การบริหารการพยาบาล) กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.*
- ศรีทับทิม (รัตนโกศล) พานิชพันธ์.(2527). *"สัมพันธภาพที่ดีในครอบครัว"ใน รวมบทความวิทยุเกี่ยวกับการจัดสวัสดิการครอบครัว และเด็ก และอื่น ๆ รวบรวมโดยศรีทับทิม (รัตนโกศล) พานิชพันธ์.กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.*
- ศรีธรรม ชนะภูมิ. (2535). *พัฒนาการอารมณ์และบุคลิกภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ :โรงพิมพ์ กรุงเทพฯ .*
- ศรีเรือน แก้วกังวาล. (2530). *จิตวิทยาพัฒนาการ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เจริญผล.*
- ศรีเรือน แก้วกังวาล.(2530). *คู่มือการใช้แบบทดสอบ : LSIA (ความพึงพอใจในชีวิต) และ Life Experience Test (พฤติกรรมจิต-สังคม) สำหรับผู้สูงอายุ.ภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.*
- ศรีเรือน แก้วกังวาล.(2533,มกราคม-มิถุนายน). *ตัวแปรทางสังคมจิตวิทยาที่สัมพันธ์กับความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุไทย.วารสารจิตวิทยาคลินิก. 2 (21) : 1-13.*
- ศรีเรือน แก้วกังวาล.(2540). *จิตวิทยาพัฒนาการชีวิตทุกช่วงวัย.กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.*
- ศศิพัฒน์ ยอดเพชร.(2544). *สวัสดิการผู้สูงอายุ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.*

- ศศิพัฒน์ ยอดเพชร.(2545). ผู้สูงอายุในประเทศไทย : รายงานการทบทวนองค์ความรู้และ
สถานการณ์ในปัจจุบัน ตลอดจนข้อเสนอแนะทางนโยบายและการวิจัย . กรุงเทพฯ :
สาขาวิชาเวชศาสตร์ผู้สูงอายุ ภาควิชาอายุรศาสตร์ คณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข.(2539).สังคมวิทยาภาวะสูงอายุ :ความเป็นจริงและการคาดการณ์ใน
สังคมไทย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.(2538).แผนพัฒนาเศรษฐกิจและ
สังคมแห่งชาติฉบับที่แปด พ.ศ.2540-2544.กรุงเทพฯ : สำนักงานกฤษฎมมนตรี.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ.(2545).รายงาน การสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย. กรุงเทพฯ :
กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร.
- สุธีรา น้อยจันทร์.(2530).การศึกษาบทบาทของครอบครัวในการดูแลผู้สูงอายุ : กรณีครอบครัว
ผู้ใช้บริการทางสังคมผู้สูงอายุดินแดง และครอบครัวสมาชิกผู้สูงอายุ ร.พ.สงฆ์.
วิทยานิพนธ์ สส.ม. (สังคมสงเคราะห์).กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
ถ่ายเอกสาร.
- สุพัตรา ธารานุกูล. (2544).ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อความพึงพอใจในชีวิตผู้สูงอายุ. วิทยานิพนธ์
กศ.ม (จิตวิทยาการศึกษา) มหาสารคาม : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
ถ่ายเอกสาร.
- สุพิชญา ชุนสนิท. (2539).บทคัดย่อ ; ปัจจัยที่มีผลต่อระดับความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ :
กรณี ศึกษาที่ชมรมผู้สูงอายุวชิรพยาบาล . วิทยานิพนธ์ วท.ม. (จิตวิทยาคลินิก) กรุงเทพ ฯ :
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.ถ่ายเอกสาร.
- สุรกุล เจนอบรม.(2534).วิทยาการผู้สูงอายุ.กรุงเทพฯ : ภาควิชาการศึกษาณอกโรงเรียน
คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุรีย์ บุญญานุกพงศ์.(2534).สภาพชีวิตของผู้สูงอายุในสังคมเมือง.เชียงใหม่.มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
สุสี ทองวิเชียร ; และพิมพ์พรรณ ศิลปสุวรรณ.(2532). การดูแลตนเองของผู้สูงอายุในชุมชน เขต
กรุงเทพมหานคร. รายงานการวิจัย กรุงเทพ ฯ : คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สุวิมล พนาวัฒน์กุล . (2534).อ้อมในทัศน์ ความสามารถในการดูแลตนเองและคุณภาพชีวิตของ
ผู้สูงอายุ.วิทยานิพนธ์ วท.ม. (พยาบาลศาสตร์) กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหิดล.ถ่ายเอกสาร.
- เสนอ อินทรสุขศรี.(2528). "เมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ". ใน การส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ. กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์มิตรสยาม.

- อัจฉรา นวจินดา.(2534).*ความพึงพอใจ ตัวแปรกลางการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ : การประชุมวิชาการประชากรศาสตร์แห่งชาติ*. กรุงเทพฯ : โรงแมมรอยัลริเวอร์.
- อัมพา วรวัฒน์ชัย.(2532).*การศึกษาการเปรียบเทียบการปรับตัวของข้าราชการบำนาญสังกัดกรุงเทพมหานครซึ่งอยู่ในและนอกชมรมผู้สูงอายุ*.ปริญญาานิพนธ์.กศ.ม (จิตวิทยาพัฒนาการ) กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.ถ่ายเอกสาร.
- อำไพชนิษฐ์ สมานวงศ์ไทย.(2548, มิถุนายน). *ปัญหาของผู้สูงอายุ. สุขภาพจิตผู้สูงอายุ. สืบค้นเมื่อ 16 มิถุนายน 2548*, จาก <http://www.thaimental.nineweb.co.th/word0000.htm>.
- อรุณี บุญอรุณีพิบูลย์. (2542).*ความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ : กรณีศึกษาชมรมผู้สูงอายุ*. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (พัฒนาสังคม) กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. ถ่ายเอกสาร.
- อุทัยวรรณ กสานต์สกุล. (2536).*บทคัดย่อ ; ปัจจัยที่มีผลต่อความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ : ศึกษาเฉพาะกรณีข้าราชการบำนาญกระทรวงมหาดไทย*. วิทยานิพนธ์ พ.บ.ม. (การวิเคราะห์ทางสังคม) กรุงเทพฯ : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.ถ่ายเอกสาร.
- อุมาพร อุดมทรัพย์ากุล.(2536).*ปัจจัยที่มีผลต่อความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ เขตเมืองสุพรรณบุรี*. วิทยานิพนธ์. วท.ม.(ชีวสถิติ) กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.ถ่ายเอกสาร.
- อาพร สุขสวัสดิ์.(2534).*บทบาทของครอบครัวในการดูแลผู้สูงอายุในเขตเทศบาลและนอกเขตเทศบาล : ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอพระนครศรีอยุธยา*.วิทยานิพนธ์.กศ.ม.(ประชากรศึกษา) กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.ถ่ายเอกสาร.
- อาภากร ชัยสุริยา. (2543).*ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความพอใจของผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์คนชราบ้านบางแค*. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (สังคมวิทยาประยุกต์). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.ถ่ายเอกสาร.
- อรวรรณ ฉ่ำชื่น. (2541). *ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความพึงพอใจในชีวิตอันเกิดจากภาวะถดถอยจากสังคมและการร่วมกิจกรรมของผู้สูงอายุชาวพุทธ*. วิทยานิพนธ์ สส.ม. (การจัดการโครงการสวัสดิการสังคม). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ.ถ่ายเอกสาร.
- Ernest W. Burgess.(1984).*The Family from Institution to Companionship*.New York : American Book Company,p.2.

- Ethel Shanas ; and Mavin B.Sussman.(1981). "*The Family in Later Life : Social Structure and Social Policy*". in Aging ; Stability and Change in The Family,ed.James G. March, p.211.New York :Academic Press.
- Fellow,E.W.(1956,March). "A study of factor related to a feeling to happiness," *Journal of Edutinal Research*. (50) :231-234.
- Grandall,Richard C.(1980).*Gerontology : A Behavioral Science Approach*.Readings,Massachusetts : Addison-Wesley.
- Gray, Gr ; et al. (1992,March). Socio - Cognition skill as a determinant of life satisfaction in aged persons. *Internation Journal Aging Human Development*.(35) : 205-218.
- Han Kwee Ho ; et al. (2003, June.).Abstract_What determines the life satisfaction of the elderly? *Comparative study of residential care home and community in Japan*.Retrieved June 22, from <http://www.blackwell-synergy.com/action/dosearch>.
- Maslow,A.H.(1970).*Motivation and personality*.p.211.New York : Happer and Row.
- Miller, P. and Russell,(1980,March). DA. Elements Promoting Satisfaction as identified by residents in the nursing home. *Journal of Gerontological Nursing*. (6) : 121-129.
- Newgarten,et al.(1961,April). "The Measurement of Life Satisfaction" .*Journal of Gerontology*.(16) : 134-143.
- Palmore E., Luikart C.(1972,March)."*Health and and Social Factors Related to life Satisfaction*." *J of Health Soc Beh*. (1) :68-80.
- Poitrenaud,J,et.al.(1980,September). "Factor Relation to Attitudes toward Retirement among French Preretired Managers and Top Execotive," *Journal of Gerontologh*. (34) :723-724.
- Powell, D.H.(1983,).*Understanding Human Adjustment :Normal Adaptation Through the life Cycle*.pp.17-18. Boston : Little Brown and Co.
- Robert, S.J. & Krouse, H.J.(1988,August). "Euhancing Sef-care Through Active Negotiation," *Nursing Practitioner*. (13) :10-11.
- Yurick, A.G., et al.(1980).*The Aged Person and The Nursing Process*. Connecticut : Appleton. Century-Crofts.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก.

รายนามผู้เชี่ยวชาญในการตรวจแบบสอบถาม

รายนามผู้เชี่ยวชาญ

1. อาจารย์สมเกียรติ ทิพย์ทัศน์ อาจารย์ประจำภาควิชาจิตวิทยาพัฒนาการ
คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
2. ผ.ศ.วัฒนา ศรีสัตย์วาจา อาจารย์ประจำภาควิชาจิตวิทยาพัฒนาการ
คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
3. ผ.ศ.ประณต เค้าฉิม อาจารย์ประจำภาควิชาจิตวิทยาพัฒนาการ
คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ภาคผนวก ข.

เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ตอนที่ 1 แบบสอบถามข้อมูลพื้นฐานส่วนบุคคล

คำชี้แจง : กรุณาใส่เครื่องหมาย **P** ลงใน หน้าข้อความที่ตรงกับข้อมูลส่วนตัวของท่านตาม
ความเป็นจริงมากที่สุด

1.เพศ

ชาย

หญิง

2.สถานภาพสมรส

คู่

โสด

หม้าย/หย่า/แยกกันอยู่

3. ระดับการศึกษา

ต่ำกว่ามัธยมศึกษา

มัธยมศึกษาขึ้นไป

4.ฐานะทางเศรษฐกิจ

มีเงินใช้จ่ายไม่เพียงพอ

มีเงินใช้จ่ายเพียงพอ

มีเงินใช้จ่ายเกินพอ

5.ลักษณะครอบครัวของผู้สูงอายุ

ครอบครัวเดี่ยว

ครอบครัวขยาย

ตอนที่ 2 แบบสอบถามสัมพันธภาพในครอบครัว

คำชี้แจง : จากประโยคข้างล่างต่อไปนี้ ให้ท่านพิจารณาว่าเป็นประสบการณ์ที่เกิดขึ้นกับตัวท่านเองบ่อยมากน้อยเพียงไร แล้วกาเครื่องหมาย **P** ลงในช่องคำตอบที่ตรงกับความรู้สึกนึกคิดของท่านมากที่สุด เพียงข้อละ 1 คำตอบ (กรุณาตอบทุกข้อ)

ข้อความ	เป็นประจำ	บางครั้ง	ไม่เคย
1. บุตรหลานดูแลเอาใจใส่ท่านเป็นอย่างดี			
2. สมาชิกภายในครอบครัว ทำให้ท่านรู้สึกอบอุ่น และสบายใจ			
3. ท่านถูกทอดทิ้งให้อยู่ตามลำพัง			
4. เมื่อท่านไม่สบายใจ บุตรหลานจะรับฟังและปลอบใจท่าน			
5. เมื่อท่านเจ็บป่วยสมาชิกในครอบครัวให้การดูแลและคอยช่วยเหลือท่าน			
6. คำพูดของสมาชิกในครอบครัวมักพูดให้ท่านเสียใจ			
7. ท่านใช้เวลาว่างในการทำกิจกรรมร่วมกับสมาชิกในครอบครัว เช่น ปลูกต้นไม้			
8. เมื่อมีการไปเที่ยวหรือพักผ่อนนอกบ้าน ครอบครัวพาท่านไปด้วย			
9. สมาชิกในครอบครัวมักจะพาท่านไปเลือกซื้อของด้วยกัน			
10. เมื่อบุคคลในบ้านเกิดปัญหา มักจะมาขอคำแนะนำจากท่าน			
11. ท่านมีความรู้สึก ว่า คนในบ้านยอมรับคำแนะนำ ตักเตือนของท่าน			
12. เมื่อท่านจะไปทำบุญที่วัด บุคคลในครอบครัวจะคอยช่วยดูแลท่าน			
13. ท่านมีส่วนช่วยในการทำงานบ้าน			
14. ท่านรู้สึกว่าตนเองยังมีประโยชน์ต่อบุตรหลาน			

ข้อความ	เป็นประจำ	บางครั้ง	ไม่เคย
15.สมาชิกในครอบครัวให้ความเคารพ ยกย่อง นับถือท่าน			
16.เมื่อท่านทำกิจวัตรประจำวันไม่สะดวก บุคคลในบ้านคอยช่วยเหลือท่าน			
17.ท่านมีส่วนในการตัดสินใจปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในครอบครัว			
18.ท่านเป็นที่ปรึกษาปัญหาให้แก่ครอบครัว			

ประวัติย่อผู้ทำสารนิพนธ์

ประวัติย่อผู้ทำสารนิพนธ์

ชื่อ ชื่อสกุล	นางสาวอรนุช อุดมสมฤดี
วันเดือนปีเกิด	24 มิถุนายน 2523
สถานที่เกิด	อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	91/253 หมู่บ้านสินทรัพย์ ซอย 26 ถนนรังสิต-นครนายก ตำบลบึงขัง อำเภอธัญบุรี จังหวัดปทุมธานี 12110
ตำแหน่งหน้าที่การงานปัจจุบัน	พนักงานฝ่ายบัญชี
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	บริษัท อาร์ ที คอน แอนด์ ทรานส์ จำกัด
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ.2541	จบชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น-ตอนปลาย จาก โรงเรียนสตรีนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์
พ.ศ.2544	บริหารธุรกิจบัณฑิต สาขาการตลาด จาก มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย
พ.ศ.2550	การศึกษามหาบัณฑิต (กศ.ม.) จาก มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร